

Evren Kutlay
Gábor Fodor

Osmanlı Sarayı'nda Bir Macar Piyanist: Géza Hegyei

İçindekiler

Önsöz	4
Giriş	6
Tarihi Arka Plan: 19. Yüzyılda Osmanlı-Macar İlişkileri	6
Franz Liszt'in İzinden	8
İstanbul'da Franz Liszt Ekolü	18
Alessandro Voltan / Macar Tefvik	15
Francesco (Faik) Della Sudda Bey	18
Devlet Efendi / Cosmi Devlet	23
Karl Berger	26
Franz Liszt Ekolünün Osmanlı'daki Macar Temsilcisi: Géza Hegyei (1862 – 1926)	28
Macaristan'daki Yaşamı ve Ailesi	28
Franz Liszt ile Müzik Eğitimi	32
İstanbul'a Gelişi, Osmanlı Sarayı ve Evliliği	43
Osmanlı Sarayı'nda Müzisyen ve Eğitimci Hegyei	51
Saray Dışındaki Öğrencileri	56
İstanbul Konserleri	59
Konstantinopolis Macar Cemiyeti ve Géza Hegyei	72
Osmanlı Kızılay'ı (Hilâl-i Ahmer) ve Macar Kızılhaç'ının Müzikal Ortaklığı	74
İstanbul Konserleri Repertuarı	81
Konserleri Hakkında Basında Çıkan Haberler	89
Besteci ve Müzik Yazarı Olarak Hegyei	98
Şair Nigâr Hanım'ın Dünyasında Géza Hegyei	103
İstanbul'un Sosyokültürel Yaşamındaki Konumuna Dair Diğer Göstergeler: Davetler, Kartvizitler, Mektuplar ve Tebrik Kartları	119
İstanbul'da Ölümü ve Katalina Hegyei	127
İstanbul'daki Hegyei Ailesi	138
Sonsöz	146
Biyografiler	149

Önsöz

“Liszt’i taklit imkânı veya taklit gerektiğini tasavvur edecek piyanist, kendisini ilacı bulunmayacak bir ahmak sayabilirdi!”

Beyoğlu, 1924 Haziran, Chevalier de Hegyei

2010 yılında yayınlanan ilk kitabım “Osmanlının ‘Avrupalı’ Müzisyenleri”nin araştırma süreçlerinde Franz Liszt’in Osmanlı ile bağlarının uzun soluklu olduğunu, onun Osmanlı ile ortak köklere dayanan ve süregelen ilişkilerini tespitim vesilesiyle çözümlediğimde, karşıma çıkan isimlerden biri, bugün, Liszt Enstitüsü – İstanbul Macar Kültür Merkezi müdürü Sayın Dr. Gábor Fodor’un nazik davetiyle ve katkılarıyla yazdığım bu kitaba konu olan Macar piyanist, eğitimci ve besteci Géza Hegyei idi. Osmanlı saray müzisyeni olarak hayatını İstanbul’da sürdüren Hegyei’nin dünyasında Franz Liszt’in yerini anlayabileceğimiz en etkili cümle belki de, yukarıda andığımız, Beyoğlu’ndaki evinde, yaşamının beklenmedik sonlanışına doğru yazdığı, hocasının müzikal eşsizliğinin himayesindeki aidiyetini andığı, onunla yaşadıklarını anlattığı anıların bu kapanış sözleridir. Liszt’in yaşadığı yıllarda sadece sanatının değil eğitimciliğinin de uluslararası bağlamda değer gördüğünün, ülkesinin yönetiminin görevlendirmesiyle kuruculuğunu üstlenerek, adıyla tarihe kazınıp markalaşarak, yetişen öğrencileri vesilesiyle bir ekole dönüştüğünün kurumsal göstergesi Franz Liszt Müzik Akademisi’dir. Bu bağlamda Géza Hegyei’yi Liszt’in izinden giden diğerlerinden ayıran ve müzik tarihinde farklı konumlandırılan unsurlar ondan birebir öğrencisi olarak eğitim alması ve Osmanlı Sarayı’ndaki tek Macar temsilcisi olmasıdır. Franz Liszt’in Osmanlı Batı Müziği’nin kurulduğu ilk yıllardan itibaren ilgi duyduğu ve yıllar sonra gelebilmesinin acısını beş hafta kalarak çıkardığı İstanbul, ardından onun öğrencisinin evi, nesillerinin devam ettiği şehir olmuştur. Hegyei’nin yetiştirdiği öğrencileri sadece Türk müzik kurumlarında değil uluslararası müzik camiasında onun adında, Franz Liszt köklerine değinilerek Osmanlı Sarayı görevinin prestijiyile birlikte anılmıştır. Diğer bir deyişle, yaptığı işlerle Liszt’in adını şahsında yaşatmaya devam etmiştir. Bu çalışmanın amacı Hegyei’nin biyografisini detaylarıyla çözümlerken tarihin

bir kesitinin gölgede kalmış yanlarını onun şahsında edindiğimiz veriler vesilesiyle aydınlatmaktır.

Kitabın yazım süreçlerinde Hegyei'nin torunları Karoly Aliotti ve Guy de Rassenfosse'den temin ettiğimiz aile arşivi verileri ile Dr. Gábor Fodor ve Hegyei'nin hemşehrisi olan Péter Ács'ın Macaristan menşeli kaynaklardan sundukları katkılar Géza Hegyei'yi anlama ve derinlemesine irdeleme imkânı sağladı; onunla birlikte hayatını, zamanı ve mekânı paylaşmış gibi hissettirdi. Okuyucuyu da aynı hislerde buluşturabilmek ümidiyle ...

İstanbul, Mayıs 2023
Prof. Dr. Evren Kutlay

Géza Hegyei

Giriş

Tarihi Arka Plan: 19. Yüzyılda Osmanlı-Macar İlişkileri

Osmanlı Macaristan'ı döneminin ardından, 1686 yılında Budin'in Avusturyalı ve Macarlar tarafından ele geçirilmesi Osmanlı-Macar ilişkilerinde yepyeni bir dönemin başlangıç noktası olmuştur. Osmanlılardan geri alınan bölgelerde Habsburg Monarşisi'nin mutlakiyetçi politikası ve Macar soyluların geleneksel hakları sürekli ihlal etmeleri sonucu 1690'lardan 1710'lu yıllara kadar iki büyük ayaklanma ve özgürlük savaşı patlak vermiştir. İmre Thököly¹ ve Prens II. Ferenc Rákóczi'nin² önderliğinde gerçekleşen bu isyanlar başarısız olunca, iki lider, maiyetindekilerle birlikte Osmanlı topraklarına sığınmışlardır. İzmit'te (Kocaeli) ve Rodosto'da (Tekirdağ) yerleştirilen Macar sığınmacıları Osmanlı sultanlarının Macar siyasî liderlerin tehditlerine rağmen Habsburg Monarşisi'ne iade etmemeleri, Macar toplumu üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bununla beraber Macar toplumu, özellikle de 19. yüzyılda ulusal bir kimlik oluşturma aşamasına geldiklerinde Türklerle akrabalık düşüncesinin etkisinde kalmışlardır. Bu akrabalık fikri, Macarların Türklerle yakın ilişkide bulunmaları ve çeşitli zor durumlarda Türklerle Macarların birbirlerine destek olmaları sonucunu doğurmuştur.

Macarlar Avusturya yönetimine karşı bağımsızlık için 1848 yılında tekrar ayaklanmışlar; isyanı 1849'da Avusturya Rusya'nın yardımıyla çok kanlı bir biçimde bastırmıştır. Macar milliyetçilerinin liderleri yine Osmanlı topraklarına sığınma talebinde bulduklarında, Sultan Abdülmecid, onları kabul etmiş, mültecileri Rusya ve Avusturya'nın savaş tehditlerine rağmen geri vermemiştir. Polonya, Macaristan ve çevresini kapsayan bölgeden gelen, hemen hepsi iyi öğrenim

- 1 István Seres, *Imre Thököly ve Türkiye*, Budapeşte, 2006; Naciye Güngörmüş, *Imre Thököly'nin İzmit Günleri: Késmárk Kontu, Kuruc Önderi, Orta Macar Kralı ve Erdel Beyi Imre Thököly'nin Hayatı ve İzmit Günleri*, Kocaeli, 2014.
- 2 G. Dávid, B. Köpeczi, E. Tasnádi, P. Fodor, F. Tóth, A. Balla, F. Nagy, T. Tóth, G. Somogyi, *II. Ferenc Rákóczi'nin Hayatı ve Türkiye'deki Sürgün Günleri*, Budapeşte, 2005.

görmüş bu subaylar Osmanlı devletinin modernleşme süreçlerinde görevler üstlenerek destek olmuşlardır.³ Bazıları Müslümanlığı kabul edip Osmanlı ordusuna katılmışlar; özellikle ortak düşman olarak gördükleri Rusya ve Avusturya'ya karşı yapılan savaşlarda yer almışlardır. Büyük bir kısmı Kırım harbinde görev alarak Osmanlı kuvvetlerine güç katmıştır, örneğin Kars kalesinin savunmasında György Kmety, Richard Guyon ve birkaç Macar asker Türklerin ve İngilizlerin takdirini kazanmıştır.⁴ Bu noktada, ilerleyen satırlarda detaylı işleyeceğimiz Şair Nigâr Hanım'ın babası Macar Osman Paşa'yı (Adolf Farkas), Çengelköy'de yaptırdığı yalısıyla hâlâ tanınan Macar Feyzullah Efendi'yi (Joseph Kohlman) veya Balkanlarda önemli görevlerde bulunan Macarlı İskender Efendi'yi (János Derecskey) anmak gerekir.

Türk-Macar ilişkileri sadece savaşlarla sınırlı kalmamıştır. Hem 1848–1849 Macar Özgürlük Mücadelesi'nden önce İstanbul'a yerleşip kök salmış Macarlar, hem de sonraki dönemlerde Osmanlı'ya gelerek kariyerini başarıyla devam ettirenler olmuştur. Özgürlük Savaşı'ndan önce yerleşenlerden, hatıralarıyla ve karikatürist olarak ün kazanmış Antoine Köpe'nin babası András Köpe⁵ ve başarılı bir piyano üreticisi olarak onyıllar boyunca İstanbul'un müzik hayatına yön veren Aleksander (Anton) Comendinger öne çıkmaktadır. Sonraki yıllarda ise Osmanlı'ya sığınan isimlerden Orosdi-Back *bonmarşe* zinciri kurucularından Adolf Orosdi'yi, sahte derviş kıyafet-

- 3 Robert Hermann, *Lajos Kossuth ve 1848–49 Yıllarında Macar Özgürlük Savaşı*, Budapeşte, 2003. En önemli mültecilerin listesi için bkz.: R. Hermann, A. Joó, K. Mészáros, I. Seres, *Türkiye'de Kendilerine Sığınma Hakkı Tanınan Macar Mültecilerinin Özyaşamlarından Özetler*, Budapeşte, 2010. Daha fazla bilgi için: Musa Gümüş, *Osmanlı Modernleşmesinde Yabancılar: Leh ve Macar Mültecileri*. İstanbul, 2019; Bayram Nazır, *Osmanlıya Sığınanlar. Macar ve Polonyalı Mülteciler*. İstanbul, 2016.
- 4 I. Arbanász, D. Ayan, Gy. Csorba, R. Hermann, J. Hóvári, *Macar Generalleri Osmanlı Hizmetinde. Richard Guyon ve György Kmety. Hurşid Paşa ve İsmail Paşa*, Budapeşte, 2013.
- 5 *Between Empires, Beyond Borders. The Late Ottoman Empire and the Early Republican Era through the Lens of the Köpe Family*. Ed.: Gábor Fodor. Budapest, 2020. Geniş Türkçe özet için bkz.: *Toplumsal Tarih*, 324 (Aralık 2020), ss. 28–61.

tiyle Orta-Asya'ya ilk Batılı seyyar olarak sağ salim girip çıkmış ve sonraki dönemin en etkin isimlerinden birisi olan Ármin Vámbéry'yi,⁶ Pera'da önemli bir antikacı dükkânı işleten Dániel Szilágyi'yi⁷ veya 1870'lerden kırka aşkın yıl boyunca İstanbul İtfaiye Alay Komutanlığını üstlenen Kont Ödön Széchenyi'yi⁸ anmalıyız. Bu şahıslar hem Konstantinopolis Macar Cemiyetinin kurulmasında yer almışlar, hem de İstanbul'un Türk ve Levanten çevrelerince tanınmışlardır. Sonraki yıllarda hocası Franz Liszt'in izinden giderek İstanbul'a yerleşen, kitabımızın konusu müzisyen Géza Hegyei bu çevrenin yakın ilgi ve yardımlarından istifade etmiştir.

Franz Liszt'in İzinden

Türkler ve Macarlar sadece siyasî konularda değil müzik alanında da yüzyıllardır karşılıklı iletişim ve etkileşim halindedirler. Bizim konumuz itibariyle odaklandığımız 19. yüzyıl boyunca Osmanlı saraylarına konser vermek, opera ve operet temsilleri sergilemek, sarayda ve resmî kurumlarda görev almak, teftiş yapmak ve ders vermek üzere birçok Avrupalı sanatçı davet edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Avrupa Müziği ilgisi, Osmanlı Batı Müziği alanındaki çalışmaların takdiri ve her geçen gün gelişen çoksesli müzik literatürünün Avrupa'da da duyulmaya başlanması, kariyerlerinin zirvelerindeki icracıların dünya turnelerine “Doğunun Başkenti” olarak adlandırdıkları İstanbul'un çeşitli semtlerine yayılmış salonlarında verecekleri konserleri de ekleme üzere heyecanları ve bestecilerin Türk temalı eserlerini Osmanlı Sarayı'na, hükümdar olan Sultan'a ithaf ederek göndermeleri, Osmanlı'da çok sesli müziğin diğer müzik branşlarıyla birlikte ele alınarak kurumsallaşması ve yeni bir iletişim dili olarak müzik görgü, bilgi ve deneyimine zenginlik katması sü-

6 L. Alder, R. Dalby, *The Dervish of Windsor Castle. The Life of Arminius Vambery*, London, 1979.

7 György Csorba, Balázs Sudár, “İstanbul'da Macar Bir Sahaf: Dániel Szilágyi.” *Türkiye'de Kitap Koleksiyonerleri ve Sahaflar II*. Der.: Rıfat N. Bali. İstanbul, 2020, ss. 140–166.

8 Gábor Fodor, “Kont Ödön Széchenyi İstanbul'da (1874–1922).” *İki Vatani Olan Bir Reformcu. Kont Ödön Széchenyi*. Budapest, 2020. (Ayrı basım).

reçlerini dengeli bir yönetim ışığında, geniş bir yelpazeden besleyerek ivmelendirmiştir.

Osmanlı-Macar Batı Müziği ilişkilerinin en çarpıcısı, öncüsü ve uzun soluklu temellerinin eşsiz temsilcisi Macar piyano virtüözü, besteci, eğitmen, yazar ve orkestra şefi Franz Liszt (1811 – 1886) olmuştur. Onun 1847 yazında konser vermek üzere İstanbul'a gelişi ulusal ve uluslararası basında büyük ilgi uyandırdığı gibi, Osmanlı Sarayı'nda Sultan Abdülmecid'in huzurunda ve ardından kaldığı beş hafta boyunca şehrin farklı mekânlarında verdiği konserler bu kalıcı ilişkilerin zeminini hazırlamıştır. Ayrıca Sultan'ın huzurunda doğaçlama yorumladığı, dönemin Osmanlı Devlet Marşı Mecidiye'yi sonradan notaya dökerek saraya gönderdiği Büyük Parafraz'ını bestelemiştir. Bu durum müzikte Türkkârilik akımının, yani 18. yüzyıl Avrupalı bestecilerinin Osmanlı Askeri Müziği⁹ marşlarından ilham alarak *Alla Turca* (Türk stilinde, Türk üslubuyla) beste yapmaları geleneğinin, 19. yüzyılın ilk yarısında halen sürdüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Zira Franz Liszt'in hocası Viyana doğumlu Carl Czerny¹⁰

9 O yıllarda mehter.

10 Bu zincirin bir üst halkası, Carl Czerny'nin hocası Ludwig van Beethoven'dır. Beethoven'ın yaşadığı yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını genişletirken Viyana kapılarına kadar dayanması ile Avrupa'yı kasıp kavuran Türkkârilik akımının Avrupa müziğinde de tecrübe edildiği yıllara denk gelir. Beethoven'ın, öncüleri Mozart ve Haydn gibi daha pek çok bestecinin eser yazdığı *Alla Turca* stiline ilgisi olgunluk dönemindeki bestelerinde karşımıza çıkar. Avrupa Birliği ve Konseyi'nin resmi marşı olarak kabul edilen, Friedrich Schiller'in insanlığın barış ve kardeşlik içinde yaşamasına dair ilkelerinin ifadesi olan şiirini kaynak aldığı "Ode to Joy"u (Neşeye Övgü) içeren, "eine vollständige Türkische Musik" (Türk çalgılarından oluşan orkestra ile tam donanımlı Türk müziği) ibaresiyle tasvir ettiği ve sonunun Türk müziği ve koro ile biteceğini bildirdiği 9. Senfoni'si, "Türk tema ve usulleri kullanılacaktır" notuyla Türk üslubunda planladığı fakat öldüğü için tamamlamadığı 10. Senfoni'si ve koro ve orkestra için bestelediği Atina Harabeleri'ndeki "Türk Marşı" en popüler olanlarındandır. Atina Harabeleri'nin, Hz. Muhammed ve Kâbe'ye övgüler içeren "Dervişler Korosu" bölümünü ise Mevlevî ayin müziğini kaynak olarak bestelemiştir. Dolayısıyla, artık duyma yetisini iyice kaybetmeye başladığı ve içe döndüğü bu olgunluk çağı eserlerinde, kendini ifade ettiği müzik dili vasıtasıyla

de önceki padişah “Sultan II. Mahmud’un Gözde Marşı”¹¹na bir *Impromptu* bestelemiştir. Anlaşıyor ki, Osmanlı’nın önceki yüzyıllarda kendi müzik geleneğinin uzantısı askeri (mehter) marşları gibi modernleşme süreçlerinde Batı Müziği formlarında kendini temsil ettiği askeri marşları dönemin ünlü Avrupalı bestecilerine halen ilham kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla bu eserlerin varlığı, sadece Osmanlı Batı Müziği literatürüne katkıyı ve ilgiyi değil, Osmanlı’nın Avrupa nezdinde yüzyıllara dayanan itibar merkezi konumunun, prestijinin ve güç imajının modernleşme sürecinde devam ettiğinin müzik üzerinden göstergesidir. Avrupalı bir sanatçı için Osmanlı Sarayı’nın takdiri, başarı ve saygınlık unsurudur.

Liszt’in İstanbul konserlerinin ayrıntılarından bahseden çokça yayın vardır. Tekrar etmeye lüzum görmüyoruz.¹² Burada bizi ilgilendiren

Osmanlı/Türk kültürüne ve Mevlana felsefesine ilgisini ortaya koymuştur. Cevat Memduh Altar, Beethoven’ın o yıllardaki tekâmül yolcuğunu, “bütün hayal kırıklıklarına, acılarına ve yokluklara rağmen sürekli olarak olgunlaşmakta” sözleriyle ifade ederken, 1808 yılı itibarıyla “önce eserleriyle, sonra da şahsen tanıdığı olduğu, “*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*”nin yazarı ünlü Hammer’in Türkiye, İran ve Hindistan hakkındaki basılı ve el yazması eserlerinden, özellikle *Fundgruben des Orients* (Doğunun Hazinesi) adlı eserini okuyarak, Doğu edebiyatı ve felsefesi üzerine bilgisini arttırmakta” olduğundan ve Osmanlıca öğrenmeye ilgisinin mektuplarında kullandığı Osmanlıca ifadelerden tespit edilebileceğinden bahseder ki bu ilgisinin olgunlaştığı yıllar Osmanlı İmparatorluğu’nda Sultan II. Mahmud’un hükümdarlık yıllarına denk gelir. Eserleri Sultan II. Mahmud’un sarayında Osmanlı piyanistlerce icra edilmeye başlanan Beethoven’ın Türk ilgisi, öğrencilerinin Osmanlı ilişkileri ile de devamlılık göstermiştir diyebiliriz. Nitekim Franz Liszt, Sultan II. Mahmud’un hükümdarlığı yıllarından beri gelmek istediği Osmanlı başkentine, hocasının hocası Beethoven’ın “Türk Marşı” ve “Dervişler Korosu”ndan esinlenerek “Capriccio Alla Turca”sını besteledikten bir sene sonra gelebilmiştir.

- 11 İmparatorluk Müzik Okulu Müzik-ı Hümayûn’un Batı Müziği direktörü Giuseppe Donizetti’nin bestelediği Mahmudiye Marşı. 11 yıl boyunca Osmanlı Devlet Marşı olarak icra edilmiştir.
- 12 Giuseppe Donizetti, oğluna yazdığı 9 Temmuz 1847 tarihli mektubunda Franz Liszt’in İstanbul ziyaretini şu şekilde aktarmıştır: “[...] Çünkü gün Liszt şehrimize geldi. Bu haberi Padişaha ulaştırmak için isticlal gösterdim ve birkaç saat sonra da sanatkar Avusturya sefreti Baştercümanı refakatinde hükümdar tarafından kabul edildi. Haşmetmeab aynı günün akşamı Çırağan

husus Franz Liszt'in, öğrencisi Géza Hegyei ile ilişkisi ile yüzyılın son çeyreğinde artık yarım asırdan daha uzun geçmişe ve alt yapıya sahip olmuş Osmanlı Batı Müziği'ne dair gelişmeler ışığında, hem müzik hem de siyasî-tarihsel hazırlayıcı ortamın, Hegyei'nin İstanbul'a gelişine ve kariyerini Osmanlı başkentinde sürdürme seçimine ilham kaynağı oluşunun tarihe yansımalarıdır. Liszt'in İstanbul konserinin sadece yerel basında değil, Avrupa basınında da çıkan ayrıntılı haberler ve değerlendirmelerle geniş yankı uyandırmış, Avrupalı sanatçıların İstanbul'daki müzik hayatına ilgi ve merakını muhakkak ki artırmış ve çağdaşları ile kendisinden sonra gelen meslektaşları için Osmanlı kültür-sanat ortamını tanıtıcı ve hakkında bilgi verici olmuştur. Dolayısıyla bu efsanevi Macar müzisyenin Osmanlı'da bıraktığı izler sadece 1847 yılındaki temaslarıyla sınırlı kalmamış;¹³ onun ardından Türk topraklarına gelip yerleşen müzisyenlerin müzik kurumlarında aldıkları görevler, yetiştirdikleri öğrenciler, icra ettikleri repertuar, besteleri gibi unsurlar yoluyla köklenen ve Cumhuriyet yıllarına intikal eden bir ekole dönüşmüştür.

Sarayında huzurunda çalmasını istedi. Bu emir üzerinde derhal Erard piyano evimden saraya nakledildi, bu suretle bu alet Sultan Abdülmecid'in huzurunda Liszt'in parmakları ile çalınmak şerefine nail oldu." G. Donizetti, "Histoire de la reforme de la musique en Turquie", aktaran Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Ordumuzda Garb Musikisi, Tarihi Bahisler*. Taha Toros Arşivi TT-583687.

- 13 Hatta Sultan Abdülmecid'in ardından hükümdar olan Sultan Abdülaziz'in Franz Liszt'in damadı, ünlü opera bestecisi Richard Wagner'in Almanya'nın Bayreuth şehrinde kurduğu tiyatrosuna maddi bağış yapan dünyadaki ilk hükümdar oluşu bize bu ilişkilerle bağlantılıdır. Zira Franz Liszt'in mektuplarında Sultan Abdülaziz'in bu cömert yardımının Avrupalı hükümdarlara örnek olması gereğini ifadesi damadının çabalarına dair süreci takip ettiğinin bir göstergesidir.

İstanbul'da Franz Liszt Ekolü

Fransızca *ecole* kökenli ekol sözcüğü, İngilizce school kavramına denk gelen okul karşılığıyla da dilimizde kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'nca ekol, okul sözcüğüyle eş anlamlı olarak “bir bilim ve sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım, okul” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴ Ekol, ilgili alanda bir ülkeye has birtakım özellikleri toplayarak o ülkenin adıyla anılabileceği gibi, kendilerini aynı çatı altında birleştiren ve o nitelikleri temsil eden ortak bir tavrı, üslubu, geleneği sürdüren sanatçılar topluluğunun nezdinde de anlam bulabilir. Aynı şekilde, kendisiyle anılacak bir uygulama (icracılık, bestecilik, eğitimlik, vb.) alanında yeni kuşakların yetişmesini amaçlayan usta sanatçıların genel müzikal çizgisi ve tavrı olarak da tanımlanabilir.

Milliyetçiliğin 19. yüzyıla damgasını vuran ve ulus devletlerin kuruluşuna zemin hazırlayan bir akım olması, müzikte Ulusal Okulları ortaya çıkarmıştır. Büyük imparatorlukların ulus devletlere ayrıldığı bu süreçte halkların özgün müzik kimlikleri Ulusal Müzik Okulları'nda kendine tanım alanı yaratmıştır. Avrupa'da Macar, Rus, Alman, Fransız vb. Ulusal Okulları temsil eden müzisyenler kendileriyle özdeşleşen birtakım yönleriyle hem kendi ekollerini oluşturmuşlar hem de çalışmalarlarıyla Ulusal Okulları beslemiş, zenginleştirmişlerdir. Etkisinde kalarak, takip ederek, yöntemlerini dolaylı yollardan öğrenerek ve benimseyerek atfolunabileceği gibi, bir isimle özdeşleşen ekolün temsilcisi sayılmanın sağlam ayağı, o kişiyle birebir temasın varlığı, süreci, unsurları ve bu unsurların sonraki nesillere aktarımıyla tanımlıdır. Temas sürecini değerlendirmenin yüzyıllardır takdir gören öğelerinden biri, bilgi aktarımındaki usta-çırak ilişkisi ve ekolün benimsemişliğinin, temsilcisini tanımlayan alanlardaki ifadesidir.

Franz Liszt, kariyeri boyunca çok genç yaşlarından itibaren, 1827–1886 yılları arasında çeşitli şehirlerde verdiği derslerle öğrenciler yetiştirmiş, faaliyet gösterdiği alanlarda kendi bakış açısını ve yöntemlerini uygulayacağı ekolünü 1875 yılında kurduğu Franz Liszt Müzik

14 *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s.612. Ayrıca bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (14 Mart 2023).

Akademisi'yle kurumsallaştırmıştır. Franz Liszt'in piyano virtüözitesinden besteciliğe geniş kapsamlı sanatçı kimliğini, çağdaşı ve yakın iletişimde olduğu Anton Rubinstein, sadece kendine has eşsiz niteliklerinden bahsederek değil Macar Ulusal Müzik ekolüne katkılarını da vurgulayarak şu sözlerle betimlemiştir:¹⁵

Franz Liszt, sonsuza kadar piyano müziği tarihi ile ilişkilendirilen sanatçılar listesine aittir. Geniş kapsamlı tavrında tüm eğilimleri ve stilleri birleştiriyor [...]. Buna, güzel Macar halk ezgilerini rapsodilerinin parlak, ustaca biçimlerinde somutlaştıran, halkının müzikteki ilk şairi olduğunu da eklersek; ayrıca diğer birçok önemli eserden, geniş repertuar pratiğinden, olağanüstü, rafine eleştirel sezgisinden ve nihayet eşsiz icra stilinden bahsederek, Liszt'in neden diğer çağdaşlardan daha fazla "kapsamlı bir sanatçı" unvanını hak ettiği açıklığa kavuşacaktır.

1873 yılında Buda ve Pest şehirleri birleşerek başkent Budapeşte'yi oluşturunca, yeni şehrin entelektüel hayatının temsilcisi kültürel yapılanmaların arasına, Macar Parlamentosu'nun gündemini meşgul eden bir Ulusal Müzik Akademisi kurulması eklenmiştir. Aynı yıl şehre yerleşen Liszt kurulacak akademinin eğitim prensiplerini Macaristan müzik ortamına ilham verecek derslerin, konuların öğretilmesi çerçevesinde önermiştir: Akademi Macar Ulusal Müziği'ni iletlemek üzere az bölümlü, butik anlayışla kurulacak, yapının zamanla uluslararası seviyeye ulaşması hedeflenecektir. Franz Liszt, 21 Mayıs 1875'te başkanı olarak atandığı kurumun en yüksek seviyede verilecek olan piyano eğitiminden sorumlu hocasıdır. Akademiye piyano öğrencilerinin kompozisyon çalışmaları hususunda ısrar etmiştir. Dolayısıyla onun piyano öğrencileri bestecilik alanında da yetişmişlerdir. Piyano eğitimiyle besteciliğin birlikte sürdürülmesine dair kararlı tavrı ona has bir piyano okulu anlayışının göstergelerindedir. Liszt'in ekolleşmesine göre piyanistlik ve bestecilik anlayışının barındırması gereken bir diğer önemli unsur doğaçlama becerisidir.

15 Konstantin Zenkin, "The Liszt Tradition at the Moscow Conservatoire." *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 42 (2001) 1 – 2, s. 97.

Akademinin gelecekteki sekreteri Géza Moravcsik, Franz Liszt'in ölümünün ardından "Liszt'in profesör olarak varlığı enstitümüz için çok önemli bir dönemi işaret ediyordu. Liszt ruhu, modern piyano çalma teknikleri ve icra sanatları için bir temel oluşturdu. Aynı zamanda Akademi'nin seçkin profesörleri olan ülkemizin en iyi iki piyanisti onun öğrencileriydi: Árpád Szendy ve István Thomán, yeni nesil piyano virtüözlerini Liszt'in ruhunda eğittiler." cümleleriyle Liszt'in akademide piyano icracılığı alanında bir ekol olduğunu ifade ederek ekolünü akademide hoca olarak yetiştirdiği öğrencilerine aktardığını bildirdiği tarihi bir değerlendirme yazısı yazmıştır.¹⁶ Piyano eğitim metoduyla Liszt mirasını temsil eden István Thomán, 1903 yılında mezun olup akademiye profesör atanacak Béla Bartok'un piyano hocasıdır.¹⁷ Béla Bartok ise geleceğin Türkiye Cumhuriyeti'ne davet edilerek aşağıdaki satırlarda yaşam hikâyesini okuyacağınız Macar asıllı Osmanlı Liszt temsilcilerinden olan Alessandro Voltan (Macar Tevfik)'in öğrencisi Adnan Saygun ile Türk köylerini gezerek etnomüzikoloji çalışmasıyla Türk-Macar müzik ortaklığı tarihine damgasını vuran Liszt ekolü temsilcilerinden bir diğeri olacaktır.

Franz Liszt akademi kariyerinden yıllar önce Osmanlı başkenti İstanbul'a gelme planlarını çevresiyle paylaşmaya başlamıştır. Sultan II. Mahmud'un kurumsallaştırarak hızlandırdığı modernleşme adımları çerçevesinde Muzika-yı Hümayûn adlı tüm Osmanlı Müziği branşlarını çatısında toplayan ve Osmanlı Batı Müziği çalışmalarının temellerini atan İmparatorluk müzik okulunun kuruluşuyla, çok sesli müzik ilgisi, eğitimi, icrası, ürünleri gibi çok boyutlu unsurlarıyla sarayın rol modelliğinde Osmanlı topraklarında resmi bir nitelik kazanmış, gelecek vadeden bir mertebeye ulaşmıştır. Batı Müziği'ne dair gelişmelerin Avrupa'da ve Avrupa müziği çevrelerinde duyulması Osmanlı başkenti İstanbul'u Batı müziği sanatçıları için yeni bir odak merkezi konumuna taşımıştır. Franz Liszt'in İstanbul

16 Ágnes Gádor, Gábor Szirányi, "The Music Academy of Liszt and Erkel." *History. Liszt Academy*. <https://lfze.hu/history/the-music-academy-of-liszt-and-erkel-114457> (14 Mart 2023).

17 Ágnes Gádor, Gábor Szirányi, "Becoming a European Conservatory." *History. Liszt Academy*. <https://lfze.hu/history/becoming-a-european-conservatory-117417> (14 Mart 2023).

ilgisi bu gelişmeler ışığında Sultan II. Mahmud'un hükümdarlığı yıllarında şekillendiyse de, gelişi, ardından tahta geçen oğlu Sultan Abdülmecid devrinde gerçekleşebilmiştir.

Franz Liszt'in 1847 yazında İstanbul'a gelerek beş hafta boyunca gerek saray erkânı ve Müzik-yı Hümâyûn müzisyenleriyle teması gerekse halka açık verdiği konserleri ile Osmanlı Devlet Marşı Mecidiye'ye bestelediği parafrazı, ziyaretini müzisyen kimliğinin çoklu unsuruyla taçlandırmakla kalmamış, kalıcı ilişkilerin başlangıç tarihini yazmıştır. Zira onun ardından ayak izlerini takip eden kendi öğrencileri de dâhil olmak üzere Macar müzisyenler Osmanlı topraklarında kariyerlerini sürdürmeyi seçmişler, Osmanlı öğrenciler ise onunla çalışmak üzere Avrupa'ya giderek ekolünün birer temsilcisi olmuşlardır. İstanbul'da Franz Liszt ekolünü temsil eden müzisyenler resmi evraklar ışığında doğrudan onun öğrencisi olduğunu tespit ettiğimiz piyanist, eğitimci ve besteciler Macar Géza Hegyei ve Osmanlı Francesco Della Sudda Bey, öğrencisi olarak birtakım hatırat ve literatürde geçen ve resmi belgelerde Liszt (ve ekolü) bağlarını tespit ederek olası birebir ilişkilerini çözümleyebildiğimiz Macar Tefik adıyla bilinen Alessandro Voltan ve Osmanlı Cosmi Devlet Efendi ile Liszt'in izinden giderek İstanbul'da kariyerini sürdüren Macar keman sanatçısı Karl Berger'dir. Bu müzisyenlerin yaşadıkları yılların, Liszt ile temas ettikleri zaman dilimlerinin (Liszt'in son yılları) ve Osmanlı İstanbul'unda göreve başladıkları süreçlerin (1876 yılı itibarıyla Sultan II. Abdülhamid'in hükümdarlığı) birbirleriyle yakın zamanlarda olması 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İstanbul'da yaygınlaşan bir Liszt akımını işaret etmektedir. Keza Franz Liszt'in Osmanlı ile şahsi irtibatını sürdürdüğünün bir göstergesi olarak damadı Richard Wagner ile Sultan Abdülaziz'in ilişkisinden dipnotlarda (16) bahsetmiştik.

Alessandro Voltan / Macar Tefik (1853? – 1941)

Aristokrat bir ailenin oğlu olan Alessandro Voltan'ın annesi Venedikli Kontes Allegrı, babası ve amcası ise Macar asıllı Osmanlı subaylarıdır. Çocukluk yılları Venedik ve Viyana'da geçen Voltan

ilk piyano derslerini piyanist annesi Kontes Allegri'den almıştır. Öğ-
lunun besteci olarak da yetişmesini önemseyen piyanist Allegri'nin
sosyal çevresini, evlerini de ziyaret eden Liszt, Wagner, Kolbert gibi
isimler oluşturmaktadır. Evde bu müzik ortamında büyüyen Voltan,
küçük yaşta konserler vermeye başlamıştır.

Macaristan'da askeri okul eğitimi sırasında Carl Tausig (1841 –
1871)'le piyano çalışmıştır. Carl Tausig, müzik otoritelerince Franz
Liszt en iyi öğrencisi ve onun doğrudan temsilcisi olarak kabul edil-
mektedir. 1855–1859 yılları arasında Liszt'le piyanonun yanı sıra
orkestrasyon, kompozisyon ve kontrpuan çalışmış, birlikte konser
turnelerine katılmıştır. Franz Liszt, Géza Hegyei'nin de sıklıkla kon-
serlerinde icra ettiği Mefisto Vals'ini Tausig'e ithaf etmiştir. Dolayı-
sıyla Osmanlı'da “Macar Tefvik” lakabıyla anılacak olan Alessandro
Voltan'ın Liszt bağlantısı onu sadece annesinin vesilesiyle tanınması
ve evinde dinlemiş olması değil, aynı zamanda onun ekolüyle, öğ-
rencisinin hocalığında yetişmesidir.

Voltan, İstanbul'a gelmeden önce, iki yıl boyunca Romanya Krali-
çesi, Carmen Sylvia adıyla da bilinen Maria Elizabeth'in piyano öğ-
retmenliğini ve saray müzisyenliğini yapmıştır. 1877 yılında İstan-
bul'a gelerek kendisi de iyi bir piyanist olan Sultan II. Abdülhamid'in
sarayına piyano öğretmeni olarak atanmıştır. Sultan ile Kraliçe'nin
piyano ilgili yakın münasebetlerini Osmanlı piyano literatüründen
seçtiği eserlerden oluşturduğu bir nota kitabını Romanya Sarayı'na
hediye gönderilmesinden de okuyabiliriz.¹⁸

Alessandro Voltan, Osmanlı Sarayı'nda piyano öğretmenliği yap-
tığı yıllarda, Muzıka-yı Hümâyûn sanatçılarından Haydar Bey'in
“Pembe Kız” operetinin armonisini ve orkestrasyonunu yapmıştır.
Düzenli konserler verdiği İstanbul'dan iki sene geçirdikten sonra
ayrılarak 1879 yılında İzmir'e yerleşmiştir. Burada bir Türk kıızı ile
evlenerek Müslüman olmuş, Tefvik adını almıştır. İzmir'de de re-
sitaller, orkestralı konserler vermeyi ve piyano öğretmenliğini sür-
dürmüştür. Franz Liszt'in piyano öğrencilerine ısrarla gerek koştuğu

18 Evren Kutlay, “A Long Lost Fortune: Sultan Abdulhamid II's Music Album.”
Long Lost Fortune. Ed.: Mehmet Tütüncü. Heemstede, 2020, ss. 8 – 22.

gibi kompozisyon çalışmalarında da bulunan Tevfik Bey'in eserleri Macaristan, Fransa, İtalya ve Avusturya'da yayımlanmıştır.¹⁹

Macar Tevfik Bey'in yetiştiği müzik kültürel ortam ile hocası Carl Ta-
usig üzerinden kurduğumuz Franz Liszt ekolü ilişkisini ders verdiği
Osmanlı öğrencileri üzerinden de okumak mümkündür. İzmir'deki
öğrencilerinden biri olan ünlü Ermeni asıllı Osmanlı besteci Stephan
Elmas (1862–1937), kendisinin yönlendirmesiyle Liszt'in öğrencisi
olmak üzere Weimar'a gitmiştir. Liszt onu, kendisi gibi Carl Czerny'nin
piyano öğrencisi olarak yetiştirmiş Anton Door'la çalışmak üzere
Viyana'ya göndermiştir. Viyana Müzik Akademisi'ndeki eğitimi süre-
cinde piyanonun yanı sıra kompozisyon da çalışan Elmas, 1881 yılın-
da bestelediği 6 Etüdünü Franz Liszt'e ithaf etmiştir. Sürekli Liszt'le
iletişim halinde bulunan ve onun tavsiyelerini alan Elmas, 1886'da
İzmir'e babasının cenazesine katılmak üzere gitmiş; cenazenin ardın-
dan hemen Viyana'ya geri dönmüştür. Yoğun bir konser programıyla
Avusturya, İtalya, İngiltere ve Almanya'da konserler vermiştir. Konser
programlarında kendi bestelerinin yanı sıra Beethoven, Chopin ve Sc-
humann'ın eserlerini icra etmiştir. 1912'de yerleştiği ve müzik kariye-
rini sürdürdüğü İsviçre'de 1937'de hayata gözlerini yummuştur.

Macar Tevfik'in bir diğer Osmanlı öğrencisi, müzik kariyeri Cum-
huriyet yıllarıyla özdeşleşmiş piyanist ve besteci Ahmet Adnan Say-
gun'dur. Saygun, hocası Macar Tevfik Bey'le her hafta düzenli sür-
dürdüğü derslerinde iki piyanoda Batı Müziği repertuarını, özellikle
de Beethoven'ın uvertür ve senfonilerini sık tekrarlarla çalışmıştır.
Saygun'un müzikalitesinde ve senfonik müziğe yönelmesinde eğitim
teknığının etkili olduğu kabul gören Alessandro Voltan'ın, öğrenci-
leriyle zaman zaman paylaştığı Liszt ilişkilerine dair aktarımlar ve
İzmir'deki evinin müzikal ve aile fotoğraflarının menşesine dair gör-
sel ortam (Avusturya Macaristan ve Osmanlı askerlerinin fotoğraf-
ları), hayat hikâyesini ve dolayısıyla piyanist, besteci ve eğitimci kim-
likleriyle Osmanlı Batı Müziği alanında geleceğin isimlerinin müzik
kariyerinin inşasında rol üstlenerek süregelen bir Liszt ekolünü tem-
sil ettiğini doğrular niteliktedir.²⁰

19 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri*. İstanbul, 2010, ss. 85 – 89.

20 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), ss. 83 – 84.

Macar Tefvik Bey'in asıl isminin Alessandro Voltan olduğunu biliyorduk. Babası İzzet Bey Osmanlı ordusunda subaymış. Nasıl olmuşsa Macar kontesi olan annesiyle evlenmiş. Kontes vaktinin çoğunu Avrupa'da özellikle de Viyana'da geçirdiğinden Alessandro da oralarda Wagner'in Liszt'in bulunduğu davetlerde annesiyle birlikte bulunmuş, onları dinlemiş. Bunları laf arasında bölük pörçük anlatırdı bize. [...] Haftalardır çalıştığımız Beethoven uvertürünü ona dinletecektik. [...] Geniş bir odaya aldı bizi. Odada iki piyano vardı. Biri akaju renkte konser piyanosu, öteki kapının yanında düz siyah piyano. Yüksek tavanlı bu odada birkaç koltuk, bir iki iskemle ile kırmızı josefin kanepeden başka eşya yoktu. Ortadaki küçük masanın üzerinde, açık keman kutusunun kırmızı kadife örtüsü içinde kemani duruyordu. Yanında da nota sehпасı vardı. Yıpranmış çerçevesi fotoğraflarda sırmalı üniformaları içerisinde Avusturya, Macaristan subayları, Osmanlı Paşaları, zarif genç kızlar, süslü yaşlı kadınlar, gürbüz çocuklar görülüyordu.

Tefvik Bey, ileri yaşlarında yoksul düşmüş, Darülaceze'ye yerleştirilmiştir. İstanbul'da saray müzisyeni olarak başlayan Osmanlı müzik hayatı İzmir'de 1941 yılının Nisan ayında doksanlı yaşlarında, yapayalnız sona ermiş, Kimsesizler Mezarlığı'na gömülmüştür.

Francesco (Faik) Della Sudda Bey (1859 – 1940)

Osmanlı saray eczacısı ve Beyoğlu'ndaki Büyük Della Sudda eczanesinin kurucusu Francesco (Faik) Della Sudda Paşa (1814–1866)'nın torunu, Giorgia (Faik) Della Sudda Paşa (1835–1913)'nın oğlu Francesco (Faik) Della Sudda Bey²¹, Liszt ile çalışmaya başlamadan önce

21 Dede, 1814 yılında bir Yunan adası olan Syros'ta doğmuş, 12 yaşında annesini kaybedince Peradaki Sainte-Marie Manastırı'nın yetimhanesinde büyümüştür. Della Sudda ailesi İtalyan asıllıdır ama dede Della Sudda, Osmanlı'da yetişmiş, Faik Paşa ismini almış, oğul Giorgio Della Sudda İstanbul'da doğmuş ve o da babası gibi mesleğinde ilerleyerek Paşa unvanını hatta Faik Paşa ismini

Franz Liszt gibi Carl Czerny'nin öğrencileri olan Theodor Leschetizky ve Theodor Kullak (1818 – 1882) ile çalışmıştır. Kullak'ın 1882 yılının Mart ayındaki ölümünün ardından 12 Mayıs 1882 tarihi itibarıyla Franz Liszt'in öğrencisi olarak karşımıza çıkmaktadır.²² Derslerinde Chopin, Rubinstein ve hocası Liszt'in eserlerini çalıştığını, kendisine has tuşesi ile övünmesi ile hocasının ilgisini ve Liszt'in onur misafiri olarak davet edildiği Zürich Festivali'ne ve ardından "Parsifal"ın icrasının yapılacağı Bayreuth yolculuğuna eşlik edenler arasında Della Sudda Bey'in varlığını, aynı sınıfta Franz Liszt'in Amerikalı öğrencisi Carl Lachmund'un tuttuğu hatıratında tespit ediyoruz.²³

Bach'ın sol minör Fantezi ve Füg'ünün Liszt tarafından aranje edildiği halini o yıllarda Liszt'in şahitliğinde çalan üç kişiden biri, öğrencisi Francesco Della Sudda Bey'dir. Diğer yorumlarını ise son derece özensiz bulan Liszt öğrencisini nasıl bir icra ve yorumun uygun olacağı hususunda yönlendirmiştir.²⁴

Franz Liszt'in İstanbullu öğrencisi Francesco Della Sudda Bey, Pera'daki müzik hayatının önde gelen isimlerinden biri olarak 1880'li yıllardan itibaren gazetelerde yerini almaktadır. 18 Mart 1889'da *Teutonia* salonunda verdiği bir konserde hocası Liszt'in Mi Majör Polonezi ve 14 numaralı Macar Rapsodisinin yanı sıra Piani'nin Ga-

almıştır. Francesco Della Sudda Bey'in kardeşi ressam Emilio Della Sudda, Paris'te Jules Lefebvre ve Benjamin Constant'la resim çalışmıştır. *Aurore sur le Bosphore, Vue prise des hauteurs de Rouméli-Hissard* isimli tablosu vardır. Ayrıca kardeşi Francesco'nun piyano başında bir resmini yapmıştır. Bkz. Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), ss. 207 – 211.

- 22 Franz Liszt ile Theodor Leschetizky'nin irtibatı öğrencilerinin sırayla her ikisiyle çalışmasından görülmektedir. Géza Hegyei de Franz Liszt ile çalıştıktan sonra Leschetizky ile çalışmaya gitmiştir. 1850'lerden itibaren Avrupa'da piyanoda Liszt Okulu yükselirken Liszt ile çalışmaya başlamadan önce bir başka hocayla temel eğitimlerini tamamlamaları gelenekselleşmiştir. Bu temel hazırlık eğitimini veren hocalardan biri Theodor Kullak'tır. Dolayısıyla bu geleneğe istinaden Francesco Della Sudda Bey Franz Liszt'in öğrencisi olabilmek için önce ölümüne kadar Kullak ile ve Liszt'e öğrenci gönderen Leschetizky ile çalışmış olmalıdır. Bkz. Kim Chang, "Franz Liszt's Pupils and His Associations." *Kim Chang Piano Studio*. <https://kimchangpianostudio.com> (14 Mart 2023).

23 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 208.

24 A.g.e.

vot'unu ve Chopin'in Op. 38 Ballad'ını, la minör Etüd'ünü ve Op. 37 No. 2 Noktürn'ünü yorumlamıştır. Karma konserde²⁵ öğrencisi Matmazel Collaro'nun da yer aldığı bahsi ve profesör olarak anılması Della Sudda'nın eğitimci kimliğini vurgularken, bilgilerini öğrenci yetiştirerek aktardığına işaret etmektedir.²⁶

Della Sudda Bey Konseri

Sezonun en görkemli konserlerinden biri olan Della Sudda Bey konseri, Pazartesi akşamı Teutonia'da gerçekleşmiştir. Pera halkı ve kordiplomatik üyeleri – neredeyse tamamı – orada randevulaşmışlardı. Diğerleri arasında göze çarpanlar ise Madam Kontes de Montebello, Madam de Radowitz, Madam Barones de Calice, Madam Barones Blanc vs. vsi idi.

Della Sudda Bey şöhretinin zirvesindeydi. *La Gavotte*'ta, kendisine çok uygun düşen o şık karakteri vermiştir. Bunun yanında Grieg'in bestelerinin orijinalliğini ortaya koymuş ve *la Polonaise* ile *la Rhapsodie*'yi enfes bir üslupla çalmıştır. Dinleyicilerin tekrar çalmasını istediği [*bis*] Chopin'in *Étude*'ünde büyüleyiciydi.

Della Sudda Bey'in öğrencilerinden olup kariyerine başlangıç yapan Matmazel Collaro, Schumann'ın *Variationen*'ını büyük bir rahatlık ve duyarlılıkla icra etmiştir.

Konserin vokal kısmı ise Madam Ayvazyan'a düşüyordu. Bu hanımefendi gerçekten de sağlam çalışmıştır. Kendisi duygularını vererek şarkı söylemekte ve zor yerleri çok iyi icra etmektedir.

25 Bu yapının müzik-tarihsel fonksiyonunu Hegyei'nin konserleri başlığı altında değerlendirdik.

26 Francesco Faik Della Sudda Bey'in bir diğer öğrencisi müzikolog Cevad Memduh Altar'ın eşi Zeynep Altar'dır. Altar 1928 – 1933 yılları arasında Della Sudda Bey'in öğrencisi olmuştur. Tahran sefiri Âsım Bey'in kızı Sabahat Hanım, kendi piyano hocasını Zeynep Altar'a tavsiye etmiştir. Bkz. <http://cevadmemduhaltar.com/della-sudda-bey-andante.html> (14 Mart 2023).

Yeteneği çok beğenilen, Őhrimizden genç bir kemancı da çok başarılıydı. Bu sanatçı algısından çok güçlü, hoş ve dokunaklı sesler çıkarıyordu. Enstrümanını çalışı çok etkileyici ve büyüleyiciydi.

Olup bitenlerden bu suarenin parlak bir başarı elde ettiğini görüyoruz. Profesör Della Sudda Bey'i yürekten tebrik ediyoruz.

Avrupa konserlerinden de basında övgüyle söz edilen Francesco Della Sudda Bey'in İsviçre'nin çeşitli şehirlerinde verdiği konserlerinin ardından *La Turquie* gazetesinde "Piyaniŧ Della Sudda Bey" başlığıyla Şöyle bir eleştiri yazısı ıkmıřtır²⁷:

Piyaniŧ Della-Sudda Bey

Interlaken ve Luzern'de verdiği konserlerden sonra Della-Sudda Bey'i bu kez Baden'de, 25 Haziran'da gazinoda ve 29'unda da Grand Hotel'de, dinledik. Bu konu *Schweizer Freie Presse*'nin 31 Haziran sayısında Şu Şekilde geçmektedir:

"29 Haziran'da Grand Hotel'in salonlarında Monsieur Della-Sudda, yabancılardan ve yerel halktan oluşan büyük bir dinleyici topluluğunun katıldığı bir konser vermiştir. Bu seçkin dinleyici topluluğunun bekleyişi boşa çıkmamış olup son derece memnun kalmışlardır.

"Seçkin virtüözü ikinci kez dinleyenler, kendisinin alışındaki muhteşem tesiri tam olarak idrak etme fırsatını yakalamışlardır. Della-Sudda'nın parmaklarında enstrüman can buluyor ve harika melodilerle dolu bir dil konuşuyordu. İlk akorlardan itibaren dinleyiciler büyülenmiş, dikkatlerini sanatçının hayretten hayrete düşüren o büyüleyici çalışına yöneltmişlerdir.

27 *La Turquie* gazetesinde çıkan haberler için bkz. Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), ss.212 – 214. – Della Suda ile ilgili daha detaylı bilgiler için bkz.: Ömer Egecioglu, *Franz Liszt'in İstanbullu Öğrencisi – Faik Bey Franz Della Sudda ve Yakın Ailesi*. İstanbul, 2021.

“Tam da Şark’a özgü o büyük incelik ve nezaket, bu yabancı sanatçıyı daha da sempatik kılıyor ve duygu yüklü o çalışı, klasik ustaların en güzel duygularını ve en yüce fikirlerini dile getirirken, bu adamın – özellikleri kendisinde pek de görünmeyen – yabancı ırka mensup olduğunu kabul etmek neredeyse imkânsız hale geliyordu.

“Schumann ve Chopin’i öylesine anlaşılır ve hoş bir tarzda icra eden sanatçıyı saatler boyunca sürekli bir dikkatle takip etmiş, ama yorgunluktan kaynaklanan ve piyanonun başında kendini çok hızlı gösteren sıkıntı hissine kapılmamıştık. Monsieur Della-Sudda’yı ...’de [okunamıyor] bir kez daha dinlemek isteriz.

“Madam Wagner birkaç şarkı söyleme nezaketinde bulunmuş ve dinleyiciler bunun için kendisine minnettar kalmıştır.”

Değerlendirme yazısında Osmanlı vatandaşı ve Osmanlı kültürünün temsilcisi olduğu “Şark’a özgü ...” ibaresiyle belirtilmiştir. Bu konserle ilgili bir diğer önemli bilgi de konser sırasında Madam Wagner’in de şarkı söylemesidir. Madam Wagner, ünlü opera bestecisi Richard Wagner’in eşi, Franz Liszt’in de kızıdır. Richard Wagner’in Bayreuth’ta kurduğu tiyatrosuna Avrupa krallarından da önce, ilk başta bulunan hükümdarın Sultan Abdülaziz olduğunu bu hususu yorumlarken yine hatırlayalım. Öyleyse, gerek Della Sudda Bey’in Liszt’in öğrencisi olması ve Liszt’in öğrencilerini yakın çevresiyle temasa geçirmesi açısından gerekse Franz Liszt’in Osmanlı Sarayı ve müzik kültüründeki önem arz eden yerini hatırlatması bakımından ailesi sarayda görevli piyanist bir Osmanlı Beyefendi’sinin konserinde Bayan Wagner’in yer alması Liszt ekseninde iki yönlü açıklanabilir.

Francesco Della Sudda Bey’in burada örnek olarak yer verdiğimiz konser haberleri, Liszt ile derslerine dair verilerle birlikte repertuarı hakkında fikir vermektedir: Bach, Chopin, Rubinstein, Schumann ve hocası Liszt’in eserlerini icra edişi, aşağıdaki satırlarda sunduğumuz üzere Géza Hegyei’nin repertuarıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla-

la Franz Liszt'in piyano eğitiminde öğrencileriyle çalıştığı repertuar ekolünün aktarım materyallerini tutarlılıkla ortaya koymaktadır.

Franz Liszt ekolünün bir diğer temsili olan, yetiştirdiği piyanistlerin kompozisyon da çalışmaları hususu, Francesco Della Sudda Bey'in besteci kimliğinde görülmektedir: Bestelediği piyano eserleri uluslararası basında yer almıştır. Berlin'deki Ries & Erler yayınevinden çıkan piyano parçaları koleksiyonu basında şu şekilde yer almıştır: "Kişisel özelemleri ve görüşleri olan ağırbaşlı, ciddi bir müzisyenin eserlerinde melodilerinin armonize edilmesi ve ritimlerinin çeşitliliğindeki düşünce ve itina, gerçek bir sanatsal duyumu açığa çıkartmaktadır. Bir *Mazurka* ve *Mazurka-Caprice* birlikte basılmıştır. Her ikisi de zarif ve süslüdür ve bir miktar "temasal gelişim" ortaya koymaktadır. İkinci bir kitap, sevimli bir *Wiegenliedchen*, oldukça duygusal yavaş bir bölüm olan *Resignation* ve hatırı sayılır orijinallikte, kısa bir *Ballade* içermektedir. Bu koleksiyondaki hiçbir parça önemli bir teknik zorluk içermemektedir."

Beyoğlu'nda dedesinin adı verilen Faik Paşa yokuşunda yaşayan ve hiç evlenmemiş olan Francesco Della Sudda Bey 81 yaşında, Alessandro Voltan gibi yapayalnız ölmüştür.

Devlet Efendi / Cosmi Devlet (1852 – 1898)

Türk Beşleri'nden Cemal Reşid Rey'in anılarında Franz Liszt'in öğrencisi olarak aktardığı²⁸, İstanbul'da piyano öğretmeni ve besteci olan Devlet Efendi Osmanlı Sarayı bursu ile müzik tahsili için Viyana'ya gönderilmiştir. O yıllarda Viyana'da müzik akademisi işlevi gören okul Viyana Müzikseverler Cemiyetinin yönetimindeki konservatuardır (*Conservatorium für Musik und darstellende Kunst der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien*). Bu okul 1908 yılından sonra Viyana Müzik Akademisi adını almıştır. Konservatuvarın kayıtlarına göre Ekim 1852'de İstanbul'da doğan Cosmi Devlet Efendi,

28 Demek ki Osmanlı yıllarında inşa edilen Liszt ekolünün itibarı Cumhuriyet yıllarına taşınmış; Cosmi Devlet Efendi Cumhuriyet yıllarına intikal eden kariyerinde Franz Liszt'in öğrencisi olarak tanınmıştır.

12 Eylül 1881 yılında bu okula girmiştir. 1882, 1883 ve 1884 yıllarında okuduğu Viyana Müzikseverler Cemiyeti konservatuarında piyano, armoni, oda müziği, orkestra ve koro dersleri almıştır.²⁹

Devlet Efendi'nin 1881 – 1882 döneminde piyano öğretmeni olan Anton Door (1833 – 1919), Liszt'in de piyano öğretmeni olan Carl Czerny'nin öğrencisi olmuş, bir dönem bir yıl süresince St. Petersburg'da kalmış, orada Anton Rubinstein, Alexander Dreyschock gibi ünlü piyanistlerle tanışmıştır. Liszt'in bahsi geçen bu piyanistlerle yakın ilişkileri karşılıklı ziyaretleri ve öğrenci aktarımlarıyla uzun soluklu olmuştur. Devlet Efendi'nin 1882 – 1884 yılları arasındaki piyano öğretmeni Josef Dachs (1825 – 1896) ise, Simon Sechter ve yine Carl Czerny ile piyano çalışmış, 1850 yılında Viyana konservatuarında ders vermeye başlamıştır. Hugo Wolff, Anton Rubinstein, Ferdinand Löwe ve Vladimir de Pachmann gibi ünlü piyanistler onun öğrencileri olmuşlardır.³⁰

Viyana konservatuarında çok başarılı olan Cosmi Devlet Efendi Sultan II. Abdülhamid'in bursuyla Avrupa'daki piyano eğitimini sürdürmüş, hatta eğitimi arasında memleketine geri döndüğünde padişah tarafından dördüncü rütbeden “Nişân-ı Osmanî” ile ödüllendirilmiştir.

Devlet Efendi'nin Beyoğlu'ndaki ikametgâh bilgileri 1881 yılından itibaren Şark Ticaret Yıllıklarında tespit edilebilmektedir. Piyaniist, eğitmen ve besteci kimlikleriyle Liszt ekolünün Osmanlı temsilcilerinden olduğu anlaşılmaktadır. Besteleri arasında, her ikisi de piyano için olan, Sultan II. Abdülhamid'e ithaf ettiği Hamidiye

29 Devlet, Cosmi Efendi, *Matrikel, Buchstabe: D, Conservatorium für Musik und darstellende Kunst der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien*. Viyana: Viyana Konservatuarı Yıllıkları Arşivi.

30 Anton Door ile Franz Liszt'in ilişkisini Alessandro Voltan ve öğrencisi Stephan Elmas'ın hikâyelerinden hatırlarsak Devlet Efendi'nin de aralarında olduğu Osmanlı öğrencilerin Franz Liszt ile temaslarının Carl Czerny'nin öğrencileri ağı üzerinden, Hegyei ve Della Sudda bahsindeki Lescchetzky ve Kullak gibi Door ve Dachs üzerinden de oluştuğu çıkarımını yapabiliriz.

Görsel 1. Devlet Efendi'nin *Hamidiye Marş-Mazurka* adlı eserinin kapağı.
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Marş-Mazurka ve 1876 yılında İstanbul'daki *Adam* yayınevinde basılan Oryantal Marş günümüze intikal etmiştir.

Karl Berger (1894–1947)

Viyana Müzik Akademisi³¹ arşiv kayıtlarında tespit ettiğimiz üzere 6 Ocak 1894'te Budapeşte yakınlarındaki Arad'da doğan Karl Berger, 1912–1913 ve 1913–1914 eğitim-öğretim yıllarında üstün yeteneği dolayısıyla aldığı bursla bu okulda Viotti ekolünün en önemli temsilcilerinden ünlü kemancı pedagog Otakar Sevcik'in sınıfından birincilikle mezun olmuştur. Liszt hayranı Berger dokuz yaşında başladığı keman derslerinde hocalarından Liszt'i ve onun İstanbul anılarını dinleyerek büyümüştür. Akademi mezuniyetinin ardından İsviçre, Avusturya ve Macaristan'da konserler vermiş, 1918 yılı başlarında geleceğin Halife'si Şehzade Abdülmecid Efendi'den konser vermek üzere davet, ardından da aldığı Osmanlı saray müzisyenliği teklifini kabul ederek İstanbul'da müzik kariyerini sürdürmüştür. İlk geldiği yıllarda Kalamış'ta, Türk beşlerinden Ulvi Cemal Erkin'in piyanist eşi Ferhunde (Erkin) Hanım'ın babasının asker arkadaşı Mazhar Bey'in evinde kalmıştır. Mazhar Bey kendisinden Ferhunde ve Necdet Remzi kardeşlerin babası Remzi Bey'e bahsederek, çocukların Berger'den ders almasını teklif etmesi üzerine, Berger'den bir müddet Kalamış'ta ders görmüşlerdir. Sonrasında hocaları kendilerinin Beyazid'daki evine taşınmıştır. İlerleyen yıllarda İstiklal Caddesi'ndeki ünlü Narmanlı Han'ın Süleymaniye ve Haliç'in bir bölümünü gören üst katına taşınmış, sarayda verdiği derslerinin yanı sıra Narmanlı Han'daki yarım kuyruklu piyanolu odasında öğrencilerini yetiştirmiştir.

Zaman zaman Şehzade Abdülmecid Efendi'nin Çamlıca'daki köşkünde, diğer öğrencileri Ferhunde (Erkin) ve kardeşi Necdet Remzi (Atak) ile oda müziği çalışmışlardır. Galatasaray Lisesi Salonunda Şehzade Abdülmecid Efendi'nin himayesinde verdiği bir konserde

31 Carl Czerny şemsiyesi altında, Franz Liszt bağlantılı müzisyenlerin Viyana Müzik Akademisi'nde de hoca olduklarını önceki bölümlerde işlediğimiz verilerden anlıyoruz. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu geçmişi de bu durumun anlaşılabilirliğini pekiştiriyor.

Şehzade'nin besteleyerek kendisine ithaf ettiği Elegie (Ağıt) isimli eseri icra etmiştir. Ayrıca Union Française (Johannes Brahms'ın yüzüncü doğum yıldönümü için) ve Casa di Italia gibi İstanbul Beyoğlu'nun önde gelen konser salonlarında konserler vermiştir.

Berger'in öğrencileri arasında ayrıca, Ayla Erduran, Nadir Nadi, aşağıdaki satırlarda Géza Hegyei ilgisini okuyacağınız Tamburi Cemil Bey'in oğlu Mesut Cemil (Tel) Bey, Bülent Tarcan, Ercivan, Erdoğan ve Ermukan Saydam kardeşler vardır. Géza Hegyei'nin piyano bölümü başkanı ve hocası olacağı İstanbul Konservatuarı'nda, Cemal Reşid Rey tarafından kurulan yaylı çalgılar orkestrasının çekirdeğini, konservatuar öğrencileri ve konservatuar dışından Karl Berger'in öğrencileri oluşturmuştur.

Karl Berger İstanbul'da Şakir Paşa'nın kızı Aliye Hanım ile yirmi üç yıl hayatını paylaşmıştır. Berger'in Büyükkada'da vapura binmek üzereyken kalp krizi geçirmesi sonucu 25 Eylül 1947'deki ölümünden altı-yedi ay önce ilişkilerini resmileştirmişlerdir. Osmanlı-Türk kimliğini benimseyen Berger, Ömer Baki adını almış ve Müslüman olmuştur.³² Aliye Hanım ölümünün ardından Karl Berger'in şahsi ve sanatsal bilgilerini içeren tüm belgelerini imha etmiştir. Dolayısıyla onun Liszt ile doğrudan ilişkisini bilemesek te bağlarını ulaşılabildiğimiz veriler sayesinde kısmen görebiliyoruz.

32 Karl Berger ile ilgili ayrıntılı okuma için bkz. Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), ss. 113 – 122.

Géza Hegyei

Franz Liszt Ekolünün Osmanlı'daki Macar Temsilcisi: Géza Hegyei (1862 – 1926)

Macaristan'daki Yaşamı ve Ailesi

Franz Liszt'in ekolünü İstanbul'da sürdüren, Osmanlı topraklarından yanına giderek öğrencisi olan, ondan ve /veya hocalarından ya da öğrencilerinden ders aldığı bilinen, onun konserlerinin ardından kariyerini Osmanlı başkentinde devam ettiren, yukarıdaki satırlarda kısaca bahsettiğimiz gibi müzisyenler olmuştur. Fakat sadece İstanbul'un çeşitli müzik eğitim kurumlarında değil, Osmanlı Sarayı'nda uzun yıllar görev almış, hanedan üyelerinin hocalığını yapmış, piyano virtüözü, besteci ve eğitimci tek Macar temsilcisi, öğrencisi Géza Hegyei olmuştur. Hegyei'nin Franz Liszt'in icracılık (ve repertuar), bestecilik (ve doğaçlama) ve eğitimcilik yönlerini deneyimleyerek yaşadığı ve görev yaptığı yıllar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş temsil etmektedir. Bu deneyimlerini, yetiştirdiği hem Osmanlı sarayı mensuplarından hem de kurumsal bağlamda dâhil olmak üzere halktan öğrencilerine, konserler vererek ve hocalık yaparak sürdürdüğü çok boyutlu müzik teması yoluyla Türk topraklarında nesilden nesile aktardığını aşağıdaki satırlarda okuyacaksınız. Peki, kimdir Géza Hegyei?

Géza Hegyei 26 Ekim 1862 tarihinde eski Macaristan'ın sınırları içerisinde bulunan Óbecse (Becej, bugünlerde Sırbistan) adlı kasabada Musevi bir aile ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Bechin (Çekya) doğumlu babası Albert Sonnenberg, genç yaşta, ailesiyle beraber Güney Macaristan'da bulunan Szabadka (bugünkü Subotica, Sırbistan) şehrine taşınmıştır.

Ticarette uğraşmaya başlayan Sonnenberg, eşi Fani Schöffler'le de bu şehirde tanıştıktan sonra ilk çocukları Miksa 1861'de doğmuştur.³³ O dönemin önemli ticaret merkezi olan ve Tuna-Tisa-Tuna kanalı (Ferenc kanalı)'nın Tisa'ya döküldüğü Óbecse'ye taşınıp şehir

33 *Születési, halálózási és házassági anyakönyv, 1852-től 1883-ig*. Óbecse Város Polgármestere Hivatala. F. 552. 137. sz. (Doğum, ölüm ve evlilik kayıt defteri, 1852 – 1883. Óbecse Belediye Başkanlığı).

Béla Frank	Oktober 1871	Béla	17	10	10	János Frank
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Maria Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei
Béla Hegyei	Oktober 1871	Béla	17	10	10	Béla Hegyei

Görsel 2. 1: Géza Hegyei'nin babası tarafından satılan maden suyunun reklamı. Kaynak: Dr. János Kunszt, A Rudas gyógyfürdő monográfiája. Budapest, 1947, s. 48

Görsel 2. 2: Géza Hegyei'nin doğum sertifikası. Kaynak: Óbacea Belediye Başkanlığı Arşivi

merkezindeki Magas (Yüksek) sokağında yaşamışlardır. O günlerin adetleri gereği Albert Sonnenberg, soyadını “Macarlaştırarak” Hegyei olarak değiştirmiştir. Özellikle Musevi ailelerde sıkça uygulanan isim değiştirmenin arkasında genellikle, Macar toplumuna entegre olma arzusunun yanı sıra ticaretteki başarı şansının böylelikle yükseltilmesi yatmaktaydı.³⁴

Hegyei ailesi birkaç yıl sonra tekrar taşınıp daha iyi yaşam ve çalışma olanakları sunan başkent Buda'yı (1873'ten itibaren Budapeşte) tercih etmiştir. Géza Hegyei'nin gençlik yıllarıyla ilgili çok az bilgiye sahip olmamıza rağmen ailenin 1870'lerin başında Buda'ya taşındığını ve babanın “Propeller” adlı bir otelin işletmesiyle uğraştığını dönemin gazeteleri ve resmi kaynaklarından biliyoruz.³⁵ Buda tepesinin hemen dibinde bulunan ve Rudas Kaplıcası'na (Osmanlı döneminde Yeşil Direkli Kaplıcası) yakınlığıyla bilinen konaklama yerinde Albert Hegyei bir yandan bir kafe işletirken, bir yandan da mülkiyette bulunan, yukarıya fişkırان maden suyunu şişeleyerek ticaretini yapıyordu.

34 Kayıt defterine ilk olarak yanlışlıkla “Hegyi” olarak kayıt edilen ailenin ismi 1905 senesinde resmi olarak da Hegyei'ye değiştirilmiştir.

35 Béla Hegyei Buda'daki ticaret sertifikası 1872'de ibraz edilirken 1876'da artık resmî olarak da Budapeşte sakini olarak kayıt altına alınmıştır. *A Hon*, 28 Mart 1872, s. 160. Budapesti Hungaria Forrás adlı maden suyunun patentini 1879'da istemiştir. *Központi Értesítő*, 1879, s. 352.

Hegyei ailesi çocuklarını ilk olarak aynı semtteki Állami Főreális-kola'ya (Devlet Fen Lisesi) kayıt ettirmiştir; fakat Géza bilinmeyen sebeplerden dolayı orayı bırakıp orta öğreniminin ilk iki senesini Peşte'deki *Alreáltanoda*'da (Devlet Fen Orta Okulu) bitirmiştir.³⁶ İlk öğretmeni, Béla Erődi meşhur Macar kâşif ve Peşte Üniversitesi Türkoloji Bölümü kurucusu olan Ármin Vámbéry'nin bir öğrencisi idi; bu sebeple Hegyei'nin Türk coğrafyasıyla erken yaşlarında sadece babasının işletmesinin bulunduğu konumun Osmanlı kültürüne dair kökenleri vesilesiyle değil bu okuldaki akademik ortamıyla da karşılaştığını söylemek yanlış olmaz. İki yıl geçtikten sonra tekrar Buda tarafındaki liseye dönüp 1874 – 1880 yılları arasında eğitimini orta başarılı bir öğrenci olarak bu okulda bitirmiştir.³⁷ Lisedeki son sınavlarını 1880 yılının ocak ayında başarıyla tamamlamıştır.

Çocukluk yıllarında Budapeşte'nin tanınmış aileleri için kültürel olarak çocuklarının herhangi bir sanat dalıyla içli dışlı olmaları pek takdir edilmemektedir. Géza Hegyei konser piyanisti olma isteğini babasına iletğinde babası oğlunun, kendi tabiriyle “çalgıcı” olmasını asla tasvip etmeyeceğini bildirmiştir. Fakat bu olumsuzluk onu yıldırمامıştır. Piyanoya duyduğu büyük tutkusundan vazgeçmeye gerek müzik çalışmalarını ailesinden gizli sürdürmüştür.³⁸

İlk derslerini Franz Liszt'in öğrencilerinden Henrik Gobbi ile yürütmesiyle, kaderi, onu önce Hukuk fakültesiyle birlikte devam ettiği Budapeşte'deki Macar Milli Müzik Akademisi'nde Franz Liszt'in öğrencisi olmaya götürmüş, bu eğitimi ona beklenmedik sürprizlerle dolu yepyeni bir dünyanın kapılarını açmıştır.

36 *A Pest-Józsefvárosi Nyilvános Alreáltanoda második tudósítványa az 1872/73. tanév végén.* Ed.: József Felsmann. Budapest, 1873, s. 37.

37 *A Budapesti II. Kerületi Állami Reáltanodának (Ezelőtt Budai Kir. Rőreáltanodának) huszadik évi értesítője. Az intézet fennállásának 21. évében. 1875/6 tanév végén.* Ed.: Dr. Móricz Say. Budapest, 1876, s. 57.

38 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 90.

Franz Liszt ile Müzik Eğitimi

Franz Liszt'in Macar Müzik Akademisini kurma fikri 1840'lardan itibaren gerçekleştirmek istediği bir proje olduğundan, yerel konserlerinin birinden elde ettiği, büyük bir meblağ tutan geliri akademinin kurulması için Budapeşte yönetimine bağışlamıştır. Bir müzik akademisi oluşturulması aslında sadece Liszt'in değil, bundan sonra müzik okumak isteyenlerin yurtdışına gitmesine gerek kalmaması için tüm Macarların katıldığı ortak bir öngörüdür. Macar parlamentosunun onayıyla, Macar kralı, Liszt'i, 21 Mart 1875'te akademinin başkanı olarak atamıştır.³⁹

Liszt'in, akademi için oluşturduğu müfredat doğrultusunda, ilk etapta bir arada eğitiminin gereğini vurguladığı kompozisyon (bestecilik) ve piyano bölümlerini kurulmuştur. İlerleyen yıllarda, Liszt hayattayken, keman, çello, oda müziği ve koro bölümleri açılmıştır. Eğitimin üst düzey olduğu akademiye, örneğin, 1880 yılında 100 – 110 öğrenci kayıt olmuşken, dönem sonunda sadece 70 tanesi akademide okuma hakkını koruyabilmiştir. Bu sayısal değişimde Liszt'in rolü hemen hemen hiç yoktur; çünkü zaten sadece seçtiği çok başarılı öğrenciler kendisiyle eğitim görebilmektedir. Ayrıca öğrencileriyle birlikte Weimar, Viyana, Bayreuth gibi Avrupa şehirlerinde bulunmakta, aralarda Peşte'de ikamet etmektedir. Dolayısıyla sınav ve konser zamanlarının çoğunda şehir dışında olduğundan ancak eğitim-öğretim yılının ortalarında akademide ders verebilmektedir; bu sebeple akademideki öğrencileri zaman zaman başka hocalarla da çalışmak durumunda kalabilmektedirler; yani çoğu öğrenci sadece Franz Liszt'le değil, Liszt ve ekibindeki bir diğer hocayla çalışmaktadır. Akademide piyano derslerini Erkel ve yine Liszt'in öğrencilerinden olan Henrik Gobbi vermektedir. Henrik Gobbi'nin ilgili yıllarda toplam 24 öğrencisi varken Franz Liszt 23 öğrenciyle ilgilenmektedir. Gobbi'nin en yetenekli öğrencilerini Liszt de çalıştırmış, bu dersleri şu an Ferenc Liszt Anma Müzesi olarak işlev gören Andrássy Caddesi üzerindeki evinde vermiştir. Liszt'in tuttuğu kayıtlara göre Gobbi'nin bu öğrencilerinden biri Hegyei'dir.⁴⁰ Aslında Hegye-

³⁹ A.g.e., s.90.

⁴⁰ *Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve*. Ed: József Ujfalussy. Budapest,

i'yi Liszt şahsen seçerek Gobbi'nin öğrencileri arasından kendi sınıfına almıştır.⁴¹ Böylelikle ilk piyano derslerini Henrik Gobbi'den aldıysa da akademide Liszt'in sınıfında, onun bire bir öğrencisi olarak çalışmalarını yürütmüş, ancak hocası okulda olmadığı zamanlarda Liszt'in diğer öğrencileri gibi o da Gobbi ile piyano, Sándor Nikolits ile teori çalışmıştır.⁴²

Akademi'nin konser ve sınav programı kayıtlarını tutan 1880–1881 ve 1881–1882 dönemlerine ait yıllıklarında, Géza Hegyei, Henrik Gobbi, Sándor Nikolits ve Franz Liszt'in öğrencisi olarak kronolojik sırasıyla⁴³ şu şekilde yer almaktadır:

- 1 Müzik Akademisi Konserleri (Liszt Müzesi, Yıllık No.: 34.)
8 Mayıs 1881, saat 11:00
Müzik Akademisi Konser Salonu No. 5.
Árpád Szendy ve Géza Hegyei, piyano
Beethoven: 9. Senfoni, Scherzo (Liszt'in iki piyano için transkripsiyonu)
- 2 Müzik Akademisi Sınavları (Liszt Müzesi, Yıllık No.: 38.)
24 Haziran 1881, Cuma, saat 11:00–13:00
Müzik Akademisi Konser Salonu
Bu sınavda Géza Hegyei, Sándor Nikolits'in (erkek) öğrencilerinin armoni, melodi, kontrpuan ve kompozisyon 1. sınıfında listelenmiştir.
- 3 Müzik Akademisi Konserleri (Liszt Müzesi, Yıllık No.: 39.)
11 Aralık 1881, Pazar, saat 11:00
Müzik Akademisi Konser Salonu No. 7.
Géza Hegyei, piyano

1977, s. 101. Liszt'in bir notunda çalıştırdığı öğrencilerin arasında H. G. monogramı büyük ihtimalle Géza Hegyei'yi ifade etmektedir.

41 Gulyásné Somogyi Klára, Abrányi Kornél a Zeneakadémián. *Fejezetek a Zeneakademia történetéből*. Ed.: János Kárpáti. Budapest, 1992, s. 768.

42 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 93.

43 Liszt Müzesi Yıllık No.: 34., 38., 39., 40., 41., 42. Budapeşte. Bkz. Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), ss. 92–93.

Schumann: Novelette No. 2.
Brahms: Scherzo

- 4 Müzik Akademisi Konserleri (Liszt Müzesi, Yıllık No.: 42.)
26 Mart 1882, saat 20:00
Müzik Akademisi Konser Salonu No. 7.
Géza Hegyei, piyano
Henrik Gobbi: Sonat (Macar stilinde bir bölüm)
- 5 Müzik Akademisi Sınavları (Liszt Müzesi, Yıllık No.: 40.)
16 Haziran 1882, Cuma, saat 11:00 – 13:00
Müzik Akademisi Konser Salonu
Bu sınavda Géza Hegyei, Sándor Nikolits'in (erkek) öğrencilerinin armoni, melodi, kontrpuan ve kompozisyon 2. sınıfında listelenmiştir.
- 6 Müzik Akademisi Konserleri (Liszt Müzesi, Yıllık No.: 41.)
18 Haziran 1882, Pazar saat 19:00
Redoute Küçük Konser Salonu No. 8.
Géza Hegyei, piyano
Schumann: Piyano konçertosu Op. 14, 1. ve 3. bölümler (orkestrasız)

Géza Hegyei, akademideki sınav konserlerinin yanı sıra 1881 yılının Mart⁴⁴ ve Kasım⁴⁵ aylarında Budapeşte Sanayi Odası'nda birer konser vermiştir. Ertesi yıl, Mart 1882 tarihli bir başka konserde Gobbi'nin Macar Rapsodisi'ni icra etmiştir.⁴⁶ Haziran 1882'deki Akademi konserinde Mihály Vörösmarty'nin *Salamon* adlı eserini orkestra ile çalmıştır.⁴⁷

Türkçe literatüre göre Hegyei'nin akademinin konser salonundaki mezuniyet konserinde, Franz Liszt'in sürpriz bir şekilde ikinci piyanoya geçerek öğrencisine kendi bestelediği piyano konçertosun-

44 *Fővárosi Lapok*, 30 Mart 1881, s. 384.

45 *Fővárosi Lapok*, 1 Kasım 1881, s. 1478.

46 *Fővárosi Lapok*, 28 Mart 1882, s. 456.

47 *A Hon*, 17 Haziran 1882, s. 20.

da eşlik etmesi ile gerçekleşen başarılı performansın basında geniş yankı uyandırması üzere çıkan haberlerden sonra Hegyei'nin ailesi sadece hukuk eğitimi aldığını sandıkları oğullarının piyanistlik kariyerini onaylanmışlardır.⁴⁸ Macar müzik tarihçisi László Gombos ise Liszt'in mezuniyet dönemlerinde genellikle Peşte'de olmadığını, dolayısıyla Hegyei ile böyle bir mezuniyet konserinde yer almasının tamamen bir hayal ürünü olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹ Kız kardeşi Mariska'nın da ara sıra konserlerde icracı oluşu, belki de onun ailede alandaki öncülüğü sayesinde.

Mezuniyetinin ardından ünlü Avusturyalı tenor Angelo Neumann (1838–1910) ile seyahat eden müzisyenler grubunun Budapeşte'de Gyapjú sokağındaki Alman Tiyatrosu'nda⁵⁰ Wagner'in *Tetralogia*'sını sergiledikleri akşam Géza Hegyei de Liszt'in öğrencilerinden biri olarak solo bir konser vermiştir.

Sonrasında Budapeşte'den ayrılarak, Liszt'in Osmanlı öğrencisi Francesco Della Sudda Bey gibi dönemin ünlü piyanist-pedagogu Theodor Leschetizky ile bir yıl boyunca Viyana'da çalışmalarını sürdürmüştür.⁵¹ 1830 Polonya doğumlu Leschetizky meslektaşı Franz

48 Pars Tuğlacı, *Mehterhane'den Bandoya*. İstanbul, 1986, s.157'den aktaran Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 93.

49 Liszt ve Liszt Akademisi tarihi uzmanı László Gombos'un Gábor Fodor'a 2 Ağustos 2022 tarihli bildirisi.

50 Alman Tiyatrosunun son derece prestijli bir konser salonu olduğu dünya çapında ünlü "Kemanın meleği" olarak anılan İtalyan keman sanatçısı Teresina Tua (1867–1955) gibi müzisyenlerin Kasım ayından beri sahnede yer aldığını bildiren haberlerden anlaşılmaktadır. Hegyei'nin konserinde bahsi geçen Angelo Neumann, 1882 yılında, Wagner'in operalarını (Tetraloji dâhil) sergilemek üzere, Wagner'le Tetraloji'nin ilk kopyalamasını yapan ünlü Macar orkestra şefi Anton Seidl'in da dâhil olduğu birçok meşhur ismi barındıran kumpanyasıyla Londra, Paris, St. Petersburg gibi Avrupa şehirlerini kapsayan bir turneye çıkmıştır. Dolayısıyla Hegyei'nin Alman tiyatrosundaki resitali büyük ihtimalle 1882 Kasım ayında gerçekleşmiştir. Konser programıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadıysak da böylesine dünya çapında isimlerin sahneye çıktığı bir tiyatrodaki solo resital veriyor olması kendisinin virtüözitesi açısından bir gösterge olabilir. Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 97.

51 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 93. Macar müzik tarihçisi László Gombos ise Letschetizky'nin diğer Macar öğrencilerinden yola çıkararak

Liszt gibi Carl Czerny'nin öğrencisidir.⁵² Burada Franz Liszt'in İstanbul konseri ile ilgili kurduğumuz zinciri hatırlayalım. Carl Czerny'nin, öğrencisi Franz Liszt gibi Osmanlı ilgisini düşündüğümüzde, onun öğrencisi Hegyei'nin Osmanlı başkentinde yaşamını ve kariyerini sürdürme seçiminde, Osmanlı'daki müzik hayatının eğitim gördüğü çevrelerce zaten iyi tanındığı, hatta hocalarının bilfiil temasının olduğu, belki de bahsettikleri olgular olabileceğini, dolayısıyla küçük yaşlarından müzik hayatına kadar içinde bulunduğu konjonktürün yabancılaştırmayan/ötekileştirmeyen etkisi ihtimali göz ardı etmeyelim.

Hegyei İstanbul'da yaşamını sürdürürken, 1924 Haziran'ında, akademide Franz Liszt ile çalışmalarını, karşılıklı iletişimlerini, Liszt'in diğer öğrencileriyle birlikte sınıf derslerini yürütme biçimini, Hegyei'nin Franz Liszt'in öğrencisi olmaktan duyduğu derin hisleri ve Franz Liszt'in o yıllarda geniş çevrelerce nasıl algılandığını anlattığı bir hatırat yazmıştır. Örnek olaylar eşliğinde şahit olduklarını canlandırdığı hatıratı okuyucusunu Franz Liszt ile köklü ilişkisini ve onun müzik temsilinin yüce bir makam olarak algılandığını, Macar hükümetinin desteğini sunduğu, saygın müzik çevresinin görüşlerine başvurduğu uluslararası bir marka ve öğretim tarzının kendine haslığıyla bir ekol olarak görüldüğünü gözler önüne serdiğinden Liszt ile temasını ve geçmişini işlediğimiz bu bölümde yer vermek istiyoruz:⁵³

(örneğin Dohnányi veya Bartók) bu çalışmanın kısa dönem (1883 yaz ayları) veya bir tatil yerinde hafta sonu olabileceğini öne sürmektedir. Liszt ve Liszt Akademisi tarihi uzmanı László Gombos'un Gábor Fodor'a 2 Ağustos 2022 tarihli bildirisi.

52 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 93. Ayrıca bkz. 25 numaralı dipnot.

53 Orijinali Fransızca olan bu hatıratı Mahmud Ragıp Gazimihal, Bayan Hegyei'den temin etmiş ve onun izniyle Paris'in *Le Guide du Concert* dergisinde 14 Ocak 1949, 11 Şubat 1949 ve 25 Şubat 1949 tarihlerinde üç makaleden oluşan bir yazı dizisi şeklinde yayınlamıştır. Gazimihal "Liszt'in İstanbul Konserleri"ni araştırarak bir kitap olarak yayınlanmak üzere hazırlamış, fakat kendisinin vefatı sebebiyle yayınlamadığından, öğrencisi Prof. Koral Çalgan 1991 yılında Gazimihal'in bu elyazması çalışmasını kendisinin de bir derleme çalışmasıyla kaleme almıştır. Bkz. Prof. Koral Çalgan, *Franz Liszt ve M. R. Gazimihal'in Bir Araştırması: "Liszt'in İstanbul Konserleri."* Ankara, 1991.

Budapeşte’de Musiki Krallık Akademisi’ndedir ki, Franz Liszt’e ilk profesörüm Henri [sic!] Gobbi refakatinde olarak bu akademinin direktörü Erkel tarafından tanıştırdım. Kafam elde olmaksızın karıştıktı, öte yandan kendimden emindim, çünkü Akademi’nin en iyi üç öğrencisine Budapeşte şehrinin bahşettiği üç şeref armağanıyla onurlandırılmışım (Akademi profesörlerinin kararıyla onu tek başıma kazanmışım). Bu güvene ve gençliğin karakteristiği olan umursamazlığa rağmen, eşi hiçbir zaman gelmeyen o tarihi sima karşısında bulunduğum zaman heyecanlanmışım, sadece birkaç kelime konuşabilmiş ve etkileyici bakışları karşısında fazlasıyla büyülenmişim; fakat darbimesel haline gelmiş durumdaki onun iyilikseverliği beni akabinde hemen kendime getirerek, ona çalmak üzere getirdiğim notaları elimden aldı. Rubinstein’in Do’dan etüdünü seçti ve ben piyanoya oturdum. Şüphe yok ki bir yaprak gibi titriyordum ve parmaklarım bana az itaattaydı: Çift notalar şöyle böyle veya sadece çıkabiliyorlardı ... Ben ... [okunamıyor] çaldığım sırada Henri [sic!] Gobbi’nin öylesine tatlı yüzü... ve ben talebeliğe alınmayacağıma artık hükmediyordum. Fakat etüdün sonlarına doğru Liszt yanıma oturarak, sona geldiğimde son kadansı sol elle katlamamı söyleyip nasıl olacağını bana gösterdi. Bunlar Liszt’ten çalınışını işittiğim ilk notalardı. İşte Liszt’in ne demek olduğunu o anda anlamışım. Parmaklarının sesi bugüne kadar kulaklarımda kaldı. Bugüne kadar hiçbir fırsatta o ilahi intibayı bir daha tadamadım. Bu, bir kıyaslama yapmaya cesaret edebilsem, etrafımızda yayılan muazzam bir demetin misk kokusu gibi bir şeydi. Tausig’in konser etüdünü ve fa diyez majörü de çalıyordum ama o anda artık parmaklarımın hâkimiydim. Onu çaldıktan sonra Liszt yanaklarıma vurdu ve dedi ki: “Derslerime muntazam geliniz ve her sefer için başka bir parça hazırlayınız.” Sonra öpmem için elini verdi; bu onun zaten âdetiydi ve beni biraz her yerden gelme öbür talebeleriyle tanıştırdı. Bunlar arasında Mari Majevska adlı küçük bir Polonyalı kız da vardı; o yılın en başarılısı buydu. Burada biraz durarak Liszt’in öğretim yer ve tarzını tasvir etmem gerekiyor: Macar hükümeti Liszt’in

emrine mesken olarak Budapeşte mevsimi esnasında konser salonunu ve keza orayla birlikte olan öteki üç odayı bırakıyordu; Akademi'nin şeref başkanı Liszt olduğuna göre (ki burasının Milli Musiki Konservatuvarıyla karıştırılmaması rica olunur), bu tutum doğrudu ve bu Liszt' e tercih olunmuş bir şeref durumuydu. Dersler haftada iki kere oluyordu. Liszt'in ağızında daima bir puro bulunuyordu; bizler de hep, büyük üstadın ne gibi bir ruh haletinde çıkageleceğini görmeyi bekleyiyorduk. Her seferinde yirmi kadar öğrenci bulunurdu. "Öğrenci" kelimesi üzerinde ısrar etmek zorundayım, çünkü içlerinden çoğu form durumundaydılar (Piyanist olarak düzeyini koruma). Liszt önünde mevsim boyunca birer kececik çalabilmişlerdir ki, bu kadarı onlara yetiyordu. Mesela Richard Burmeister o mevsim içinde Liszt huzurunda ancak Chopin'in "Etüd posthum"lerini çalabilmişti. Kısaca, Liszt'in kendileriyle gerçekten biraz ilgilendiği öğrencilerin sayısı pek azdı. Bir kız veya erkek talebe çaldığı esnada Liszt salon boyunca geziniyor, purosunu içiyor, parça sona erince de geleceğin kadın veya erkek artistini cesaretlendirmeyi hiçbir zaman unutmuyordu. Genellikle hiç dinlemiyordu bile; fakat "Liszt'in gözde talebesi"ni tek tek kelimesi bile mutlu kılmaya yetecek kadar hayranlığı derindi. Macaristan'ın Liszt'e karşı nasıl bir hayranlık beslemiş olduğu bilinince, bu nokta kolaylıkla anlaşılacaktır. Gazetelerin onun gelişini yazdığı gün, istasyon bütün seçkinler, müzikçiler, Akademi talebeleri ile doluydu. Polis nizamı kolluyor ve buna rağmen herkes onun ellerini öpmeye koşuyordu. Bir keresinde kendim onun istasyona varışında hazır bulundum ki, en büyük müzik yayıncılarından biri sarılıp ellerini öpebilmek için Liszt'in arabası önünde çamurlar üstünde diz çökmüştü.

Onun Macar öğrencileri arasında bir tanesi vardı ki, sırf Macaristan'dan çıkmamışlığı dolayısıyla uluslararası müzikseverler tarafından tanınmamıştır. O, her zaman için orijinaldi. Adı Juhász'dı⁵⁴:

54 Aládar Juhász, Liszt'in öğrencilerinden bahseden birçok kaynaktan, Liszt'in en favori öğrencilerinden biri olarak geçmektedir.

Cılız, hastalıklı, derbeder fakat olağanüstü yetenekli bir delikanlıydı. Deha sahibiydi. Üstadın gerçekten seçkin öğrencilerinden biri olmakla beraber, bunu hak da etmişti. Toplantılarından birinde, Liszt'in uyarladığı Beethoven'ın "Pastoral Senfonisi"ni çalıyordu, hem de gerçekten olgunlukla. Bir başka seferinde, keza Liszt tarafından uyarlanmış "Lammermoor'lu Lucia" Fantezisini çaldı: Orada öylesine bir tril yaptı ki, bileğini tamamen kaldırdı ve bu fortissimo'da bir trildi, sonra kısarak ve aynı zamanda bileğini indirerek tril normal hale döndü; cümlemizin ister istemez başı dönmüştü. Liszt takdirle şöyle dedi. "Böylesine bir trili yapmaya ben hiçbir zaman muktedir olmadım ve şu ana kadar yapabildiğini de hatırlamıyorum."

Zavallı Juhasz edebiyat, felsefe, her şey, hatta Budizm ile bile uğraşıyordu ve sonunda Buda'nın tapıcısı oldu. Bir piyano da icat yolunda olup, çalışta onun önünde ayakta durularak pedalları dizlerle işletilecekti. Uzun tecrübelerden sonra, bir tanesini yaptırmak imkânını bularak halka göstermek üzere bir dinleti düzenlendi. Liszt bunda hazır bulundu. Bahtsızlık iyi hazırlığın aksine oldu ve Juhasz o gün fazlasıyla falso seslerle çaldı; Liszt şöyle demek durumunda kaldı: "Bu kadar falsolu çalmaktansa oturulmaya değerdi." İcadın sonu da bundan ibaret kaldı; bir daha da anılmadı.

Aşağıdaki hikâye bilinmez, zira Liszt'in hiçbir biyografisinde hakkında tek bir satır bile okumadım: Liszt nezdinde bulunuşumun ilk yılı içindeydi ve bir öğrenci Chopin'in 4. Scherzo'sunu çalıyordu. Bir an geldi ki yüz ekşitmeleri ve buruş-turmaları yaptı. Liszt ona bir an baktıktan sonra durdurarak bizlere şunu anlattı: "Önceleri fotoğrafçılık yapmış olan bir dişiye günün birinde müthiş ağrılarla bir hasta başvurarak kendisinin tedavisini dişiçiden yalvarmış. O da hazırlıklara koyulmakla beraber, hastanın inilteleri arasında yeni mesleğini unutarak hastaya şunları söylemiş: "Yalvarırım bir güler yüz göstermenizi rica ederim." Siz de azizim, şu Scherzo'yu çalarken lütfen güzel bir çehre takınınız."

Liszt'in her dersinde öğrenciler arasında bir yarışma vardı: Ogün acaba kim daha iyi muamele görecekti? Hemen her seferinde onun bir parçayı veya parçanın bir kısmını çalmasını dinlemek saadetini nail olmuşuzdur ki bu, hep dersin sonlarına doğru mümkün oluyordu. Çoğunlukla dikkate değer ziyaretçiler vardı ve bütün büyük sanatçılar Liszt'i görmeye gelirlerdi; ekseriyetle şu veya bu besteye dair fikrini alıyorlardı. Ben orada Brahms, Goldmark, Bülow, Robert Volkmann, Eugen d'Albert ve başkalarını gördüm ve tanıdım. Yüzyılın aslanı Rubinstein olup, bir sıra tarihi konserleri sona erdirmek üzereydi ve koca Rubinstein'ın kendi konserlerinde Liszt'in bulunmasını istihdam edişi gerçekten görülecek bir harikadelikti. İmparator Fransuva Jozef bir gün Liszt nezdinde bulunacağını haber verirdi ve bu derslerin talebesi o gün kabul olundular. Liszt bizlere dedi ki: "Bu münasebetle biraz temizce giyiniz." Liszt onu pek sadelikle karşıladı, herhangi bir fani gibi hiçbir şekilde imparator haliyle görmeksizin hareket etti. Şüphe yok ki Liszt turistler için de merak edilen bir varlıktı. Hizmetçisi olan Spiridon adlı bir Yunanlı, Liszt'in aşağı yukarı çıkacağı saatleri haber veriyor ve bütün o kişiler Liszt'i görmek için kapıda bekliyorlardı. Bu uşak, kendisine küçük bir gelir kapısı bile bulmuştu, yani meraklılara güya Liszt tarafından kullanıldığı tevatürüyle nice öteberiler, bu arada dış fırçaları satarak harçlık kazanıyordu. Liszt bunu fark etmişti ve bir gün ders sırasında bizlere bu "domuz"un o yıl kendisine ait olduğunu söyleyerek iki yüzden fazla dış fırçası satmış bulunduğunu anlatmıştı. Sözü gelmişken, kişisel bir durum beni uzun yıllar boyu gurura gark etmiştir, onu anlatmakta şimdi kendimi serbest sayıyorum. Her yıl Budapeşte'den ayrılmasından önce, bir matine vererek bazı öğrencileri orada çalışıyordu. Ben Liszt'in 2. Konçertosunu çalacaktım, ikinci piyanoda başka bir talebe eşlik edecekti. Bizi büyük bir sürpriz içinde bırakarak Liszt eşlikçiyi piyanodan kaldırdı ve yerine kendisi geçti, bana konçerto'da eşlik etti. Bitirdikten sonra halkın coşkunluğu taşkın oldu, ilk olarak ellerini öpmeye davrandım, o da beni çekip halk huzurunda alnımdan öptü. Bir sanat takdisi gibi değerlendirmiş olduğum o buseyi

kendi meslek hayatımın en yüce başarısı olarak bugüne kadar kalbimde muhafaza etmiş bulunuyorum. Konuşmamı burada kesiyor ve mevcut olmuş en büyük artiste tazim duygumu yerine getirmiş sayılmak üzere W. De Lenz'in kitabında şu tek cümleyle yazımı bağlıyorum: "Bir benzeri mevcut olabilseydi, Liszt piyanonun Paganini'si olurdu. Liszt'i taklit imkânı veya taklit gerektiğini tasavvur edecek piyanist, kendisini ilacı bulunmayacak bir ahmak sayabilirdi!" (Beyoğlu, 1924 Haziran, Chevalier de Hegyei)

Hegyei, 1883 sonbaharında, Leschetizky ile eğitimini tamamlayıp Macaristan'a dönmüş, Ekim ayında "Redout" adlı mekânın küçük konser salonunda şan sanatçısı Adele Passy-Cornet ile sahne almıştır. Konserin programı Macar basınında Beethoven 7. Senfoni, Bach İtalyan Konçertosu, Chopin Etüt ve Noktürn, Händel Etüt, Brahms Scherzo, Mendelssohn Düet, Tausig Etüt ve Liszt'in 6. Macar Rapsodisi olarak bildirilmiştir.⁵⁵ Ancak, etkinliği haber yapan gazeteci genç piyanistten pek de övgüyle söz etmemiş, hazır bir sanatçı olmadığını ve tarzını hiç beğenmediğini yazmıştır.

Hegyei bu konserin ardından Rusya'ya bir konser turuna çıkmıştır. Konser turuyla ilgili fazla bilgiye sahip değiliz fakat uzun sürdüğünü varsayabiliriz; zira Macaristan basınında bir yıl sonra, Şubat 1885 tarihinde, genç keman virtüözü Ferenc Lidl ile yine bir ulusal bir de uluslararası konser turuna çıkacağı haberleriyle yer almaktadır. Ulusal turne kapsamında Zalaegerszeg, Kőszeg, Pápa, Békéscsaba, Gyula ve Orosháza gibi şehirlerde ikişer ya da üçer defa konser vermiştir. Senenin ikinci yarısında ise Romanya, Rusya ve bazı haberlere göre Osmanlı İmparatorluğu'nda konser vermişlerdir.⁵⁶ Osmanlı'da dâhil olmak üzere yurt dışında gerçekten konser verip vermedikleri büyük ve merak uyandırıcı bir soru işareti ise de senenin ikinci yarısında Macaristan'da konser vermediklerini aşağıdaki satırlarda okuyacaksınız.⁵⁷ Belki de o da hocası Liszt gibi uluslararası turnesinin bir aya-

55 *Fővárosi Lapok*, 28 Ekim 1883, s. 1616.

56 *Vásárhely és Vidéke*, 5 Şubat 1885, s. 3.

57 Sonraki senelerde Hegyei'nin İstanbul'da icra ettiği konserler hep Macar medyasında yankı yaratmıştır. Dolayısıyla Osmanlı'da gerçekten konser ya da kon-

ğı olarak İstanbul'a gelmeye daha erken niyet etmiş fakat bu planı bilemediğimiz çeşitli koşullar sebebiyle gerçekleşmemiş ve turnesi ulusal boyutla sınırlı kalmıştır.

Gyula'daki konserin programı Macar basınında bildirildiğinden Hegyei'nin turne repertuarını az çok tespit edebiliyoruz: Programda Weber *Grande Sonata* (La bemol Majör), Chopin *Ballade*, Moszkowski *Tarantella*, Schubert *Erlkönig*'in Liszt transkripsiyonu⁵⁸ ve son olarak Liszt 6. *Macar Rapsodisi* yer almıştır.⁵⁹ Çok kalabalık olmayan ilk konserin ardından ikinci gecede bu repertuara ilaveten, Anton Rubinstein ve Henrik Gobbi'nin *Magyar ábránd* adlı eserini icra etmiştir.⁶⁰ Rubinstein ve Moszkowski'nin eserlerini aynı yılın yaz ayında bir yardım konserinde de çalmıştır.⁶¹

Farklı kaynaklar ise 1885 yılının yaz aylarında yurt dışındaki turne yerine Hegyei'nin Güney-Macaristan'da bulunan Orosháza şehrine gidip orada yerleşmek ve ekmek parasını piyano dersi vermekle kazanmak istediğini belirtmiştir.⁶² İlk öğrencileriyle hemen ilgilenmeye başladığını ve sonraki aylarda da halen orada yaşadığını dönemin gazete haberleri desteklemektedir: Kasım 1886 tarihinde Orosháza Musevi Kadınlar Birliği yararına düzenlenen bağış konserinde, Aralık ayında ise Erdel'deki (Transilvanya, bugünkü Romanya) Macar Kültür Derneği yararına bir konserde sahne almıştır.⁶³ Hegyei, bu süreçte yazar kimliğiyle, yerel bir gazetede "müzik cehaleti" konusunda yayınlanan yazıları ile de karşımıza çıkmaktadır.⁶⁴ Musevi topluluğunun yoğun yaşadığı fakat kırsal sayılan ve kültür hayatı kısıtlı olan bir kasabaya neden yerleştiğini tam olarak bilemesek de onu hayatının geri kalanına taşıyacak dönüm noktası büyük ihtimalle burada yaşanmıştır.

serler verselerdi gazete küpürlerinde izlerine rastlayacağımızı düşünüyoruz.

58 [https://www.mma.hu/el/77/-/event/10180/ujabb-becses-darabokkal-bovult-a-liszt-ferenc-emlekmuzeum-gyujtemeny \(14 Mart 2023\).](https://www.mma.hu/el/77/-/event/10180/ujabb-becses-darabokkal-bovult-a-liszt-ferenc-emlekmuzeum-gyujtemeny (14 Mart 2023).)

59 *Vásárhely és Vidéke*, 19 Mart 1885, s. 2.

60 A.g.e.

61 *Békésmegeyi Közlöny*, 28 Haziran 1885 (sayfalandırma yok).

62 *Orosházi Közlöny*, 8 Ağustos 1886, s. 3.

63 *Békés*, 18 Kasım 1886, s. 209.

64 Géza Hegyei, "A zenei diletánsok." *Orosházi Közlöny*, 9 Ekim 1886, ss. 3 – 4.

1887 Ağustos ayından itibaren gazeteler Macar kaplıcalarında bir konser serisine başladığını bildirmiştir.⁶⁵ Fakat bu konserlerinden iki ay kadar önce, hayatını tamamıyla değiştirecek olan bir olay yaşanmıştır. Macaristan'daki seçimler nedeniyle Liberal Partisi'nin adayını desteklemek üzere, Haziran ayının ortalarında, meşhur Macar yazar Mór Jókai ile 1848 – 1849 Macar İhtilali ve Özgürlük Savaşı kahramanı György Klapka, Hegyei'nin yaşadığı Orosháza'nın yolunu tutmuşlardır.⁶⁶ Başarısız sonuçlanan özgürlük savaşının ardından Osmanlı'ya sığınan, Osmanlı ordusunda görev yapan, sonlarında ise İngiltere'de yaşayıp geniş çevrelerce tanınan Klapka'nın o dönem İstanbul'daki telefon merkezleri ve demir yollarına dair olmak üzere bazı ticari girişimleri vardır. Klapka, Orosháza'da konuşmalar yaptıktan sonra, tertip edilen yemekte, kasabanın önde gelen yerel kişileriyle bir araya gelmiştir. Hegyei aşağıdaki satırlarda okuyacağınız üzere, on yıllar sonra, 1914 senesinde *Pester Lloyd* adlı gazeteyle verdiği bir röportajda İstanbul'a ilk olarak Klapka'nın daveti üzerine seyahat ettiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla söz konusu davet, İstanbul'la kalıcı ilişkileri olan Klapka'nın Haziran 1887'de Orosháza'daki ziyaret programı sürecinde gerçekleşmesi kuvvetli bir ihtimaldir.⁶⁷

Bu varsayımımızı Macar gazetelerde çıkan haberler desteklemektedir: İstanbul gazetelerinde de en erken konser tarihi olarak tespit ettiğimiz Ocak 1888 itibarıyla Hegyei'nin muhtelif İstanbul konseri düzenli bir biçimde Macar okuyuculara duyurulmuştur. Bazı Macar kaynaklar ise bu süreci yine uluslararası bir konser turnesi olarak belirtse de (Romanya, Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu), Hegyei'nin Romanya ve Yunanistan'daki aktivitelerine dair verilere sahip değiliz.

İstanbul'a Gelişi, Osmanlı Sarayı ve Evliliği

Türkçe literatürde Hegyei'nin, 1887 yılında Osmanlı'da yaşayan Macar dostları tarafından padişah huzurunda Yıldız Sarayında konser

65 Békés, 10 Temmuz 1887, s. 128; *Fővárosi Lapok*, 2 Ağustos 1887, s. 1628.

66 Békés, 19 Haziran 1887, s. 113.

67 *Pester Lloyd*, 13 Aralık 1914, s. 14.

vermesi için İstanbul'a davet edildiği ve bu konserin ardından İstanbul'da yaşamını sürdürdüğü yazılmıştır.⁶⁸ Burada bahsi geçen İstanbul'da yaşayan Macar dost György Klapka olmalıdır. Hegyei'nin İstanbul'da yaşayan torunu Annabella ise verdiği bir röportajda dedesinin Yıldız Sarayı'nda Sultan II. Abdülhamid'in huzurunda konser verdiği salonda kendisini izlemek için padişahın yanındaki toplulukta bulunan, Sultan Abdülhamid'in yeğeni, Mahmut Celaleddin Paşa ile Seniha Sultan'ın oğlu Prens Lütfullah'la evli olan Rum ailelerinin önde gelenlerinden, Zygomala'ların büyük kızları Sophie'nin kardeşi Katalina'ya âşık olduğunu ve onunla evlendikten sonra İstanbul'a yerleştiğini ifade etmiştir.⁶⁹ Evren Kutlay'ın erken çalışmasına ilgi duyan Macar araştırmacı György Csorba, Hegyei'nin Osmanlı başkentinde yerleşmesinin tarihini Macar kaynaklarda sorgulamıştır. Avusturya-Macaristan Konsolosluğu Evlenme Kütüğü'ndeki tespitlerine istinaden Hegyei'nin zengin bir Rum tüccarının kızı olan Rum-Ortodoks mezhebinden Osmanlı vatandaşı Katalina Zygomala (1884–1960)⁷⁰ ile 1 Ekim 1906'da evlendiğini bildirmiştir.⁷¹ Csorba'nın tespiti torunu Annabella'nın anlattığı aile hikâyesiyle örtüşürken, anlatıdaki evlilik tarihi açısından çelişkilidir. Zira bildirilen kütük verilerini dikkate alırsak, Katalina Zygomala, Géza Hegyei İstanbul'a geldiğinde henüz 3, Sultan'ın huzurunda konser verdiği ise sadece 5 yaşında olmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'in hükümdarlığı yıllarında evlendikleri ise her hâlükârda doğrudur. Belki de torun Annabella, dedesi Géza Hegyei'nin aşağıdaki satırlarda bahsedeceğimiz, 1909 yılında henüz yeni evli sayılabilecekken, kendi ülke-

68 Pars Tuğlacı, *Mehterhaneden Bandoya*. İstanbul, 1986, s. 157'den ve Mithat Fenmen, *Piyanistin El Kitabı*. İstanbul, 1947, s. 151'den aktaran Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 98.

69 Ayşe Kulin, "Annabella ile Röportaj." *MR Dergisi* (1993)'nden aktaran Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 98.

70 Katalina Zygomala'nın dedesi Sommaripa Osmanlı Rum tüccardır. Sommaripa'nın kızı Leontine'nin Bahriye müteahhidi Theodose Zygomala (1852 – 1906) evliliğinden Katalina ve Sophie kardeşler doğmuşlardır. Katalina'nın ismi kimi yabancı dildeki dokümanda Ketty ya Kaity olarak geçmektedir.

71 György Csorba, "İstanbullu Macarların Tarihine Dair Bir Kaynak: 'Macar Nüfus Kütüğü.'" *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 24/2 (2013), ss. 109 – 110.

sinden aldığı, hayranı olduğu hocası Franz Liszt'in bayrağını devam ettirebileceği son derece cazip teklifi reddederek İstanbul'da kalmasında bir Osmanlı-Rum ailesi mensubu Katalina'yla evliliğinin etkisi olduğunu, aile içinde nesilden nesile aktarılan romantik bir aşk hikayesine dayanarak kastetmiştir. Ayrıca aynı yıllarda Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan II. Meşrutiyet'in ardından Muzıka'da görev yapan yabancılar ülkelerine gönderilmişken, Hegyei'nin İstanbul'da yaşamına devam etmesinde (belki de dediğimiz gibi kalma tercihinde ve nesillerinin Türk topraklarında süregelecek kaderinde) yine evlilik yaptığı Osmanlı ailesi mensubu Katalina etkili olmuş olmalıdır.

Her hâlükârda, İstanbul Konserleri bölümünde yer alan **Tarih-Format-Mekân** tablosunda Géza Hegyei'nin en erken Ocak 1888'de İstanbul'da konser salonlarında sahneye çıktığı tespitimizi göreceksiniz.

17 Aralık 1914 tarihli *Pester Lloyd* gazetesi Hegyei ile Budapeşte'de Kızılay yararına verdiği konser sırasında görüşerek, Macar piyanistin yaklaşık otuz senedir İstanbul'da yaşadığını, Prens Lütfullah'ın kayınbiraderi olduğunu, Sultan II. Abdülhamid'in sarayında üstün mevkiini ve çalışmalarıyla Sultan V. Mehmed Reşad'ın desteğini aldığını bildirmiştir. Eğitimini yeni tamamlamış ve henüz pek de tanınmayan piyanist Hegyei'yi davet eden General Klapka onu şehirde yaşayan tanınmış dostlarının himayesine emanet etmiştir. Avusturya-Macaristan Monarşisi Büyükelçisi Baron von Calice onunla ilgilenmiştir. Fakat genç Macar piyanist Sultan'ın huzurunda ancak İstanbul'a geldikten iki yıl sonra bir konser verebilmiştir. Hegyei kendi sözleriyle o konser gününü şöyle anlatmıştır:⁷²

Her Cuma günü Selamlıktan sonra sarayda mükellef bir büyük ziyafet verilir. Bu ziyafete katılmak şereflerin en şere-

72 “Ungarnfreundschaft am Sultanshofe. Eine Unterredung mit dem ottomanischen Hofpianisten Geza v.Hegyei.” *Pester Lloyd*, 13 Aralık 1914, s.14'ten tercüme eden ve aktaran İsmail Tosun Saral, *Osmanlı Sarayında bir Macar Piyanist: Geza von Hegyei (1863 – 1926)*. 2020. <http://www.turkmacar.org.tr/osmanli-sarayinda-bir-macar-piyanist-gezavon-hegyei-1863-1926/> (14 Mart 2023).

fidir. Ziyafetten sonra Sultan, haremi ve saray halkı Yıldız Sarayı'nın gösterişli tiyatro binasında eğlenirler. Bu tiyatrodaki birinci sınıf harem kadınları için (Kadın efendiler) kafesli localar vardı. Sultan bu kafesli localardan birinde haremi ile otururdu. Her türlü müzik parçaları icra edilirdi. Ancak, program çoğu zaman eski İtalyan operalarından oluşurdu. Hünkâr ve davetli misafirler parterde ayakta dururlardı. Çünkü tiyatro salonunda oturma sıraları, koltuklar yoktu. *İki yıl bekleddikten sonra*, 1889 da sarayda ilk konserimi vermem lütfedildiği zaman Sultan'ın tiyatro anlayışı buydu. Bir Cuma günü akşamı geç vakit kapımda bir saray arabası durdu ve gelen bir saray teşrifat memuru bana "Sultan Macar Sanatçığı hemem dinlemek istiyor" dedi. Saray tiyatrosuna götürüldüm. Zengin repertuvarımda bulunan parçaları çaldım. Ancak, sultanı bizzat göremedim. Halife harem kadınları ile birlikte locasının kafesi ardında oturuyordu. Performansım sırasında Hükümdar bana devamlı övgülerini gönderdi. Kısa bir süre sonra sultanın iki yeğenin müzik eğitimi uhdeme verilince bundan pek de memnun olduğumu söyleyemem.

Bu ifadelerinden Hegyei'nin 1887 yılında (Ocak 1888 tarihinde ilk konserini tespit ettiğimizden belki 1887 yılı sonunda), henüz 25 yaşındayken İstanbul'a geldiğini, 1888-1889 yılı itibariyle Osmanlı Sarayı görevine başladığını ve 1926 yılında 64 yaşındayken İstanbul'daki ölümüne kadar ömrünün 39 yılını Osmanlı başkentinde geçirdiğini anlıyoruz.

Géza Hegyei'nin erken Osmanlı yıllarındaki konserlerini Macar basınından da takip etmek mümkündür. Ocak 1888'de ilk İstanbul konserini İtalyan keman sanatçısı Alfred Conte ile Beyoğlu'ndaki Alman *Teutonia* Evi'nde, izleyicileri arasında Avusturya-Macaristan Monarşisi elçisi Baron von Calice'in da yer aldığı bir sanat etkinliğiyle vermiştir.⁷³ Bu konserde icra ettiği eserlerin bestecileri arasında yine Weber, Rubinstein, Chopin, Bach ve Liszt vardır. Başarılı icrası *The Levantine Herald* ve *Le Moniteur* adlı İstanbul gazetelerinin tak-

73 *Pesti Hírlap*, 15 Şubat 1888, s. 5.

dirini kazanmış, hakkında çıkan haberlerde “son dönemin en büyük virtüözü” olarak tanıtılmıştır.⁷⁴ Aynı yılın Nisan ayında Baron von Calice’in düzenlediği bir yardım konserinde çocuk sanatçılarla beraber sahne almıştır.⁷⁵ Sonbaharda ise Macar İlimler Akademisi sekreteri Vilmos Fraknói, Ármin Vámbéry ve Ignác Kúnos gibi meşhur Macar Türkolog ve İstanbul İtfaiyesi’nin alay komutanı olan Kont Ödön Széchenyi’nin yanı sıra bazı İngiliz ve İtalyan diplomatların da yer aldığı öğle yemeği programında “Sultanın kemancısıyla”⁷⁶ beraber bir konser icra etmiştir.⁷⁷ Böylesine önemli ve yabancı misafirlerin katıldığı bir konserte yer alması resmi saray piyanisti olarak göreve başlamasının bir delili de olabilir.

Bu üç konserin ardından, 1889 yılı itibarıyla Hegyei’nin izini Macar basınında tamamen kaybediyoruz. 1889 yılındaki ilk saray konserinin ardından kendisinin eğitime verildiğinden bahsettiği hanedan üyelerini, Sultan II. Abdülhamid’in iki yeğeni olarak tarif etmesi, bu isimlerden birinin, saraydaki öğrencileri bahsimizde yer alan, babaları öldükten sonra yetiştirilmelerini üstlendiği, himayesine aldığı Sultan Abdülaziz’in oğullarından, geleceğin halifesi Şehzade Abdülmecid Efendi (1868 – 1944) ile Sultan V. Murad’ın kızı Fehime Sultan (1875 – 1929) olduğunu düşündürmektedir.

Hegyei, 1909 yılına kadar, 20 yıl boyunca, kendisini saraya alan Sultan II. Abdülhamid’in, ardından Macar dostu olarak tanımladığı ve yakın desteğini gördüğü Sultan V. Mehmed Reşad’ın saray müzisyeni olarak görev yapmıştır. Sultan V. Mehmed Reşad, Macarlarla Türklerin kardeş olduklarını ve bir gün omuz omuza, yan yana savaşacaklarını, Hegyei’nin Bulgar Kralı Ferdinand Sultan’ı ziyaret ettiğinde verdiği konser esnasında ifade etmiştir.⁷⁸ Kendisine takdirini

74 A.g.e.

75 *Fővárosi Lapok*, 26 Nisan 1888, s. 857.

76 Bu keman sanatçısı muhtemelen ilgili yıllarda Sultan II. Abdülhamid’in keman sanatçısı olarak bilinen, İstanbul doğumlu Macar asıllı Henri Charles Wondra Bey’dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Evren Kutlay, *Osmanlı’nın* (bkz. dn. 19), ss. 225–230. Hegyei daha sonraki yıllarda da saray müzisyeni Wondra Bey ile aynı sahnayı paylaşmıştır. Ayrıca bkz. Şair Nigâr Hanım bahsi.

77 *Budapesti Hírlap*, 25 Eylül 1888, s. 5.

78 Ziyaretle ilgili bkz.: Cengiz Yolcu, “Bulgar Çarı ‘Çarlar Kenti’nde.” *Osmanlı*

her fırsatta gösteren Sultan, Hegyei'den bir Serenad bestelemesini istemiş, onu bu eseri için 9 Ağustos 1910 tarihinde Liyakat nişanı ile ödüllendirmiştir.⁷⁹

Géza Hegyei'nin Katalina Zygomala ile tanışması, piyano öğretmeni olması ve evlenmelerine dair süreç, torun Annabella'nın Prens Lütfullah üzerinden hatırladığı zincir ilişkiler hikâyesinin aynı kahramanlarıyla fakat tam tersi kronolojik sıralamayla gerçekleşmiştir. Katalina Zygomala'yı piyanist olarak en erken 6 Nisan 1902 tarihinde (o zamanlar 18 yaşında oluyor) İstanbul'daki Ermeni Hastanesi'ne yardım konseri programında tespit ettik. Bu konserde hocası Géza Hegyei ile birlikte çalmışlardır. Henüz soyadları aynı değildir. Aynı yıl 26 Aralık tarihinde ise Denizciler gecesinde sahnede yer almıştır.⁸⁰ Prens Lütfullah'ın Katalina'nın kız kardeşi Sophie ile evlenme isteği ve ailesinin bu evliliğe karşı olduğu ise 26 Ocak 1909 tarihinde Macar basınında yer almıştır.⁸¹ Dolayısıyla, Prens Lütfullah ile Sophie evlenmeden yaklaşık 3 yıl önce, 1 Ekim 1906 tarihinde evlendikleri nüfus kütüklerinde tespit edilen, sarayda aralarında Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşi, Prens Lütfullah'ın annesi Seniha Sultan'ın da bulunduğu hanedan üyelerine ders veren ve saraydaki derslerine eşi piyanist Katalina ile birlikte giden Géza Hegyei, muhtemelen Prens Lütfullah ile Sophie'nin tanışmasına vesile olmuştur.⁸² Katalina ile Prens Lütfullah'ın yakınlığının ve samimiyetinin bir temsili, "Ketty"e imzalı verdiği 22 Nisan 1909 tarihli fotoğrafıdır.

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da dersler vererek, eserler üreterek ve konserlerde yer alarak Osmanlı Batı Müziği'nin gelişimine

İstanbulu III. Ed.: Feridun M. Emecen, Alı Akyıldız, Emrah Safa Gürkan. İstanbul, 2015, 243 – 288.

79 T. C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Mabeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ) 145/58, (2 Şaban 1328 [9 Ağustos 1910]). Aldığı ödüllerle ilgili sonraki bölümlerde daha detaylı inceleme sunulacaktır.

80 *Levant Herald*, 26 Aralık 1902. Bu konserde Bayan Zygomala'nın *Moskowski Vals* icrası kalpten alkışlanmıştır.

81 *Budapesti Hírlap*, 26 Ocak 1909, s. 12.

82 Prens Lütfullah'ın erkek kardeşi Prens Sabahattin Bey, gençliğinde Hegyei'den piyano dersleri almıştır. Ahmet Bedevi, *Sabahattin Bey*, s. 1404. Taha Toros Arşivi TT-580937.

Görsel 3. 1: Katalina (Ketty) Zygomala.

Görsel 3. 2: Prens Lütfullah'ın Hegyei çiftine gönderdiği tebrik kartı.

Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

ve şehrin müzik yaşamına katkıda bulunmuş müzik insanlarını ve bu müziğin altyapısına hizmet eden, eğitim ve icra kurumları ile çalgı ve nota tedarikçilerinin bilgileri gibi unsurları tespit etmek için en düzenli, sistematik ve itibarlı kaynak, Osmanlı ticaretinin nabzını tutan tüm büyük şehirleri için ayrı ayrı basılmış Şark Ticaret Yıllıkları (*Annuaire Orientale du Commerce*)'dır. Osmanlı Devleti'nin ve ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içinde yer alan ticari merkezleri ve bu merkezlerde gerçekleşen ticari faaliyetleri hem yerel hem de yabancı girişimcilere tanıtmak amacıyla hazırlanan yıllıklar, 19. yüzyılın son 32 yılındaki Osmanlı'nın ve 1940'lı yıllara kadar Türkiye'nin iktisadî, ticarî ve sosyal yaşamı üzerinde ya-

Görsel 4: Géza Hegyei'nin kartviziti. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

pılabilecek çalışmalar için önemli bir arşiv başvuru kaynağıdır. *Indicateur Constantinopolitain* adındaki ilk Şark Ticaret Yıllığı, 1868 yılında, Dersaadet'in İngiliz müzisyeni Paul Cervati'yle aynı soyadı taşıyan Raphael César Cervati ve N. C. Sargologo tarafından Osmanlıca ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. İstanbul'u *Capital de Orient* (Doğu'nun Başkenti) olarak tanımlayan bu kılavuz, müzik ile ilgili tüm alanları olduğu gibi, Osmanlı saltanat ailesi, devlet erkânı, kutsal dinlerin ibadet mekânları, elçilik ve konsolosluklar, Osmanlı telgraf ve posta teşkilatı, demiryolları, İstanbul'un banker, tüccar, esnaf ve zanaatkâr kesimi hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Her yılda yer alan *Professors de Musique* (Müzik öğretmenleri) listesi, o günlerde aktif faaliyette bulunan, ders veren müzik öğretmenlerinin isimlerini, adreslerini ve hangi çalgı aletinin (keman, flüt, piyano, vb.) ya da müzik alanının (şan, kompozisyon, teori, vb.) hocası olduklarını bildirmektedir. Ayrıca, adreslerinden sarayda görevli olanların, kurumsal görevleri olanların tespit edilebildiği kısa açıklamalar bulunmaktadır.⁸³ Géza Hegyei Şark Ticaret yıllıklarında “*Professors de Musique – Müzik öğretmenleri*” başlıklı listelerde piyano öğretmeni tanımıyla yer almaktadır. İstanbul'da ikamet ettiği adresleri, 1896–1897 yıllarında “Büyükdere caddesi, 12, Şişli”; 1898–1900 yıllarında “Büyükdere caddesi, Assaf Paşa binası, 3, Şişli”; 1912–1921 tarihleri arasında ise “Ağa Hamam sokak, 12, Pera” olarak görülmektedir. Bu adresini Darülelhan ve Cumhurbaşkanlığı Orkestrası hocası olduğunu bildirdiği kartvizitlerinde de yazmıştır. Şişli ve Beyoğlu semtlerinde yaşamış olan Hegyei'nin yıllıklarda belirleyebildiğimiz en erken adresi 1896 yılına aittir.⁸⁴

83 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 10.

84 A.g.e., s. 98.

Hegyei çiftinin Géza ve Károly adını verdikleri iki oğulları, Margit, Katalina ve Zsuzsi adını verdikleri üç kızları olmuştur. Dört katlı evlerinin her katında piyano vardır. Ailenin fertleri birbirleriyle müzikle anlaşmaktadır. Öyle ki Bayan Katalina Hegyei yatak odaları dördüncü katta bulunan çocuklarına aşağıdan seslenmek yerine her bir çocuğun kendine özel melodisini çalarak onları çağırılmaktadır.⁸⁵ Osmanlı İstanbul'unun Pera semtinde ikamet edenler arasında ev halkı ile melodik iletişim yaygın bir işaretleşme geleneğidir. Evin erkeği ortak aile melodisini ıslığıyla çalarak yaklaştığını, gelmek üzere olduğunu ev halkına duyurmaktadır. Hegyei ailesinin ıslık melodisi Richard Wagner'in *Lohengrin* Operası'ndan bir melodidir.⁸⁶ Görülüyor ki Liszt ailesinin notaları Hegyei ailesince müzikal iletişim dili olarak seçilmiştir.

Osmanlı Sarayı'nda Müzisyen ve Eğitimci Hegyei

1889 yılındaki saray konserinin ardından hanedan üyelerine piyano dersleri vermeye başlayan Hegyei'nin Prens Sabahattin'in yanı sıra en gözde öğrencisi babası Sultan Abdülaziz'in vefatının ardından Sultan II. Abdülhamid'in himaye ederek yetiştirdiği Şehzade Abdülmecid Efendi olmuştur. Yetenekli bir ressam olduğu kadar iyi de bir müzisyen olan Abdülmecid Efendi, Hegyei ile uzun soluklu, yakın dostluk kurmuştur. Öyle ki Şehzade, hocasının Katalina Zygomala ile evliliğini gönderdiği mektubuyla tebrik etmiş⁸⁷, 1910–1918 yılları arasında bir tarihte hocasının hocası, babasının damadı Wagner'i desteklediği Franz Liszt'in bir tablosunu yapmış⁸⁸ ve bu tabloyu Hegyei'ye muhte-

85 A.g.e., s.99.

86 Evren Kutlay'ın Géza Hegyei'nin torunu, kızı Margit Hegyei'nin İstanbul'da yaşayan keman profesörü oğlu Guy de Rassenfosse ile 2 Şubat 2022 tarihinde yaptığı yüz yüze görüşmenin notları. Guy de Rassenfosse ailenin evini Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde tarif etmektedir.

87 Karoly Aliotti Aile Arşivi.

88 Abdülmecid Efendi Franz Liszt'in damadı, babası Sultan Abdülaziz'in Almanya'nın Bayreuth şehrindeki tiyatro binasına cömertçe bağış yaptığı opera bestecisi Richard Wagner'in de bir tablosunu yapmıştır. Bu tablolar Franz Liszt'in Osmanlı'da uzun süreli ilişkiler zincirinin resim sanatından okunan bir ifadesidir.

melen aynı tarihler civarında hediye etmiştir. Ayrıca, Franz Liszt'in İstanbul'u ziyaret ettiğinde kaldığı "Zat-i Hazreti Şâhânenin Piyano ve Muzıka Müteahhidi", daha öncesinde kısaca bahsettiğimiz Macar Aleksander (Anton) Comendinger'in⁸⁹ Beyoğlu Nur-i Ziya sokağındaki evini Liszt Müzesi'ne dönüştürmeyi planlamış, Liszt'in İstanbul konserini verdiği piyanoyla birlikte ünlü ressamların tablolarını müzede sergilemeyi tasavvur etmiş fakat gerçekleştirememiştir.⁹⁰

The Evening Star gazetesinde Türk kadınlarının sosyokültürel yaşamının tanıtıldığı bir haberde bildirildiği üzere "Eğitilmiş Türk kadınlarının genel hobisi müziktir. Franz Liszt'in öğrencisi büyük piyanist Chevalier de Hegyei, hanedan üyesi Hanım Sultan'ları da içeren öğrencilerle dolup taşmaktadır."⁹¹ Bu Hanım Sultanlardan, örneğin, Sultan II. Abdülhamid'in kızları Ayşe ve Şadiye Sultan'ların da piyano hocası Géza Hegyei olmuştur. Şadiye Sultan derslerini ve hocasının mütevazılığını, hatıratında "Piyano hocam meşhur Prof. Hegyei idi; kabul günleri zevcesi ile birlikte o da gelirdi, misafirlere çalardım. İstidadımı son derece takdir ederdi ve beni çok severdi. Katiyen ders ücreti kabul etmezdi." sözleriyle ifade etmiştir.⁹² 1923 yılına gelindiğinde ise Hanedan üyelerinin yurtdışına sürgüne gönderilmesi üzere Fransa'ya yerleşen Şadiye Sultan, hocası Hegyei'ye, Paris'te opera izlerken aklına onun ve parmaklarının geldiğini ifade ettiği, bize uzun soluklu ilişkilerini, süregelen temaslarını işaret eden bir kart gönderecektir.⁹³

Hegyei'nin kimi derslerinden ücret talep etmemesi Franz Liszt'ten miras aldığı cömert ve idealist tavrın ifadesidir. Diğer bir deyişle, öğrenci ustasını sadece sanatının eğitim ve icrası gibi akademik ve sanatsal alanlarındaki bilgi ve donanımı ile değil, sanatına bakış açısı ve

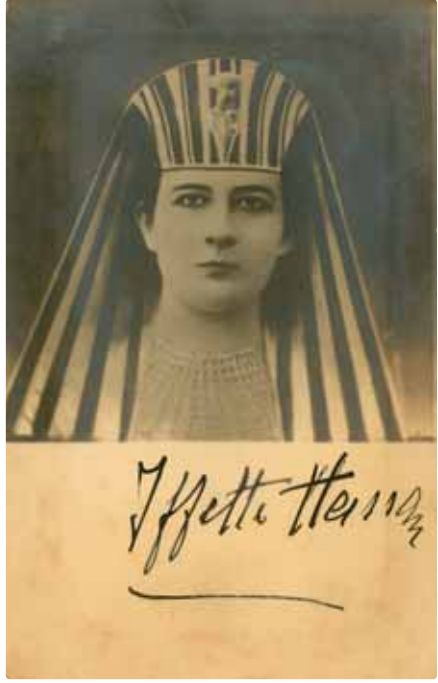
89 Evren Kutlay, "Osmanlı'da Batı Müziği ve Müzisyenleri." *Hece Dergisi Sanat Özel Sayısı*, 2021, s. 250.

90 Evren Kutlay, "Tarihini Resmeden Osmanlı Halifesi: Şahâne-yi Üstâd Abdülmecid Efendi." *Şehzadenin Sıra dışı Dünyası: Abdülmecid Efendi Sergisi Kataloğu*. İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi, 2022, s. 107.

91 Dr. Edward J. Bing, "The New Turkish Women. Some Enlightening Interviews." *The Evening Star*, 29 Haziran 1923.

92 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 99.

93 Karoly Aliotti Aile Arşivi.

Görsel 5. 1: Şadiye Sultan'ın Géza Hegyei'ye takdim ettiği fotoğrafı.

Görsel 5. 2: Prensess İffet'in Géza Hegyei'ye takdim ettiği fotoğrafı.

Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

tavru ile de model aldığından, Hegyei'nin Liszt'i temsilinin çok yönlü göstergelerinden biri de dersleriyle ilgili değerlendirdiği bu duruşudur. Zira Liszt te bazı öğrencilerine ücretsiz dersler vermiş hatta kimi zaman ihtiyacı olan öğrencilerine finansal destekte bulunmuştur.⁹⁴

Géza Hegyei'nin bir diğer öğrencisi Mısır Sarayı'na mensup Hidiv Ailesi'nden Prensess İffet'tir. Şadiye Sultan ve Prensess İffet, imzalı fotoğraflarını hocalarına takdim etmişlerdir.

Hegyei'nin saray erkânı öğrencilerinden, Ayşe Tarziter Kadın ile Süleyman Efendi'nin kızı, Enver Paşa'nın eşi Naciye Enver, Hegyei ile anılarını hocasının bestecilik yanını da ortaya koyan şu sözlerle anlatmıştır⁹⁵:

94 Alan Walker, *Franz Liszt: The Final Years 1861 – 1886, Vol. III*. New York, 1996, s.243.

95 Rezzan A. E. Yalman, *Düne Bakınca. Hatıralarım. Naciye Enver Paşa'nın Hatıraları*. 19 Aralık 1952. Taha Toros Arşivi.

Piyano hocalarım Lange ve Hege idi. [...] Piyano hocam Hege ile çalışmayı çok severdim. Hele onunla iki piyanoda çalışmak benim için ayrıca bir zevkti. Çocukluğum çok neşeli ve bahtiyar geçmiştir. Buna rağmen her nedense Hege benim için “Niçin mahzunsun?” isimli bir Berceuse bestelemiş, bunu bana ithaf etmişti. Bu notayı pek kıymetli bir hatıra olarak hala saklarım.

Katalina Hegyei'nin kardeşi Sophia'nın, Naciye Enver'in halası Seniha Sultan'ın oğlu (dolayısıyla kendi kuzeni) Prens Lütfullah ile evli olduğunun bağlantısını kurarak Géza Hegyei'nin öğrencisi Naciye Enver ile ailevi münasebetlerini tahmin edebiliriz. Hegyei aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşi olan Seniha Sultan'ın piyano hocasıdır. Hatta Cumhuriyet'in ilanının ardından sürgün yıllarında Seniha Sultan bir müddet, müzik dersleri vererek çocuklarıyla geçimlerini sağlamaya çalışan oğlu Prens Lütfullah ve karısı Sophia'nın (Géza Hegyei'nin baldızı) Paris'teki evlerinde kalmıştır. Seniha Sultan'ın evdeki durumu Hegyei ile Sophia'nın ilişkisi üzerinden hayli ilginç bir söylemle gazetede yer almıştır:⁹⁶

Bir müddet Paris'te kendisine musiki dersi vermiş Hege isimli tatlısu frenginin baldızı ile evli bulunan küçük oğlu Lütfullah Beyin apartmanında kalacaktır. Ancak bu, küçük bir apartmandır ve musiki dersleri vererek yaşayan ve henüz küçük olan kız ve erkek iki çocuklarını yaşatan karı-koca için yaşlı ve gurbette birdenbire çöken, biraz da bunayan kadının, elinden hiçbir iş te gelmeyen, iki çocuklu evin hiçbir işine yardım edemeyen kadının eski bir Osmanlı padişahının kızı olması artık bir mana ifade etmemektedir. İhtimal ki araya eski sahnelerin hatıraları da karışmakta, yani Lütfullah Beyin birkaç yıl önce Belçika'da aldığı ve alınması hiç hoş karşılanmamış – ve dinini ve galiba Şamaripa olan ismini muhafaza eden – Macar asıllı gelin hanım vaktiyle hep eteği öpülen bu kaynananın eski azametinin, belki tezyifle-

96 Taha Toros, *Abdülmecid'in En Uzun Ömürlü Kızı Seniha Sultan* (Gazete Küpürü). Taha Toros Arşivi.

rini unutmamış, kendilerini bu adeta sefil hayata mahkûm bırakan masraflarını da affetmemektedir. Bu ananın kendilerini Osmanlı padişahlarına torun yapışı bile bunun neticesi şimdi sürgün olduğu için ancak bir hiddet ve düşmanlık sebebi teşkil etmektedir. Karı-koca arasındaki bir istişareten sonra, galiba İsviçre’de bulunan büyük biraderi Sabahattin Bey davet edilir, anne küçük oğuldan büyük oğula devrolunur.

Haber, Sophia’nın Macar gazetelerinde bahsedildiği gibi istenmeyen gelin oluşunu ve kayınvalide Seniha Hanımla aralarındaki geçmişe dayanan gerginlik hislerini ortaya koymaktadır. Ailesinin onayını alamayan Lütfullah Bey, Sophia ile muhtemelen yurtdışında gizlice evlenmiştir. Tereddütlü iletildiği ifade edilen Şamaripa adı, Sophia’nın dedesi, Osmanlı Rum tüccarı Sommaripa’nın Türkçe’ye naklolun okunuşuyla yazılmış hali olmalıdır.⁹⁷

Sultan II. Abdülhamid 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin baskısıyla II. Meşrutiyet’i ilan edince Muzika-yı Hümâyûn’da yeni bir teşkilatlanma yapılmıştır. İstanbul’da kalan Géza Hegyei Saffet Bey’in başkanlığındaki Muzika-yı Hümâyûn’un piyano öğretmeni olarak görevine devam etmiştir. Orkestrada çalan diğer yabancı müzisyenler ülkelerine gönderilince, takviye gereği yüzünden Zeki Üngör Bey hocası Wondra Bey’in yerine başkemancılığa atanmış, artan görev yoğunluğu sebebiyle onun öğrencilerine Hegyei piyano dersi vermiştir.⁹⁸

Géza Hegyei’nin Osmanlı Batı Müziği’nin önde gelen hükümdar temsilcilerinden Sultan V. Murad’ın kızı, Sultan II. Abdülhamid’in yeğeni Fehime Sultan’ın da hocası olduğunu Sultanın Hegyei’ye “Sevgili muallimim Mösyö Hege’ye yadigâr” yazarak verdiği piya-

97 Osmanlı ve erken Cumhuriyet yıllarında yabancı dildeki isimlerin Türkçe okunuşuyla yazıldığını; bazen kolay söylenen Türkçe kısaltmalarla veya Türkçeleşmiş ya da takma isimlerle kullanıldığı görüyoruz. Hegyei’nin Hege olarak yazılması gibi. Bu uygulamanın başka örneklerini Şair Nigar Hanım bahsinde tekrar göreceğiz.

98 Mahmud Ragıp Gazimihal, *Türk Askeri Muzıkları Tarihi*. İstanbul, 1955’ten s. 131 aktaran Evren Kutlay, *Osmanlı’nın* (bkz. dn. 19), s. 99.

Görsel 6. 1: Fehime Sultan'ın hocası Géza Hegyei'ye gönderdiği yeni yıl kutlaması kartı.

Görsel 6.2: Fehime Sultan'ın "Sevgili muallimim Mösyö Hege'ye yadigâr" yazarak Géza Hegyei'ye takdim ettiği piyano başındaki fotoğrafı.

Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

no başındaki fotoğrafı göstermektedir. Fehime Sultan'ın hocası ile uzun soluklu sıcak ilişkilerinin bir diğer ifadesi 1914 yılında Hegyei'ye gönderdiği yeni yıl tebriği kartıdır.

Saray Dışındaki Öğrencileri

Géza Hegyei'nin en değerli ve yetenekli öğrencisi eşi Katalina Hegyei'dir. Zira kendisinin ölümünün ardından konservatuardaki görevini devralarak, temsil ettiği ekolün Cumhuriyet yıllarındaki uzun soluklu aktarıcısı Katalina olmuştur.

Hegyei Macar Katolik olduğundan İstanbul'da bu cemiyetin mensuplarından öğrencileri olmuştur.⁹⁹ Halktan ders verdiği isimlerden

99 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 99.

biri Amerika'da Virginia Üniversitesi'nde okuyan Ermeni asıllı John Amar Shishmanian¹⁰⁰ (Can Ömer Şişmanyar?) adındaki İstanbullu öğrencisidir. Amerika'da yayınlanan *Mt. Sterling Advocate* gazetesinin 13 Eylül 1905 Çarşamba günkü haberine göre 30 Ağustos 1905 tarihinde konser vermiş Virginia'da hukuk okuyan başarılı Osmanlı piyanisti "İstanbul'da yaşayan Liszt'in öğrencilerinden, Sultanın Macar piyanisti Hegyei'nin öğrencisidir. 1906'daki mezuniyetinin ardından İstanbul'a dönen Shishmanian, Robert Kolej'de öğretim görevliliği yapmıştır.¹⁰¹ Hocası Hegyei gibi bir yandan da hukuk okumuş olması ve müzik kariyerini seçmesi ilginç bir tesadüf diyebiliriz.

Géza Hegyei'nin bir diğer öğrencisi Kemani Enise Can'ın 1908 Kadıköy doğumlu kardeşi piyanist Fulya Akaydın'dır. 13 yaşındayken Hegyei'nin öğrencisi olan Akaydın, ardından Osmanlı saray bursuyla Avrupa'da müzik eğitimi alan Seyfettin Asal¹⁰² ve Cemal Reşid Rey ile çalışmalarını sürdürmüştür.

Ferhunde Erkin ise Hegyei'nin en gözde öğrencilerinden biri, "İstanbul Konserleri" bahsinde yer alan, Osmanlı yıllarından Cumhuriyet'e geçişi ve bu sürecin kurumlarını temsil eden piyanist eğitimcilerdendir.¹⁰³

100 John Shishmanian 1882 yılında Lexington, Kentucky'de doğmuş ve babası George N. Shishmanian'ın misyonerlik görevi dolayısıyla İstanbul'da büyümüştür. Robert Kolej'den mezuniyetinin ardından Amerika'ya dönerek University of Kentucky'den 1903 yılında mezun olmuştur. Ardından University of Virginia'da 1903 – 1906 yılları arasında hukuk okumuş ve 1910 yılı güz döneminde Stanford University'ye kayıt olmuştur; bkz. <https://oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf000000nv/> (14 Mart 2023). Birinci Dünya Savaşı sürecinde Fransız ordusunda görev yaparak, Türk topraklarının işgali sürecinde Fransız Ermeni Lejyonunu yönetmiştir; bkz. https://virginia.bleeclub.fandom.com/wiki/John_A._Shishmanian (14 Mart 2023). Hegyei'nin Robert Kolej'de sıklıkla verdiği konserler göz önüne alındığında okulla bağlarının olduğu ve John Amar Shishmanian'ın İstanbul'da okuduğu sürece ona ders verdiği anlaşılabilir. Shishmanian muhtemelen University of Virginia mezuniyetinin ardından İstanbul'a dönmüş ve 1906 – 1910 yılları arasında Robert Kolej'de öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.

101 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 100.

102 A.g.e., s. 238.

103 Bkz. s. 47.

Görsel 7: Géza Hegyei'nin öğrencilerinden Fulya Akaydın. Hilmi Rit.
“Fulya Akaydın.” *Ses Türk Müziği*, Ağustos 1963, s. 22. Taha Toros Arşivi

Géza Hegyei'nin Osmanlı İstanbul'unda halka hizmet eden ve bu hizmetleriyle öne çıkan, başarılı bir eğitimci olduğunu, Fransız Halk Eğitim ve Güzel Sanatlar Bakanlığının 1 Mart 1908 tarihinde “İstanbul'daki müzik profesörü Géza Hegyei” ye verdiği *Officier de l'Instruction publique* ödülü göstermektedir.

Hegyei işgal yıllarında Osmanlı akrabaları¹⁰⁴ sayesinde İstanbul'da kalabilen sayılı Macar'dan biri olabilmıştır.¹⁰⁵ O dönemde Macaristan'daki erkek kardeşi László Hegyei 54 yaşında hayata gözlerini yummuştur.¹⁰⁶ 1921 yılına gelindiğinde ise İstanbul'da sadece 8 Macar kalmıştır. İstanbul'daki Hollanda Konsolosluğu'nun gözetiminde Osmanlı topraklarında yaşamını sürdüren bu isimlerden bir diğeri, Hegyei'nin hocası Franz Liszt'in İstanbul'dayken evinde kaldığı, yukarıdaki satırlarda bahsi geçen, Osmanlı Sarayı'nın nota ve çalgı tedarikçilerinden, “Zat-i Hazreti Şâhânenin Piyano ve Muzika Mütâahhidi” ünvanlı Anton Comendinger'dir.¹⁰⁷

104 İlgili haberde muhtemelen eşi ve ailesi kastediliyor.

105 *Pesti Hírlap*, 22 Ocak 1919, s. 4.

106 Ferenc, Béla ve Józsa adlı üç oğlu vardır. Karısı Irma Bloch'dur. Rákoskeresztúr Musevi Mezarlığına defnedilmiştir. *Az Újság*, 14 Ocak 1919, s. 10.

107 *Az Est*, 1 Ekim 1921, s. 3. Avrupada tanınan ve itimat edilen bir kuruluş olarak

Géza Hegyei Osmanlı Sarayı görevinin ardından, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yapılanmasıyla, ilerleyen yıllarda İstanbul Konservatuvarı olarak anılacak olan Darülelhan'da ve Türk Ocağı'nda piyano hocası olarak görev yapmıştır.¹⁰⁸ İstanbul Konservatuvarı'nda piyano bölümü başkanı olmuştur. 1924 yılında bir grup Macar pedagog İstanbul'u ziyaret ettiğinde Pera Palas Oteli'nde verilen davete katılan isimlerden biri de Géza Hegyei'dir.¹⁰⁹

İstanbul Konserleri

Géza Hegyei, *Union Française*, *Teutonia*, *Petit-Champs* (Tepebaşı) Belediye Tiyatrosu, Varyete Tiyatrosu gibi İstanbul'un kültür sanat ortamının nabzını tutan salonlarda konserler vermiştir. Ayrıca İran Büyükelçiliği, Avusturya-Macaristan Büyükelçiliği, Robert Kolej, Amerikan Kız Koleji, Rum Sinagogu gibi kurumlarda sahne almıştır. Bu konserlerinin bir kısmı çeşitli cemiyetlere yardım maksatlıdır.

İstanbul salonlarında verdiği konserleri, tarihleri (kronolojisi) ve repertuarı bağlamında daha kapsamlı değerlendirebilmek ve sistematik bir düzende topluca görerek tahlil edebilmek için elimizdeki

müzik malzemeleri temini için Doğu'nun temsilcisi öncü bir merkez olarak görülen mağazasıyla 79 yıl İstanbul'da hizmet vermiştir. Anton Comendinger'in kardeşi Louis Comendinger'in de Beyoğlu'nda ayrı bir müzik mağazası vardır. Ardından Fernand Comendinger işleri devam ettirmiştir. Ailenin son temsilcisi Fernand 1888 yılında İstanbul'da doğmuş, 1929 yılında mağazasında işler iyi gitmeyince işletmesini kapatmak zorunda kalmış ve 1930 yılında Macaristan'a geri dönmüştür. 1939 yılında Budapeşte'de vefat etmiştir. Oğlu, dedesinin ismini taşıyan Ernest Comendinger, İstanbul'da tanınan ve sevilen bir Türk vatandaşı müzisyen olarak yaşamını devam ettirmiştir. Comendinger'ler dönemin bir başka çalgı tedarikçisi Balatti ile birlikte Osmanlı topraklarında piyano da üretmişlerdir. Anton Comendinger'in müzisyen olan kızı Irene Comendinger Sultan II. Abdülhamid'e ithafen piyano için Selamlık Marşı'nı bestelemiştir. Babasının mağazasının etiketini taşıyan eserinin kapağında Sultan'ın Cuma selamlığı resmedilmiştir. Evren Kutlay, *İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Tarihi*. İstanbul: İBB yayınları. 2022, ss. 139 – 140.

108 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 99.

109 MTI Könyomatos hírek, 23 Temmuz 1924 (Macar Haber Ajansı, Taş baskı haberleri).

verilere dayanan iki ayrı tablo hazırladık. Tabloların ilki **Tarih (kronolojik sırayla)-Format-Mekân** çerçevesindedir. Format ile konser tipi, yani, konserin solo ya da birden fazla sanatçının katılımıyla veya *ensemble* ile icrası kastedilmektedir¹¹⁰:

Tarih	Format	Mekân
16 Ocak 1888	solo	Teutonia
11 Şubat 1888	karma	Teutonia ¹¹¹
22 Mart 1888	karma ¹¹²	İran Konsolosluğu
19 Nisan 1888	karma	Avusturya-Macaristan Konsolosluğu

110 Bu değerlendirme, elbette ulaşabildiğimiz verilere tabidir ve dolayısıyla minimumun ispatıdır. Elimizde belgeleri olmayan fakat varlığını bildiğimiz konserleri vardır. Örneğin, ünlü Klasik Osmanlı Müziği bestekârı, saray müzisyeni Hacı Arif Bey'in oğlu çellist Cemil Arif'in Wondra Bey'le kurduğu Trio'da piyanoyu zaman zaman Géza Hegyei icra etmiştir. Bkz. Kösemihal zade Mahmud Ragıp, Çellist Cemil Arif. s. 135, No. 123, Taha Toros Arşivi. Veri kaynakları, Hegyei ailesi koleksiyonu (Karoly Aliotti Aile Arşivi ile Guy de Rassenfosse Aile Arşivi), *La Turquie* gazetesi arşivleri, Osmanlı Arşivleri ve atıf yapılan diğer arşivler ile mevcut literatürdür.

111 İtalyan sanatçı Alfred Conti ile. *Pesti Hírlap*, 11 Şubat 1888, s. 5.

112 Bu konserin *La Turquie* gazetesinde yayınlanan değerlendirme yazısında Géza Hegyei, Macar piyanistin Sultan'ın keman sanatçısı ve viyolonsel sanatçısıyla konser verdiği bildirilmektedir. Gazetenin tanımlamasından Hegyei'nin 22 Mart 1888 tarihinde henüz Osmanlı Sarayı için çalışmaya başlamadığı anlaşılmaktadır. Sultan'ın keman sanatçısı Macar Henri Charles Wondra ile viyolonsel sanatçısı M. Albert Romano'yu Hegyei'ye İstanbul'a geldiği ilk süreçlerde destek olan Avusturya-Macaristan Konsolosluğu bir araya getirmiş olabilir. Adı çeşitli vesilelerle geçen Wondra Bey ile temaslarının sürekliliğini ilerleyen satırlarda Şair Nigâr Hanım bahsinde de okuyacaksınız. Konserde Franz Liszt'in 2. Piyanon Konçertosu'nu icra eden Hegyei'ye ikinci piyanoda bir diğer saray müzisyeni olan Italo Selvelli eşlik etmiştir. Osmanlı Sarayı müzisyenleriyle verdiği bu konser Hegyei'nin Sultan II. Abdülhamid'in huzurunda vereceği konsere zemin hazırlamış olabilir. Sultan II. Abdülhamid'in bursuyla Paris'te keman okuyan Charles Wondra ile ilgili ayrıntılı bilgiler Şair Nigâr Hanım konusu altında dipnotta verilmiştir.

Tarih	Format	Mekân
18 Mayıs 1888	karma	Rum Hermes Kulübü
?? Eylül 1888	karma/ oda müziği	??
?? ?? 1889	karma	Helen Filoloji Derneği
11 Nisan 1889	karma	Teutonia ¹¹³
27 Nisan 1889	karma	Teutonia ¹¹⁴
28 Nisan 1889	karma	Rum Hermes Kulübü
4 Mayıs 1889	karma	Teutonia
28 Şubat 1890	solo	Yıldız Sarayı ¹¹⁵
28 Ekim 1890	karma	Tepebaşı Belediye Tiyatrosu
7 Mart 1891	karma	Opera Derneği
13 Aralık 1891	karma	Teutonia
4 Mayıs 1892	karma	Teutonia
?? Ağustos 1892	karma	Büyükdere ¹¹⁶
3 Şubat 1902	orkestra ile	Union Française

113 Bu konserde Alman Korolar Birliğinin Erkekler Korosu'nu Paul Lange yönetmiştir.

114 Bu konserde Alman Korolar Birliğinin Erkekler Korosu'nu Paul Lange yönetmiştir. Konserde Macar saray kemancısı Henri Charles Wondra da yer almıştır.

115 28 Şubat 1890 tarihli Budapesti Hírlap gazetesi, Sultan'ın huzurunda bir konser verdiğini ve Mecidiye nişanı ile ödüllendirildiğini bildirmektedir.

116 İtfaiye Alay Komutanı olan Kont Ödön Széchényi'yi kutlamak üzere bir Macar grup İstanbul'a gelmiş, ünlü girişimci Back'ın Büyükdere'deki villasında bir konser organize edilmiştir. Konserde Géza Hegyei ve Gyula Székács yer almışlardır. Csorba, *Anyakönyv*, s. 139.

Tarih	Format	Mekân
4 Şubat 1902	orkestra ile	İstanbul Filarmoni Derneği ¹¹⁷
20 Şubat 1902	karma	İran Konsolosluğu
30 Mart 1902	karma	Union Française ¹¹⁸
6 Nisan 1902	karma	Tepebaşı Belediye Tiyatrosu ¹¹⁹
24 Kasım 1902	orkestra ile	Union Française
2 Ocak 1903	karma	? ¹²⁰
4 Ocak 1903	orkestra ile	Union Française ¹²¹
6 Nisan 1903	orkestra ile	Union Française
21 Nisan 1903	solo	Union Française
12 Haziran 1904	karma/solo	Union Française
13 Şubat 1905	orkestra ile	Union Française
3 Nisan 1905	solo	Union Française

117 *Budapesti Napló*, 17 Şubat 1902, s. 4.

118 Macaristan Devlet Operası sanatçıları Irén B. Pevny ve Zsigmond Bürger'in İstanbul'da verdikleri üç konserin sonuncusunda Hegyei de sahneye çıkmıştır. *Magyarország*, 30 Mart 1902, s. 9.

119 Katalina Zygomala ile.

120 Bu karma konserde Paul Lange ve Charles Wondra ile sahne almış, solo olarak Rubinstein Etüt, Wondra ile birlikte Grieg do minör keman-piyano sonatını icra etmiştir.

121 İran Konsolosluğu'nun İran Hastanesi yararına düzenlediği konserde Katalina Zygomala (Matmazel Ketty Th. Zygomalas) ile birlikte yer almıştır. Birlikte Mendelssohn Konçertoğu iki piyanoda icra etmişlerdir.

Tarih	Format	Mekân
9 Nisan 1905	karma	Tepebaşı Tiyatrosu ¹²²
31 Mayıs 1905	karma	Robert Koleji
12 Mart 1906	orkestra ile	Union Française
16 Mart 1908	karma / solo	Union Française
21 Mart 1908	karma / oda müziği	Tokatlıyan Hoteli (?), Macar Cemiyeti Balosu ¹²³
13 Nisan 1910	solo	Amerikan Kız Koleji
18 Temmuz 1910	?	?
22 Mart 1911	karma / oda müziği	Tokatlıyan Oteli, Macar Cemiyeti Balosu ¹²⁴
17 Ocak 1914	karma	Union Française ¹²⁵
14 Mart 1914	karma / oda müziği	Tokatlıyan Oteli, Macar Cemiyeti Balosu ¹²⁶

122 Şehremini Rıdvan Paşa desteğiyle Ermeni Hastanesi yararına gerçekleştirilmiştir.

123 Konstantinopolis Macar Cemiyeti'nin 30. Kuruluş yıldönümü kutlamalarında Stano (viyolonsel) ve Svetlof (keman) ile Trio konseri vermiştir. Davete aralarında Avusturya-Macaristan gemisi Taurus'un mürettebatında bulunduğu 80 kişi ile büyükelçi Johann von Pallavicini katılmıştır. Program muhtemelen Cemiyetin daha sonra da kullandığı Tokatlıyan Hoteliydi. *Budapesti Hírlap*, 26 Mart 1908, s. 5; *Pesti Hírlap*, 26 Mart 1908, s. 8.

124 Konstantinopolis Macar Cemiyeti Balosu programında Du Chastain (keman) ve Trojani (viyolonsel) ile birlikte Trio konseri vermiştir. *Budapesti Hírlap*, 29 Mart 1911, s. 9; *Pesti Hírlap*, 30 Mart 1911, s. 12.

125 *Stamboul*, 17 Ocak 1914. Bu konserinde kitabımızın farklı kesitlerinde ilgilendirdiğimiz isimlerin eserlerini icra ettiğini tespit ettik (d'Albert, Liszt, Leschetizky). Konserde çağdaşı, meslektaşı Furlani'de sahneye çıkmıştır.

126 Eğitim Bakanı Şükrü Bey ve Vali Kiani Bey'in katılımıyla gerçekleşen davette opera şarkıcısı Szemere Emmi Dinorah, tenor Jozsef Szacchyn ve ke-

Tarih	Format	Mekân
14 Nisan 1914	solo	Union Française
24 Nisan 1914	solo	Union Française
15 Mayıs 1914	solo	Notre Dame De Sion
26/27 Mart 1916	karma/ oda müziği	Tepebaşı Tiyatrosu/ Kızılay ¹²⁷
?? Eylül 1917	karma	Osmanlı Sarayı/ Kızılay
15 Mart 1918	solo	Teutonia
23 Mart 1918	orkestra ile	Dolmabahçe Sarayı/ Kızılay ¹²⁸
21 Kasım 1919	karma/ oda müziği	Union Française ¹²⁹
12 Nisan 1920	karma/ oda müziği	Union Française ¹³⁰
17 Ağustos 1920	oda müziği	Robert Koleji ¹³¹

man sanatçısı Laghos Marius ile birlikte konser vermiştir. *Budapesti Hírlap*, 19 Mart 1914, s. 12.

127 Macaristan Devlet Operası'ndan Anna Medek ve Jenö Hubay ile birlikte Kızılay yararına her iki gün ikişer konser vermiştir. İlk konserler kadınlar, ikinci konserler erkekler içindir.

128 Macar Askeri Orkestrasıyla toplam 4 konser organize etmiş ve Altın Sanayi madalyası ile ödüllendirilmiştir.

129 *Stamboul*, 18 Kasım 1919. Bu konserde keman sanatçısı Théodore Gitter ile birlikte icralarına Avrupa çapında hayranları olan 15 yaşındaki Rus balerin Zinaida Choubert'in katılacağı duyurulmuştur.

130 *Stamboul*, 7 Nisan 1920. *L'Union Essayan* Sanoutz de Pera filantropi konserinde Franz Liszt'in Macar Fantezi'sini iki piyanoda Bayan Melikyan ile birlikte icra etmişlerdir.

131 *Stamboul*, 17 Ağustos 1920. Viyana Konservatuvarı mezunu büyük ödüllü keman sanatçısı Bayan (Matmazel) Kazım Bey'e (Muhtemelen Kazım

Tarih	Format	Mekân
18 Ekim 1920	orkestra ile	?
14 Kasım 1920	orkestra ile	Varyete Tiyatrosu ¹³²
23 Aralık 1920	oda müziği	Yeni Tiyatro ¹³³
14 Şubat 1921	karma/ oda müziği	Pera Palas ¹³⁴
17 Mart 1921	karma	Galatasaray Lisesi ¹³⁵
30 Mart 1921	karma	Kuruçeşme Askeri Üssü ¹³⁶

Bey'in kızı) Franz Liszt'in öğrencisi Géza Hegyei'nin eşlik edeceği bildirilen konser Rumeli Hisarı Yaşam Derneği yararınadır.

132 *Stamboul*, 13 Kasım 1920. İstanbul Filarmoni Orkestrası'nın 6. Büyük Senfoni konserinde Hegyei (Chevalier / Şövalye unvanıyla anılıyor) solist olarak Liszt'in 1. Pişano Konçertosu'nu icra edecektir.

133 *Stamboul*, 23 Aralık 1920. Rus Hartmann'ın 8. konseri olarak duyurulmuştur. Sadece birinci dereceden solistleri içeren programda Hegyei ile birlikte Doubensky (keman), Bountchouk (Boncuk?) (çello), Pétrograd Tiyatrosu'nun şan sanatçıları yer alacaktır.

Piyanist, besteci, orkestra şefi Thomas Alexandrovich de Hartmann (1885–1956), Rus aristokrat bir ailenin çocuğu olarak Ukrayna'da doğmuştur. Pişano öğretmeni, Hegyei'nin de ders aldığı Leschetizky'nin aynı zamanda öğrencilerinden olan eşi Anna Yesipova'dır. Hegyei'nin bu konserde yer alışı Franz Liszt'in Osmanlı temsilcisi olarak mesleki çevresiyle ilişkisi ve irtibatı çerçevesinde yorumlanabilir. Hartmann'ın İstanbul ziyaretinde yanında çocukluğu Kars'ta geçen spiritüel eğitimci, filozof, besteci George Gurdjieff vardır.

134 *Stamboul*, 12 Şubat 1921. Çellist Bountchouk konseri. Hegyei ile birlikte Rus şef Hartmann da yer almaktadır.

135 *Stamboul*, 14 Mart 1921. Şehzade Abdülmecid Efendi'nin himayesine, Galatasaray Spor Klübü'nün organize ettiği konserde Profesör Hegyei Darülelhan öğrencileriyle sahneye çıkmıştır. Profesör olarak anıldığı bu temsil Darülelhan'daki görevini teyit etmektedir. Programda, öğrencilerin gösterileri, Hegyei, Cemal Tor ve Ekrem Bey ile bir monolog, çeşitli ustaların eserleri ve (1921 yılı yapımı ilk Türk komedi filmi) Bican Efendi komedisi yer almaktadır.

136 *Stamboul*, 30 Mart 1921. General Charpy (Fransız İşgal Ordusu Komutanı,

Tarih	Format	Mekân
13 Nisan 1921	karma	Yeni Tiyatro ¹³⁷
26 Kasım 1922	karma / oda müziği	Union Française ¹³⁸
18 Mart 1923	karma	Bené Bérith Derneği Lokali ¹³⁹
15 Nisan 1923	karma / oda müziği	Union Française
23 Kasım 1923	karma	Union Française ¹⁴⁰
21 Aralık 1924	karma	Union Française ¹⁴¹
24 Şubat ??	karma	Union Française
16 Nisan ??	solo ve iki piyano	Teutonia ¹⁴²

Mudanya Mütarekesi Fransa Hükümeti temsilcisi) şerefine Kuruçeşme'deki askeri üste verilen konserde çellist Bountchouk ve Bayan (Matmazel) Brisac ile sahne almıştır.

137 *Stamboul*, 13 Nisan 1921. "Sultanın piyanisti Chevalier / Şövalye" olarak anıldığı temsil, konserler ve tiyatro içeriğiyle "Campana" adıyla, Lord Harrington ve eşinin himayelerinde gerçekleştirilmiş, çellist Bountchouk'un (Boncuk?) da yer aldığı sahnede Hegyei Franz Liszt'in Macar Rapsodisini çalmıştır. "Campana" programı bir ilkti ve gelecekte bir seri olarak devam ettirilebileceği düşünüldü.

138 *Stamboul*, 18 Kasım 1922. Şehzade Abdülmecid Efendi'nin himayesinde gerçekleşecek konserde Necdet Remzi (keman-11 yaş) ve Ferhunde (Erkin) (piyano-12 yaş) kardeşlere hocaları Hegyei eşlik edecektir.

139 *Stamboul*, 16 Mart 1923. Bené Bérith Derneği'nin Beyoğlu Minare Sokakındaki lokalinde 10. konser. Derneğin üyeleri, İstanbul'da yaşayan, toplumda saygınlığı olan, elit Musevilerdir. Hegyei, haberde "Halife'nin piyanisti" olarak anılmaktadır.

140 *Stamboul*, 19 Aralık 1923.

141 *Stamboul*, 20 Aralık 1924.

142 Bu konserde kendi bestesi, iki piyano için *Fantasie Romantique*'i son eser olarak icra etmiştir.

Tarih	Format	Mekân
2 Mayıs 1925	karma/ oda müziği	Tokatlıyan Oteli, Macar Cemiyeti Balosu ¹⁴³
20 Şubat 1926	??	Alman Konsolosluğu

Tarih-Format-Mekân tablosundan görüldüğü üzere Hegyei, Ocak 1888 – Şubat 1926 tarihleri arasında, 38 yıl boyunca İstanbul konser salonlarında sahneye çıkmıştır. Belirleyebildiğimiz 66 adet İstanbul konserinin 10’unda ilgili orkestranın solisti iken 9’unu solo repertuarla gerçekleştirmiştir. Geri kalan 47 konserde solo veya oda müziği eserlerini birden fazla sanatçının aynı programda yer aldığı karma konser formatına dâhil olarak icra etmiştir. 19. yüzyılda Avrupa müzik kültüründe konser anlayışı sosyokültürel değişime uğramıştır. Halka açık konser salonlarının yayılmasıyla aristokrasi ya da entelektüel çevrenin dışarıya kapalı, sınırları keskin hatlarla çizilmiş formatından sıyrılarak daha geniş kitlelere ulaşımına, toplumsal tabana yayılmıştır. Ayrıca hızla yayılan milliyetçilik akımının etkisiyle konser programlarının geniş bir toplumsal yelpazeye hitap etmesi hedeflenmiştir. Bu anlayışın Osmanlı topraklarında yansıyan örnekleri, Hegyei’nin de konser kariyerinde gözlemlediğimiz gibi, birden fazla sanatçının, çalgı topluluğunun sahne aldığı karma konserlerdir. İstanbul’daki karma konserler, imparatorluğun kozmopolit yapısına ve zengin müzik kültürüne istinaden aynı müzik türünün farklı janrlardaki eserlerini sunan ve ortak kültürel kimlikte birleşen ayrı etnik kökenlerin mensuplarını temsil eden sanatçıların katılımıyla olduğu gibi Osmanlı’nın kendi kültürel kodlarına uyarladığı, yerelleştirdiği bir formatta da karşımıza çıkmaktadır. Bu yerel anlayışı yansıtan konserlerden birinde¹⁴⁴ Hegyei, Klasik Osmanlı Müziği’nin büyük sa-

143 *Pesti Hírlap*, 14 Mayıs 1925, s. 4.

144 Tepebaşı Tiyatrosu’nda Donanma Cemiyeti yararına düzenlenmiştir. Yaklaşık beş saat sürmüş, yoğun kalabalık katılımdan salonda yer bulamayanlar konseri kapıda dinlemişlerdir. Konserin Meşrutiyet’in ilanında sonra düzenlendiğinden öte bir tarih bilgisi elimizde olmadığından veri olarak Tarih-Mekân-Tür tablomuzda yer almamaktadır. Hegyei’nin benzer formatta, Tanburi Cemil Bey’le birden fazla konserde sahne aldığı bildiril-

natçılarından Tanburi Cemil Bey'le aynı sahneyi paylaşmıştır. İcrası bitince oğlu Mesut Cemil ile kulise geçerek sahnedeki Hegyei'yi dinleyen Tanburi Cemil Bey'in hislerini oğlu şu şekilde aktarmaktadır¹⁴⁵:

O zaman, babamın derin bir heyecanla benzinin solduğunu ve bir kimsenin kendini göreceğinden endişe eden bir tavırla ağladığını gördüm. Sonradan öğrendim ki, o gün piyanist Hegyei bilhassa Chopin'den çalmış. Babamı zaman zaman ve bir 'obsesion' halinde, kemençesi üzerinde (bir nevi Rebec), o konser gününden mülhem olarak hatırında kalan bir parçayı 'naivement' deşifre etmeğe çalışırken gördüm ve yine sonradan öğrendim ki, bu parça Chopin'in Mi Bemol Majör Noktürn'ü imiş. Garp musikisine hevesini bir dereceye kadar teskin etmiş olmak için son zamanlarında Beyoğlu'ndan bazı maruf garp musiki parçalarının notalarını satın alır ve onlardaki nağmeleri bilhassa kemençesiyle şark musikisine intibak ettirmekten zevk duyardı. Buna birçok dostu şahittir.

Görüldüğü üzere Osmanlı'nın birden fazla sanatçının aynı akışta sırayla yer aldığı karma konser formatına yaklaşımı sadece Batı Müziği repertuarının çoklu katılımlı geniş yelpazesinin sunumuyla sınırlı değildir. Karma konser kavramına yerel bir yorum getirilmiş, bu format imparatorluğun sosyokültürel dinamizmini kucaklayan, çok kültürlü halkını, Osmanlı müziğinin tüm branşlarıyla el ele, yan yana getiren, aynı platformda bir arada benimseyen kapsamda kullanılmıştır. Karma konserlerde yer almak Osmanlı sanatçıları için de karşılıklı alışverişe zemin hazırlayan, olağan bir platformdur.¹⁴⁶

mektedir. Cevad Memduh Altar'dan aktaran Beşir Ayvazoğlu, Liszt, Hegyei ve Tanburi Cemil Bey. *Time Türk Gazetesi* (2010): <https://www.timeturk.com/tr/makale/besir-ayvazoglu/liszt-hegyei-ve-tanburi-cemil-bey.html> (14 Mart 2023).

145 A.g.e.

146 Bu yapı Osmanlı Müziği'nin tüm branşlarını himaye eden imparatorluk müzik okulu Muzika-yı Hümayûn'un kuruluş ve işleyiş prensiplerini de yansıtmaktadır. Her bir branşın kendi özelinde ve diğer branşlarla iş birliğinde çalışmalarının saray tarafından desteklenmesinin sahnedeki ifadesidir.

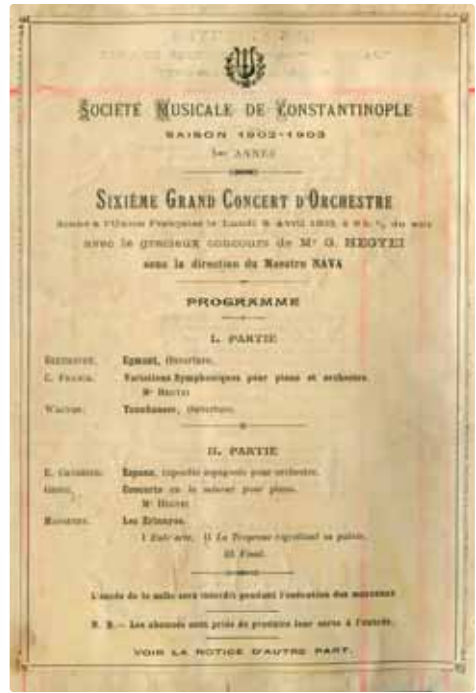
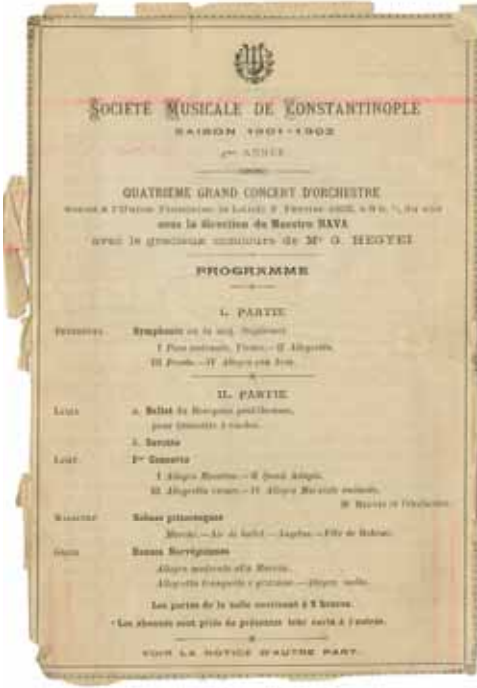
Diğer yandan solo resital kavramını Avrupa Müziği sahnelerinde ilk uygulayan sanatçı Hegyei'nin hocası Franz Liszt'tir.¹⁴⁷ Bu bakımdan Liszt ekolünün bir başka temsil unsuru Hegyei'nin solo piyano resitalleridir diyebiliriz.

19. yüzyıl Osmanlı başkentinde halka açık salonların her geçen gün sayıca artması şehrin müzik hayatına muhakkak ki güç, dinamizm ve zenginlik katmaktadır. Ortaya çıkan tatlı rekabetin izlerini Géza Hegyei'nin çağdaşı, İstanbul'daki müzik hayatının önde gelen bir diğer ismi, Kızılay yararına verilen konserlerde ve Şair Nigâr Hanım bahislerinde geçen Osmanlı saray müzisyeni, Alman Korolar Birliği şefi, orkestra şefi, şan sanatçısı, piyanist, besteci, eğitimci Paul Lange'nin, *Die Musik* dergisinde 1901 yılında yazdığı "Musik am Bosphorus" başlıklı makalesinde okumak mümkündür. Lange, yazısında o yıllarda *Teutonia*'nın yerini *Union Française*'in aldığından, başında kendisinin pek de beğenmediği bir İtalyan şef olduğundan, orkestranın kendi yetiştirdiği orkestra olduğundan ve yoğun olarak kendisinin daha önce öğrettiği Alman repertuarından eserler seslendirdiğinden bahsetmektedir.¹⁴⁸ Belli ki, 19. yüzyılın sonunda faaliyete geçen *Union Française*'in, yaklaşık elli yıllık geçmişi ile şehrin nabzını tutan kültür mekânlarından *Teutonia*'nın tahtına rakip olmaya namzet potansiyeli halkın bu yeni salona gösterdiği yoğun ilgi üzerinden algılanmıştır. Paul Lange *Teutonia*'daki müzik çalışmalarını yürütmektedir. Yazısında bahsettiği program, *Societe Musicale de Constantinople* (İstanbul Müzik DERNEĞİ)'nin *Union Française* konser salonunda düzenlediği, Şef Nava'nın yönetimindeki orkestranın konserleri olmalıdır. Orkestranın konser programlarını incelediğimizde repertuarının son derece geniş olduğunu görüyor; şehrin Batı Müziği kültürünün iddialı gelişimine tanıklık edebiliyoruz.

Elimizdeki verilere göre Hegyei düzenli olarak 1902–1923 yılları arasında *Union Française*'de sahneye çıkmıştır. Bunların bir kısmı İstanbul Müzik Derneği Orkestrasının solisti olarak, bir kısmı

147 Humphrey Searle, Franz Liszt. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Franz-Liszt> (14 Mart 2023).

148 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), ss. 267–268.

Görsel 8. 1: Société Musicale de Constantinople konser serisinin 1901 – 1902 yılı afişi.
Görsel 8. 2: Société Musicale de Constantinople konser serisinin 1902 – 1903 yılı afişi.
Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

birden fazla sanatçının sıra ile tek tek sahneye çıktığı karma konserlerde solo icrasıyla yer alarak ve solo piyano resitali formatında gerçekleşmiştir. Belirleyebildiğimiz en erken konser tarihi 3 Şubat 1902'dir. Solisti olarak birlikte konser verdiği bir diğer orkestra E. C. Floros'un şefliğindeki İstanbul Filarmoni Orkestrası'dır. Orkestranın ofisi Pera, 215 adresindedir.

Géza Hegyei'nin konserlerinde çaldığı piyanolar Fransız ve Alman markalarıdır. *Union Française*'de çaldığı konser piyanosu P. Kellner müzik mağazasının tedarik ettiği Fransız *Pleyel* markadır. Konserlerinde kullandığı diğer piyanolar ise Macar A. Comendinger'in sponsorluğunda *Kaps* ve *Bechstein* piyano, Christakis Efendi'nin temin ettiği *Erard* piyano ve P. Kellner ile M. Adam'ın temin ettiği Alman *Blüthner* markadır. *Erard* marka piyanolar Franz Liszt'in İstanbul konserinin ardından Osmanlı'da yaygınlaşmıştır.

Zira Liszt'in konser turnelerinin piyano sponsoru Erard mağazası piyanistin İstanbul'daki konserine *Erard* marka bir piyano göndermiştir.¹⁴⁹

Géza Hegyei'nin öğrencileri de – muhtemelen kendisinin ön ayak olması ile – erken 20. yüzyılın gözde konser salonu *Union Française*'de sahneye çıkmışlardır. Türk Beşleri olarak anılan Cumhuriyet Türkiye'sinin bestecilerinden Ulvi Cemal Erkin'in eşi piyanist Ferhunde Erkin ve kardeşi viyola sanatçısı Necdet Remzi Atak'ın 15 Nisan 1923 Pazar günü saat 17:00'de verdikleri konserde, henüz 14 yaşındaki Ferhunde Erkin'in piyano hocası olan Géza Hegyei, tıpkı Franz Liszt'in kendisine öğrenciyken yaptığı gibi, bizzat sahneye çıkarak öğrencilerine destek olmuştur. Hegyei, konserin ilk parçası olan, İstanbul'a geldiği ilk yıl Sultan II. Abdülhamid'in saray müzisyenleri Wondra ve Romano ile birlikte icra ettiği *Mendelssohn Trio*'yu yıllar sonra öğrencilerine iştirak ettiği konserde Necdet Remzi Atak ve violoncelist Muhiddin Sadık Bey ile seslendirmiştir.¹⁵⁰

Géza Hegyei, resmi konserlerin yanı sıra şehrin entelektüellerinin düzenlediği müzikli toplantılarda da aranılan bir virtüöz piyanistidir. Abdülhak Şinasi Hisar, "Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği" kitabında diplomat Ali Nizami Bey¹⁵¹'in Hegyei ile ilişkisinden ve Hegyei'nin sosyokültürel konumundan Büyükkada'da geçen bir olay üzerinden bahsetmektedir:¹⁵²

149 Osmanlı hanedan üyelerinin *Erard* marka piyanoya duyduğu ilgiyi, henüz 7 yaşındayken babası Sultan Abdülmecid'in sarayındaki 1847 konserinde muhtemelen Liszt'i dinleyen Sultan V. Murad'ın, kendisinin çalışmaları için şehzadelüğünde alınan ve bugüne intikal eden *Erard* piyanosundan anlayabiliriz.

150 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 109.

151 Ali Nizami Paşa, Viyana'da aldığı eğitimin ardından 1856'da Paris'teki Mekteb-i Osmanî müdürlüğü, 1873'te Ders nazırlığı, 1877'de Mekteb-i Sultani müdürlüğü, 1879'da Mekteb-i Mülkiye müdür muavinliği, 1881'de Mısır'a yollanan Heyet-i Islahiyye, Teftiş-i Askeri Komisyonu azalığı, Berlin sefirliği, 1887 – 1889 arasında da Prens Bismarck'a gönderilen elçi görevlerinde bulunmuş bir diplomattır. 1893 yılında Büyükkada'da vefat etmiştir.

152 Abdülhak Şinasi Hisar, *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 22–23'ten aktaran Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 101.

Ali Nizami Bey, düşünün, bir gece de meşhur piyanist Profesör Hegyei'yi bile getirtmiş! Bu geceler alafranga musikisinin çevik, kuvvetli, cerbezeli ve çalak sesleri, Ada'nın bütün bu Nizam semtini doldurmuş. Hatta Adalılar'ın bazıları "Ali Nizami Bey'in köşkünde yine konser var!" diye gelirler, çalgıyı sokaktan, yolun karşı tarafında bulunan setteki çamların altından dinlerlermiş.

Konstantinopolis Macar Cemiyeti ve Géza Hegyei

Géza Hegyei İstanbul'da çok kültürlü ve renkli bir kozmopolit ortam içerisinde hayatını sürdürdüyse de Macar kökenlerini ve ilk adımlarında yardımcı olmuş vatandaşlarını hiç unutmamıştır. Örneğin, 1848 ihtilalinin ardından kurulmuş fakat faaliyetlerini defalarca askıya almış Konstantinopolis Macar Cemiyeti'nin aktivitelerine elinden geldiği kadar katkıda bulunmuştur.¹⁵³ Bu bağlamda İtfaiye Alay Komutanı Kont Ödön Széchenyi'yle kurduğu ilişkiye dikkat çekmeliyiz. Bazı haberlere göre 1890' da Széchenyi'nin yazdığı İtfaiye Marşı'nın bestelemesini üstlenmiştir. Yine 1892 yaz aylarında düzenlenen ve Széchenyi'nin itfaiyecilikteki 30. yılı kutlamalarında yer almıştır. Aralarında Macar İtfaiyeciler Federasyonu başkan yardımcısı Alajos Follmann, itfaiyeciler komutanı N. Ernő Bárány, rahip Ferenc Várady, rahip Imre Karácson ve iş adamı Ferenc Walser'in de bulunduğu 50 kişilik delegasyonun onuruna Taksim meydanındaki kışlada bir itfaiye tatbikatı düzenlenmiş, ziyaret kapsamında kabul törenleri, açık hava partisi ve elçilik binasında bir ayin gerçekleştirilmiştir. Dini törenin ardından Széchenyi Macar meslektaşları için, kendisi tarafından hazırlanan özel bir sancağı takdim etmiştir. Bu sancağın onur hamisi olarak da Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Kont Calice'in eşi seçilmişti. Delegasyon İstanbul'daki kardeş itfaiye teşkilatı için tam donanımlı, atlı bir itfaiye aracı hediye etmiştir.¹⁵⁴ Bu programlara ek olarak Büyükdere'de bir

153 Cemiyetle ilgili daha detaylı bilgiler için bkz.: György Csorba, Gábor Fodor, "Magyarok a Kelet kapujában. A Konstantinápolyi Magyar Egylet története (1850 – 1961)." *Pro Minoritate* (Yaz, 2021), ss. 3 – 53.

154 *Fővárosi Lapok*, 14 Temmuz 1892, s. 1435. Ziyaretle ilgili daha detaylı bilgi-

parti düzenlendiğinde piyano başına geçen Hegyei misafirlere bir müzik ziyafeti sunmuştur:¹⁵⁵

İstanbul'un en büyük mağazası, Macarlar tarafından işletilen Orosdy, Back ve ortağı toptancı firma. Bay Back'ın Büyükdere'de sosyetenin tatil yaptığı Boğaz kıyısında güzel bir yalısı var. Ev sahibi ile İstanbul'un en güzel hanımlarından sayılan eşi Macarlara özgü misafirperverlikle yalıda Macarlar şerefine başarılı bir resepsiyon düzenledi. Resepsiyonda İstanbul'a yerleşen iki genç Macar piyanist Géza Hegyei ile Gyula Székács büyük beğeni toplayan bir de konser verdi.

Muhtemelen sonraki yıllarda da yakınlığıyla bilinen Széchenyi ile Kontun en çok beğendiği *Grand Rue de Pera* (İstiklal Caddesi) üzerindeki Rus elçilik binası yanında yer alan *Hotel de Peste* (Peşte Oteli) salonunda biraraya gelmişlerdir. Fakat Macar Cemiyeti'nin resmi olarak üçüncü kez küllerinden yeniden doğması 1906 senesine gerçekleştirmiş, organizasyonda Hegyei ile Széchenyi'nin de etkin rolü olmuştur.¹⁵⁶ Bu nedenle Cemiyetin onursal başkanlığına Kont Széchenyi, kurul üyelerinin biri olarak ise Hegyei seçilmiştir.¹⁵⁷ Böylece sonraki yıllarda 1848 Macar İhtilali'nin patlak verdiği ve halen Macar Milli Günü olarak atfedilen 15 Mart gününe yakın bir tarihte, Pera Palas veya Tokatlıyan Oteli gibi, şehrin en gösterişli otelinin salonunda Macar Cemiyeti'nin baloları düzenlenmiştir. 21 Mart 1908 tarihindeki baloda Hegyei, Stano (viyolonsel) ve Svetlof (keman) ile Trio konseri vermiş, sabaha kadar devam eden eğlencede Kont Széchenyi de geleneksel Macar dansı olan "çardaş" dans-

ler için bkz. Miklós Chriszto, *Konstantinápolyi emlékeim*. Gyula, 1893.

- 155 György Csorba, "İstanbullu Macarların Tarihine Dair Bir Kaynak (bkz. dn. 71), s. 109. 1863'te Nagyvárad'da doğan "müzik profesörü" Gyula Székács, 1 Kasım 1906'da İstanbul'daki Alman Hastanesi'nde kalp krizinden vefat etmiştir.
- 156 1906 senesinde nihayet onyıllardır gündemini koruyan bir hayal gerçekleşip bir zamanlar Galata'daki Saint Benoit kilisesine defnedilmiş Prens Ferenc Rákóczi ve maiyetinde olan Macarların naaşları Macaristan'a geri gönderilip ülke genelinde Macar özgürlük için savaşanlar anısına gösteriler ve anma etkinlikleri düzenlendi.

157 *Pesti Hírlap*, 23 Ağustos 1906, s. 7.

larını çalmıştır.¹⁵⁸ Davete aralarında Avusturya-Macaristan gemisi *Taurus*'un mürettebatında bulunan 80 kişi ile Büyükelçi Johann von Pallavicini de katılmıştır.

Hegyei, 1910 yılında gerçekleşen Macar Cemiyeti Balosu programında ise Du Chastain (keman) ve Trojani (viyolonsel) ile birlikte Trio konseri vermiştir.¹⁵⁹ Cihan Harbi başlamadan birkaç ay önce ise Eğitim Bakanı Şükrü Bey ve Vali Kiani Bey'in katıldığı davette Hegyei, opera şarkıcısı Szemere Emmi Dinorah, tenor Jozsef Szacchyn ve keman sanatçısı Laghos Marius ile birlikte gelenekselleşen balo programı çerçevesinde bir konser vermiştir.¹⁶⁰

Birinci Dünya Savaşı, İstanbul'un işgali ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanının ardından İstanbul'da kalmış Macarlar ile yeni görevlendirilen diplomatlar harekete geçerek Macar Cemiyeti'ni son bir kez hayata döndürmeyi başarmışlardır. Resmî olarak 12 Nisan 1925 tarihinde kurulan Macar Cemiyeti Hayriyesi ilk balosunu 2 Mayıs 1925'te yine Tokatlıyan Otelinde düzenlediğinde Hegyei ülkesinin temsil edildiği bir toplulukta son bir kez daha piyano çalarak İstanbul'da biraraya gelen Macarları müziğiyle taltif etmiştir.¹⁶¹

Osmanlı Kızılay'ı (Hilâl-i Ahmer) ve Macar Kızılhaç'ının Müzikal Ortaklığı

Géza Hegyei'nin, Osmanlı-Macar ilişkilerini geliştirme çalışmalarında bulunduğu ve Türk Kızılay'ına bağış toplamak üzere gerçekleştirdiği konserler Birinci Dünya Savaşı (1914–1918) yıllarına denk gelmektedir. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Komitesi'nin Viyana şubesinin kurulmasından hemen sonra, Aralık 1914'te bir Türk heyeti Budapeşte'ye nezaket ziyaretinde bulunmuştur. Ziyaretin ardından, Hilâl-i Ahmer'in desteklenmesi için bir Macar millî komite kurula-

158 *Budapesti Hírlap*, 26 Mart 1908, s. 5; *Pesti Hírlap*, 26 Mart 1908, s. 8.

159 *Budapesti Hírlap*, 29 Mart 1911, s. 9; *Pesti Hírlap*, 30 Mart 1911, s. 12.

160 *Budapesti Hírlap*, 19 Mart 1914, s. 12; *Stamboul*, 17 Mart 1914, s. 2.

161 *Pesti Hírlap*, 14 Mayıs 1925, s. 4.

rak Komite'nin eş başkanlığına Kont (Madam) Istvánné Károlyi ve Kont Károly Khuen-Héderváry seçilmişti.¹⁶²

Türk heyetinin ziyaretini kutlamak için 16 Aralık 1914 tarihinde Budapeşte'de bir konser gerçekleştirilmiştir. Hegyei bu konser vesilesiyle, neredeyse 30 sene sonra ayrıldığı şehre gelmiştir. Budapeşte'nin *Pester Lloyd* gazetesinde 13 Aralık 1914 günü çıkan haberde 16 Aralık 1914 Çarşamba günü Osmanlı saray piyanisti Géza Hegyei'nin Budapeşte Müzik Akademisi'nde Türk Kızılay ile Macar Kızılay'ın yararına bir konser vereceği bildirilmiştir. Konser programı Bach İtalyan Konçertosu, Scarlatti Pastorale, Capriccio, Beethoven: Eroica Varyasyonları, Chopin Si minör Sonat, Liszt Fa minör Etüt ve Mefisto vals olarak duyurulmuştur.¹⁶³ Bu ilk konser bize Hegyei'nin Osmanlı ile Macaristan arasında müzik köprüsü kurmak üzere tek başına adım atarak yardım çabasını üstlendiğini, Budapeşte'deki konseriyle planladığı daha geniş çaplı, kalabalık konserler ve kurulacak bağlar için zemin hazırladığını göstermektedir. Diğer yandan konserin Macar basına yansıyan duyurularında ona "İstanbul'un Macar D'Albert'i" denmesi son derece ilginç bir göndermedir.¹⁶⁴ Zira Hegyei gibi Franz Liszt'in öğrencilerinden olan İskoçya doğumlu piyanist besteci Eugène François Charles d'Albert (1864 – 1932), her ne kadar ülkesinde ve kendini ait hissederek göç ettiği Almanya sınırlarında ün kazanarak Weimar Sarayı müzisyeni olarak görev yaptıysa da babası Charles Louis Napoleon d'Albert (1809 – 1886)'in Osmanlı Sarayı ile temas ve Doğunun Başkenti İstanbul'a ilgisinin imgeleri oğlunun hocası Franz Liszt'in 1847 yılında Sultan Abdülmecid'in huzurunda konser vermesinin ardından Sultan'a ithafen bestelediği ve 1855 – 1900 yılları arasında Londra, Paris ve New York'ta birden fazla yayınevi tarafından basılan *Sultan's Polka* (Sultan'ın Polkası) ve

162 Ahmet Altuntaş, "Birinci Dünya Savaşında Hilâl-i Ahmer'in Macaristan'daki Faaliyetleri." *Tarih Peşinde. Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 16 (2016), ss. 3 – 4; *Pesti Napló*, 16 Aralık 1914, s. 9; *Az Újság*, 28 Aralık 1914, s. 5.

163 *Pester Lloyd*, 13 Aralık 1914, s. 17 ve *Pester Lloyd*, 16 Aralık 1914, s. 8'den aktaran İsmail Tosun Saral, *Osmanlı Sarayında bir Macar Piyanist: Geza von Hegyei (1863 – 1926)*. 2020. <http://www.turkmacar.org.tr/osmanli-sarayinda-bir-macar-piyanist-gezavon-hegyei-1863-1926/> (14 Mart 2023).

164 *Budapesti Hírlap*, 15 Aralık 1914, s. 9.

Görsel 9.1: Géza Hegyei'nin 1914 tarihinde Budapeşte'de verdiği konserinin ilanı.

Kaynak: Budapesti Hírlap, 6 Aralık 1914, s. 21

Görsel 9.2: Charles D'Albert'in *The Sultan's Polka* adlı eserinin kapağı.

Kaynak: John Hopkins Üniversitesi Kütüphanesi, Levy Müzik Koleksiyonu

Görsel 9.3: Charles D'Albert'in *Constantinople* adlı eserinin kapağı.

Kaynak: John Hopkins Üniversitesi Kütüphanesi, Levy Müzik Koleksiyonu

The image shows three vertically stacked concert posters. The top poster is for Méry Béla, titled 'Méry Béla hangversenyirodaja'. It features the name 'Friedman' in large letters and mentions 'Igadó egyetlen zongoracéltöve' and 'Székely József-ter II.'. The middle poster is for B. Reuss Annus, with the name 'B. Reuss Annus' in large letters and 'Székely József-ter II.'. The bottom poster is for Géza Hegyei, with the name 'Hegyei Géza' in large letters and 'Székely József-ter II.'. All posters include dates and locations like 'Székely József-ter II.' and 'Budapest'.

Constantinople Quadrille (İstanbul Kadri) adlı eserleridir. Dolayısıyla d'Albert'ler, oğul d'Albert'in sadece Liszt'in öğrenciliği vasfıyla değil, Liszt-İstanbul-Sultan temalar üçgeninde Hegyei'nin tamamladığı yolculuğun ayak izlerinin aile tarihlerine yansımaları bakımından da, gazetenin belki de derinliğini bilmeksizin atıfta bulunduğu isim eşleştirmesinin hikâyesinde anılmak üzere ilgi çekicidirler. Diğer yandan, Macar müzik eleştirmenleri, tekniği yüksek seviyede olan bir piyanist olarak Hegyei'nin konser sırasında kendini ön plana çıkartmadığını ve bu sebeple daha çok bir salon müzisyeni olarak hissedildiğini vurgulamışlardır.¹⁶⁵ Bu eleştiri Hegyei'nin kariyerini Osmanlı'da sürdürmeyi seçmesinin bir izdüşümü olarak oryantalist bir yaklaşımın izdüşümü potansiyeli taşımaktadır. Zira Osmanlı çok sesli müzik hayatının unsurlarını küçümseyen benzer haberler Franz Liszt'in İstanbul ziyaretine dair de Avrupa basınında yer almıştır.

Hegyei'nin konserinden bir ay sonra, Ocak 1915 tarihinde Macar Millî Opera ve Millî Tiyatro sanatçıları yine Hilâl-i Ahmer yararına temsiller vermişlerdir. Aynı yıl, çeşitli Macar şehirlerinde de yardım-

¹⁶⁵ *Az Újság*, 17 Aralık, 1914, s. 12.

laşma konserlerinin organize edilmesinin ardından Kasım ayında Osmanlı keman sanatçısı Hağ Gudenian Macaristan başkentinde sahne almıştır. 1915 yaz aylarında ise yine Hilâl-i Ahmer'in Desteklenmesi İçin Kurulan Millî Komite'nin yardımı olarak şarkiyatçı Gyula Germanus'un eşliğinde 3000 doz kolera ve tifo serumu Türk kardeş teşkilatına gönderilmiştir.¹⁶⁶

İstanbul'da Besim Ömer Paşa'nın düzenlediği bağış konseri de bu aktiviteler kapsamındadır. Mart 1916 tarihinde ilk olarak Osmanlı başkentinde, sonrasında Sofya'da konserler veren iki isim, opera sanatçısı Anna Medek ve keman virtüözü Jenö Hubay¹⁶⁷, piyanist Hegyei ile beraber Tepebaşı Tiyatrosu'nda iki gün ikişer kez sahne almışlardır. Hubay ile Hegyei arasındaki mektuplaşmalardan Macar sanatçıların İstanbul'da konser vermelerine dair fikirler Hegyei'den

166 Gyula Germanus, *Hilal'in Solgun Işığında. Doğu'nun Büyüsü*. İstanbul, 2019, ss. 123 – 155.

167 Jenö Hubay Liszt Müzik Akademisi'nin keman bölümü hocasıdır. Cumhuriyet yıllarında İzmir'e yerleşen Madam Amati'nin keman hocası olmuştur. Görülüyor ki Hegyei ile Hubay'ın yakın ilişkisi Franz Liszt köklerine dayanmaktadır. Madam Amati ile ilgili söylemlerimiz için bkz. Sonsöz.

kaynaklandığını, hatta Hubay'a Sultan'ın huzurunda konser verebileceği sözünü verdiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁸

Hilâl-i Ahmer yararına düzenlenen, hanımlar için öğleden sonra organize edilen etkinlikten sonra ilk akşam konserinde Sultan II. Abdülhamid'in oğullarından Mehmed Burhaneddin Efendi¹⁶⁹, Enver Paşa, Talat Paşa, Sadrazam Said Halim Paşa, Kont Ödön Széchenyi Paşa'nın yanı sıra şehirde bulunan Alman General August von Mac-kensen dinleyiciler arasında yerlerini almışlardır.¹⁷⁰

İstanbul Macar Hastanesi fikrini ortaya atan Kont Semsey'nin eşi, Madam Semsey'nin özel isteğiyle aynı trio bir gün arayla tekrar aynı sahnede, farklı bir repertuarla ve bu sefer açılması planlanan bir Macar Hastanesi'nin yararına başarılı bir konser vermişti.¹⁷¹ Toplanan bağış ve daha önce Macaristan'da biriktirilen meblağ hastanenin 6 aylık masraflarını karşılayacaktır. Macar sanatçılar bu hizmetlerine istinaden Gümüş Hilâl-i Ahmer Madalyasıyla taltif edilmişlerdir.

Osmanlı Devlet Arşivleri'ndeki 19 Eylül 1917 tarihli belge, Osmanlı Kızılay Cemiyeti İkinci Başkanı Doktor Besim Ömer, Kızılay yararına verilen konserlerde yardım ve hizmetleri görülen, isimleri listelenen kişilerin birer Özel İşaretsiz Kızılay Madalyasıyla taltiflerinin, genel merkezlerinin 18 Eylül 1917 tarihli toplantısında ka-

168 Géza Hegyei'nin Jenö Hubay'ye gönderdiği, 12 Şubat 1916 tarihli mektubu. OSZK Kézirattár (Széchenyi Milli Kütüphanesi El Yazmaları Arşivi), Hubay'nın tasnif edilmemiş arşivi. Müzik tarihçisi László Gombos'un nazik bildirisi.

169 Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi çello ve piyano icracısı ve bestecidir. 9 yaşında bestelediği Bahriye Marşı günümüze intikal etmiştir. Şehzade Abdülmecid Efendi ile aynı ortamda yetişmiştir. Resim ve müzik ilgileri benzerdir.

170 *Budapesti Hírlap*, 4 Nisan 1916, s. 10.

171 Macar Hastanesine dair bkz.: Gábor Fodor, Macar Salib-i Ahmer İdare-sindeki Çapa Mecruh Hastahanesi. *Toplumsal Tarih*, 324 (Aralık 2020), ss. 42–46; “A Hungarian Hospital in Constantinople – The Story Behind Taib Köpe's Photographs.” *Between Empires, Beyond Borders. The Late Ottoman Empire and the Early Republican Era through the Lens of the Köpe Family*. Ed.: Gábor Fodor. Budapest, 2020, ss. 181–201.

rarlaştırıldığını bildirmektedir. 23 Eylül 1917 tarihli bir diğer belgeye göre ise Sultan V. Mehmed Reşad'ın emriyle ve onayıyla bu beş kişiye Özel İşaretsiz Tunç Kızılay Madalyası verilmiştir.¹⁷² Belgede listelenenler arasında öne çıkan isimler Denizcilik Bakanlığı Bandoları Kumandanı Kaymakam Lange Bey¹⁷³ ve öğretmen-piyaniist Géza Hegyei Bey'dir.

Kızılay-Kızılhaç ortaklığını perçinleyen konserlerin dördüncüsü, bu defa daha geniş çaplı bir kadroyla, 1918 yılının mart ayında yine Osmanlı topraklarında gerçekleşmiştir. 4 senedir devam eden savaşın ardından, müttefik devletlerinin moralini yükseltmek amacıyla Sofya'daki programların ardından şef Richárd Fricsay'nın yönettiği Macar Askeri Orkestrası (Honvédzenekar) padişahın huzurunda konser vermek üzere İstanbul'a gelmiş, Hegyei ile beraber 4 kez sahne almıştır. Orkestraya eşlik etmiş Macar oryantalist Gyula Germanus bu ziyareti hatıratında şu şekilde özetlemiştir:¹⁷⁴

Konserler fevkalade başarılı geçiyordu. On yıllardır Konstantinopolis'te yaşayan ve Saray piyano öğretmeni olan yurttaşımız Géza Hegyei, Liszt'in mi majör piyano konçertosunu çaldı. Revere, kendileri için özel tertiplenen konserdeki kadın izleyicileri arpiyle büyüledi. Orkestra Dolmabahçe Sarayın-

172 BOA, Dosya Usulü İrade Tasnifi (İ.DU'İT), 73/43 (6 Zilhicce 1335 [23 Eylül 1917]).

173 Alman Paul Lange Osmanlı Deniz Bandolarının ve Ertuğrul Yatı'nın şefi olduğu gibi saray müzisyenidir. Beyoğlu'nda bir konservatuar kurmuştur. Hegyei ile birçok programda birlikte yer almaktadırlar. Örneğin, saray müzisyenlikleri kapsamında bir diğer ortak görevlerini 18 Aralık 1910 tarihli BOA MB.İ 149/11. (15 Zilhicce 1328 [18 Aralık 1910]). Osmanlı Arşivi belgesinde tespit ettik. Belgede "Muzıka-yı Hümâyûn aksamından piyano, keman, viyolonsel ve flütten oluşan orkestranın koro veya solo şeklinde padişah istedikçe huzur-ı hümâyûnda çalmak üzere her hafta düzenli çalışarak yatkınlık kazanması ve piyano eşliğinin bir hafta Lange bir hafta Hegyei tarafından yapılması" gereği bildirilmiştir. Anlaşıldığı üzere, Sultan V. Mehmed Reşad'ın huzurunda düzenli konserler vermesi beklenen bir oda orkestrası dönüşümlü olarak Lange ile Hegyei'nin piyanistliğiyle çalışmalarını sürdürecektir.

174 Germanus, *Hilal'in Solgun Işığında* (bkz. dn. 167), s. 149.

da Sultan Mehmet Reşad'a bayram konseri verdi. İhtiyar hükümdar büyük takdirle karşıladı ve Fricsay'ı Mecidiye madalyası ile taltif etti.

Germanus'un aktardığı gibi Sultan V. Mehmet Reşad katılımıyla gerçekleşen konserin ardından orkestranın her bir üyesi çeşitli madalyalarla ödüllendirilmiştir. Hegyei de bu çalışması için Altın İftihar (Sanayi) Madalyasıyla taltif edilmiştir.¹⁷⁵

İstanbul'da büyük beğeni kazanan Macar Askeri Orkestrası, Bahriye ve Harbiye Nezareti bahçelerinde de konserler verip Osmanlı Muavenet-i Milliye Cemiyeti, dul ve yetimler ve Budapeşte'de inşaatı planlanan bir cami yararına bağış topladıktan sonra Macaristan'a geri dönmüşlerdir. Hegyei böylece dört yıl boyunca Kızılay yararına bu konserleri organize ettiği gibi, konserlerde bizzat sanatçı olarak yer almış, Osmanlı Sarayı'na toplam 2 madalya ile ödüllendirilmiştir.

175 BOA Dosya Usulü İrade Tasnifi (İ.DUİT) 70/57/1. (12 Recep 1336 [23 Nisan 1918]). Arşiv belgesinde açıklaması yapıldığı üzere, Sultan V. Mehmed Reşad'ın iradesiyle, Macar müzik heyetinden kaymakam Monsieur Wirth Jean'a üçüncü dereceden Osmâni, Yüzbaşı Monsieur Erber Edmond ile orkestra şefi Monsieur Fricsay Richard'a dördüncü dereceden Osmâni, Macar Kızılayı delegesi ve Gülbaba Camii komitesi genel sekreteri Doktor Profesör Gyula Germanus'a ve topçu asteğmeni Monsieur Salaci(?) ile asteğmen Monsieur Klein'a dördüncü dereceden Mecidi nişânları, Piyanist **Monsieur Hegyei** ile astsubay Horváth József'e altın sanayi; Visor János, Zippel Márton, Somek József, György Stefáni, György Riedl, Géza Toppert, Ferenc Setina, Ernő Letfus, Gyula Tubel, József Kroutil, Márton Müller, Miklós Fohsz, Venczel Hübner, Emanuel Puçelka, Antal Vendler, Péter Bouska, Ede Dvorzsák, József Kovacsik, Ferenc Divisek, Rudolf Hodek, Géza Zhorella, Sándor Kemény, Gyula Leichtner, Gyula Kovács, László Novák, Artur Schwarzkopf, József Kiss, Boldizsár Bevder, Gyula Revere, Hugó Schwarz, Miklós Rózsa, Sándor Bálint, Salamon Spielmann, Rezső Ordelt, János Follner, János Csicsó, Gyula Bartha, Lipót Surányi, çavuş János Petschel, István Türr, Sándor Stark, Ferenc Arányi, Lajos Schuk, Kálmán Rev, Lőrincz Pet, József Földvári, birinci sınıf nefer Vilmos Moskovitz, Miklós Gróf, Károly Klein, Hugó Hirsch, Géza Kuttner, Gedeon Neuberger, Dezső Szenkár, Jenö Barthal, Lázár Hadzsics, János Langer ve Laszlo Szabó'ya gümüş sanayi madalyaları verilmiştir.

İstanbul Konserleri Repertuarı

Hegyei'nin İstanbul kariyeri boyunca verdiği konserlerin repertuarını zengin görsel arşivimizle sunarken, içerik verisi üzerinden okumalar yapmak üzere **Besteci (Soyadı, alfabetik sırayla)-Eseri-Türü** bileşenlerinden oluşan ikinci bir tablo hazırladık. Bazı programlarda ilgili eserin opus numarası ya da tonu yazılmadığından, onları, ifade edildiği haliyle tablomuza aldık. Tabloda bir kez yer alsalar da, bazı eserler, farklı konserlerde birden fazla kereler icra edilmişlerdir.

Besteci	Eseri	Türü
Bach	Prelüd ve Füg Fa minör	solo piyano
	İtalyan Konçertosu	solo piyano
	Kromatik Fantezi ve Füg	solo piyano
Beethoven	Sonat Op. 53	solo piyano
	Eroica Varyasyonları Op. 35	solo piyano
Bassani	Studio Sinfonico	solo piyano
Brahms	Scherzo Op. 4	solo piyano
Chaminade	Mazurk' Suédoise	solo piyano
	Pierette	solo piyano
	Caprice Espagnol	solo piyano
	Mazurka	solo piyano
Chopin	Prelüdlr Op. 28 No. 16, 21, 23	solo piyano
	Etütler Op. 10, Op. 25 No. ?	solo piyano

Besteci	Eseri	Türü
	Scherzo	solo piyano
	Polonaise	solo piyano
	Nocturne	solo piyano
	Ballade Op. 47 No. 3	solo piyano
	Sonat Op. 58	solo piyano
	Valse (Rosenthal)	solo piyano
D'Albert	Allemande	solo piyano
	Gavotte	solo piyano
Debussy	Reflets dans l'eau	solo piyano
	Golliwogg's Cake-Walk	solo piyano
	Feux d'Artifice	solo piyano
Franck	Variations Symphoniques	orkestra ile
Fuchs	Serenade No. 3	4 el için
Goldmark	Sonat	keman ve piyano için
Graun	Gigue	solo piyano
Grieg	Marche	solo piyano
	La minör Piyano Konçertosu	orkestra ile
	Do minör Sonat	keman ve piyano için
Handel	Passacaille	solo piyano

Besteci	Eseri	Türü
Hegyei	La Fileuse	solo piyano
	Marche Persanne de Strauss	solo piyano
	Fantasie Romantique	2 piyano için
Henselt	Si ouseau j'étais	solo piyano
Liszt	Napoli	solo piyano
	Tannhauser Uvertürü	solo piyano
	Macar Rapsodisi No. 6 ve No. 11	solo piyano
	Reve d'Amour	solo piyano
	Cantique d'Amour	solo piyano
	Waldesrauschen	solo piyano
	Ronde des Lutins (Gnomendreigen)	solo piyano
	Polonaise de Tchaikovsky	solo piyano
	Le Rossignol	solo piyano
	La Campanella	solo piyano
	Mephisto Walzer	solo piyano
	Ballade No. 2	solo piyano
	Tarantella	solo piyano
Paganini Capriccio	solo piyano	
Au bord d'une source	solo piyano	

Besteci	Eseri	Türü
	Sonetto 123	solo piyano
	Schubert Soirée de Vienne	solo piyano
	Danse Macabre Paraphrase sur Dies Irae	orkestra ile
	Piyano Konçertosu No. 1 ve No. 2	orkestra ile
	Piyano Konçertosu No. ?	2 piyano ile
	Rhapsodie Espagnole (arr. B. Busoni)	orkestra ile
Mendelssohn	Piyano Konçertosu No. 2	2 piyano ile ¹⁷⁶
	Grand Trio	keman, çello ve piyano için
Moszkowski	Barcarolle	solo piyano
	Tarantella?	solo piyano
Raff	Rigodon	solo piyano
Rameau	Gavotte variée	solo piyano
Rubinstein	Prés du ruisseau	solo piyano
Sarasate	Navarra (arr. Berthe Marx Goldschmidt)	2 piyano ile
Scarlatti	Capriccio Mi Majör	solo piyano

176 Bu eseri öğrencisi olarak ifade edilen Mme. Ketty Th. Zygomas ile 4 Ocak 1903 tarihinde İran Konsolosluğu'nda iki piyanoda icra etmişlerdir. Böylelikle ilgili tarihte eşi Katalina Zygomala'nın henüz öğrencisi olduğunu görüyoruz.

Besteci	Eseri	Türü
Sgambati	Gavotte	solo piyano
Silas	Gavotte	solo piyano
Stavenshagen	Caprice	solo piyano
Tausig	Fantasi "Halka"	solo piyano
Tchaikovsky	Romance	solo piyano
	Polonaise	solo piyano
Volkman	Piano Trio Op. 3 No. 1	keman, çello ve piyano için
Wagner	Love scene from the 2nd Act of Tristan & Isolde	solo piyano
Weber-Tausig	Invitation à la valse	solo piyano
Weber	Grande Sonata Op. 24 No. 1 Do Majör	solo piyano
	Allegro Moderato ¹⁷⁷	solo piyano
	Sonata Op. 39 No. 2 La bemol Major	solo piyano
	Sonata Op. 49 No. 3 Re minör	
Westerhout	Canzonetta	solo piyano
	Andante patetico	solo piyano
	Musette	solo piyano

177 Muhtemelen Sonata No. 2, 1. Bölüm.

Besteci	Eseri	Türü
	Badinerie	solo piyano
	Bal d'enfants	solo piyano
	Ma belle qui danse	solo piyano
	Ronde d'amour	solo piyano
Bestecisi bildirilmemiş	Morceau	solo piyano

Géza Hegyei elimizdeki konser programlarına istinaden, 35 Batı Müziği bestecisinin 100 kadar eserini konserlerinde icra etmiştir. Bu sayı ve çeşitlilik ulaşabildiğimiz verilere dayandığından elbette ki daha fazla olabilir. Tablodan görüldüğü üzere konser repertuarının ağırlıklı çoğunluğunu (22 eser: Toplam repertuarın %20'sinden fazlası) hocası Franz Liszt'in ve çevresinin (Tausig, Rubinstein, Volkmann vb.) eserleri oluşturmaktadır. Ayrıca bugünkü repertuarlarda pek de rastlanmayanlardan, fakat Franz Liszt'in eserlerini iyi bildiği Raff, Henselt ve Moszkowski'nin besteleri ile Bach, Chopin ve Mendelssohn'in eserleri, diğer bir deyişle Liszt'in piyano derslerinde öğrencileriyle işlediği repertuarı seslendirdiği dikkat çekmektedir.¹⁷⁸ Dolayısıyla Hegyei'nin Liszt ekolünün temsilciliğini repertuar seçiminden de okumak mümkündür. Zira Liszt geleneğinin temsilinin bir diğer göstergesi, onun tercih ettiği, çalışılmasını önemseydiği, eğitimde de kullandığı repertuarın icrası ve aktarımıdır.¹⁷⁹

Hegyei ayrıca kendi çağdaşı ya da yakın döneminden, 19. yüzyıl bestecilerinin eserleri ile Barok dönem bestecilerinin eserlerini icra etmiştir. Haydn, Mozart gibi Klasik dönem bestecilerinin eserlerinin programlarında pek yer almamış olması dikkat çekicidir. Elbet-

178 Derek Watson, *Liszt*. New York, 1989, s. 174.

179 Konstantin Zenkin, "The Liszt Tradition" (bkz. dn. 15), s. 100.

te bu değerlendirmemizin elimizdeki verilere tabi olduğunu tekrar hatırlatalım. Sadece piyano müziği bestelemiş olan ve piyanonun teknik donanımının getirdiği yenilikleri bestelediği eserleriyle deneyime sunan Chopin'in de repertuarında öncelikli yer aldığı görülmektedir. Chopin'in eserlerini icra ettiği programlarında parçaların kimliğinin çoğul/makro ifadelerle verilmesi ve/veya bu tarz ifadelerle birlikte, örneğin etütlerin sadece opus numarasının yazılması, fakat ilgili opusta hangi etüdü olduğunun bildirilmemesi, o opusa ait bütün etütleri mi çaldığı sorusuna açıklık getirmemektedir. Yine de form çeşitliliği bakımından Chopin'i geniş bir eser yelpazesiyile yorumladığı anlaşılmaktadır. 19. yüzyılda piyano çalgısındaki gelişmelerin duyumsanmasının ve o yıllarda halen hayatta olan çağın bestecilerinin yeni eserlerinin, hem icracının hem de dinleyicinin ilgisini çektiği, repertuar inşaaından tahmin edilebilir. Bu söylemimizi Hegyei'nin *Union Française*'de verdiği solo piyano resitalinin programında, 1862 doğumlu, erken 20. yüzyılın yenilikleriyle öne çıkan Fransız bestecisi Debussy'nin eserlerini icrası ile ilgili çıkan değerlendirmeler desteklemektedir. Öyle ki yenilikçi armonileriyle empresyonizm akımını başlatan Debussy'nin kompozisyonu ile anlatmak istediklerini, armoni yazısında gizlediklerini, Hegyei'nin usta icracılığı dinleyiciye resmetmiş ve görünür kılmış, böylelikle de kabul görmüştür.¹⁸⁰

Seyirci Debussy'nin çalışmalarını saygıyla dinledi. Miss Hall'un dün akşamki Debussy konserinde elde ettiği başarı, bizi izleyicilerimizin bu devasa Fransız besteciye takdir edebileceğine ikna etti. Hegyei Debussy'nin *Reflets dans l'eau*, *Golliwogg's Cake-Walk* ve *Feux d'Artifice Reflet* adlı eserlerini çaldı. Üçü de inanılmaz bir şekilde gerçekleştirdiği özgün işler. Hegyei işin parlak özelliklerini anladı ve onları yalnızca usta parmaklarının yapabileceği bir incelikle geri verdi.

Reflet dans l'eau gerçek bir tablo/eser. Böyle bir çalışmanın başarılı olması için, müziği bir tabloya dönüştüren mükemmel bir performans eklemeniz gerekir. Herkesin tanıklık et-

180 Karoly Aliotti Aile Arşivi.

tiği gibi, Hegyei'nin parlak icrası, hafif meltemle kolayca dalgalanan su yüzeyindeki güney ışıklarının gerçek yansımasını gösterdi. Debussy'nin çalışması çok etkileyici ve büyüleyici. Hegyei'nin performansı sayesinde müziği çok anlaşılır, çünkü bu canlı sahnelere ortaya çıkardıkları her şeyi verebildi. Yağmur damlaları, ışık yansımaları ve havai fişek patlamaları hakkında gerçek bir şiir ortaya çıktı, hepsi sadece taklit eden armoniler sayesinde neredeyse duyulabiliyordu. Bu, izleyicinin önünde gerçek bir resim yaratmayı başardı ve bu müstehcenlikte, çalışmaları bu kadar iyi yapıldığında eşsizdir.

Hegyei'nin Liszt ekolünü temsili, eğitim aldığı akademide başta hocasının gözetiminde onun eserlerini ve transkripsiyonlarını çalıştığı, hâkim olduğu repertuarı icra mekânlarına taşınması üzere açıkça görülmektedir. Hatta hatıratında bahsettiği gibi, konser etütlerini hocasıyla derslerinde çaldığını söylediği Tausig ve Rubinstein gibi Liszt'in çağdaşı bestecilerin eserlerine ilgi duyduğu görülmektedir. Ayrıca İstanbul'a gelmeden önce verdiği konserlerde hocası Henrik Gobbî'nin ve Liszt çevresinin eserlerini icra ettiğini görmüştük.

Hegyei'nin İstanbul konserleri repertuarı ile ilgili ilginç bir diğer husus bugün konser programlarında pek rastlamadığımız bestecilerin eserlerinin yer alıyor olmasıdır. Örneğin, artık belki de geniş çevrelerce pek tanınmayan, eserleri günümüzde sıklıkla icra edilmeyen Franz Liszt'in damadı Richard Wagner ile yakın ilişkileri olmuş Macar besteci Karl Goldmark (1830–1915), Hollandalı org sanatçısı, besteci Edouard Silas (1827–1909), Hegyei gibi Franz Liszt'in ve Kullak'ın öğrencisi olmuş Alman piyanist, besteci, orkestra şefi Bernhard Stavenhagen (1862–1914) gibi çağdaşlarının eserleri, Hegyei'nin müzik düşün dünyasında Franz Liszt ilişkileriyle anlamlı olduklarından, İstanbul'un konser salonlarında dinleyicilerini buluyor olmalıdırlar.

Konserleri Hakkında Basında Çıkan Haberlerin Bize Bildirdikleri¹⁸¹

Géza Hegyei'nin konser verdiği mekânların ve repertuarının çeşitliliği kadar İstanbul gazetelerinde hakkında çıkan haberler ve değerlendirmeler bize Osmanlı kariyeri hakkında bilgi vermekte, dinleyicisi tarafından nasıl algılandığını tarif etmekte, sosyokültürel kimliğini, temsilini, kariyerindeki konumunu ve hocası Franz Liszt ile ilişkilendiriliş biçimini göstermektedir. Tarih-format-mekân tablomuzdan da tespit edilebileceği üzere *Teutonia* ve *Union Française* salonlarında sıklıkla sahne almış, sadece solo icralarıyla değil, bu sahnelerin temsilcisi ülkelerin İstanbul'da faaliyet gösteren daimî topluluklarının konserlerinde de yer verilen vazgeçilmez isimlerden biri olmuştur. Sahnede istediğinde aldığı bağımsız kararları, profesyonel duruşunun itibarlı varlığının takdirinin göstergelerindedir. Örneğin, *Teutonia* salonunda Alman Koro Derneği ile verdiği bir konserte ilan edilen programda sahnede sürpriz bir değişiklik yaparak Alman besteci Carl Maria von Weber'in La bemol Majör Piyano Sonatı yerine hocası Franz Liszt'in iki eserini icra etmiştir.¹⁸²

İstanbul'da yaşayanların Alman korosunun ikinci konser dinletisinden az kalsın artık vazgeçmeleri gerekecekti çünkü şef Dethier¹⁸³'in hastalığı nedeniyle bir gecikme söz konusuydu. Karnavala denk gelecek şekilde ilan edilen program ertelendi ama nihayet geçen Cumartesi *Teutonia*'da konser gerçekleş-

181 Bu bölümdeki haberlerden gazete adı ve tarihini ekleyemediklerimiz Karoly Aliotti Aile Arşivi'nde yer alan, çeşitli dillerdeki gazetelerden kesilmiş kopyalardır.

182 *La Turquie*, 4 Mayıs 1889.

183 İstanbul'da yaşayan Alman müzisyen Oscar Dethier (1854–1929), 1885 yılında İstanbul doğumlu İtalyan asıllı bir diğer saray müzisyeni Italo Selvelli'nin yerine Tophane Müzikası'nın şefliğine atanmış piyano ve armoni bilen disiplinli bir hoca ve koro şefidir. Müze-i Hümayûn müdürü, Köln doğumlu arkeolog Dr. Philipp Anton Dethier (1803–1881)'in oğludur. Dr. Dethier'in *Boğaziçi ve İstanbul* adlı 19. yüzyılın ikinci yarısı İstanbul'unu anlattığı bir kitabı vardır. Ailenin mezarı Feriköy Katolik Mezarlığı'ndadır. Evren Kutlay, "Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri." *Hece Dergisi Sanat Özel Sayısı* (2021), s. 259.

bildi. İlk olarak her zaman sürprizlerle dolu Bay Hegyei sahne aldı, Weber Sonat yerine Liszt'ten iki parça çaldı.

Böyle önceden bilinmeksizin aniden sahnede gerçekleşen tavrının yadırganmak yerine kabul gördüğünü, Franz Liszt'in İstanbul'da adeta süregelen elleri, devam eden öğretisi, mirası temsiliyle takdir edildiğini, yorumun devamında "Hegyei'yi ne kadar bilerseniz o kadar seversiniz. Özellikle Liszt parçaları çalarken yeteneğini gösteriyor"¹⁸⁴ sözleriyle hocasına yapılan atıftan anlamak mümkün.

Benzer biçimde, bir başka konserinin ardından Liszt bahsi ile Beethoven'a kadar dayandırılan bir yorumla¹⁸⁵, cambazlığa özenenlerden ziyade büyük ustaların geleneklerini sürdüren çağdaşı müzisyenlere atıfta bulunularak onlarla birlikte takdir edilmiştir.¹⁸⁶

[...] Beethoven muvafakat eder. Bunun üzerine, söz konusu kişi kendine güvenerek piyanonun başına geçip çalmaya başlar. O sırada çalgının tüm zorlukları peş peşe karşısına toplu halde çıkmaktadır. Bunları hiçbir melodi ne birbirine bağlamakta ne de hafifletmektedir. On beş dakika sonra genç adam kalkar, alnındaki teri siler ve sessizce ustanın eleştirisini bekler. Beethoven ona bakar, klavyeyi gösterir ve sadece şunu der: – "Ne zaman başlamak istersiniz?"

Liszt'in yeri, bu boş ve ukala sözde piyanistin yeriyle bir olmamalı. Eseri zaruridir, en azından, onlara esasen "piyanistik" kompozisyonlar bahşederek iyilik yapmış olduğu piyanistlere faydası dokunmuştur. [...] Dünya'da insanlar varolduğu sürece, sahip olmaları gereken temel niteliklerden yoksun olan sanatçılar, eksikliklerini üzerinde yoğunlaştıkları başka niteliklerle doldurmaya çalışacaklardır, kötü türden cambaz-

184 *La Turquie*, 4 Mayıs 1889.

185 Franz Liszt'in hocasının Ludwig van Beethoven'ın öğrencisi Karl Czerny olması hususuyla, Beethoven-Czerny-Liszt-Hegyei zincirine temas edilmiş olunuyor ve böylelikle bir geleneğin aktarımı, bir okulun temsili (icracılık kadar doğaçlamanın prensipleri olmalı) kastediliyor.

186 "Tiyatrolar" başlığı altında "Mösyö Géza Hegyei'nin konseri" haberi.

lıklarla destekleyerek. Bu yol kolay olan yoldur ve kolay yolun avantajları çoktur. Ancak müziği, sığ elit şatafatını ve mukaveleleri bir kenara bırakıp, asil ve yüce bir şey olduğu için sevenler, başka bir deyişle müziği müzik için sevenler bunlara itibar etmeyecektir. Onlar, hem sanatının yaratıcılığını, hem de büyük ustaların geleneğini muhafaza eden şuurlu, dürüst, mütevazı ve cambaz olmayan virtüözlere itibar etmeyi yeğleyeceklerdir, misal Ysaye¹⁸⁷'lere, Hugo Herrmann¹⁸⁸'lara, Becker¹⁸⁹'lere, Risler¹⁹⁰'lere. İşte tam bu hususta Mösyö Hegyei'yi tebrik etmemiz ve yüreklendirmemiz gerekir [...].

Géza Hegyei'nin *Teutonia*'da Bariton Alfred de Conti ile birlikte verdiği bir diğer konserde, diplomatik unsurların, Osmanlı Sarayı'nı temsil eden Callisto Guatelli ile Alman korosunun şefi Dethier'in yanı sıra Franz Liszt'in İstanbul'daki diğer öğrencileri Francesco Della Sudda Bey ile Devlet Efendi izleyiciler arasında yer almışlardır. Bu konserin haberiyle İstanbul'daki Liszt temsililerinin irtibatta olduklarını, aynı sahneyi paylaşıp paylaşmadıklarını bilmesek te zaman zaman birbirlerini dinlediklerini ve birliktelikleriyle Liszt ortaklıklarını vurguladıklarını söyleyebiliriz. Hegyei, Schubert, Chopin ve Rubinstein'in eserlerinin ardından Liszt'in *Rêve d'Amour*'u ile *Venezia e Napoli (Gondoliera, Tarentella)*'sini icra etmiştir. Şehrin nabzını tutan *Teutonia*'nın Fransız temsilindeki rakibi *Union Française*'de verdiği bir solo piyano resitali haberinde Hegyei "İstanbul'un en iyi sanatçısı" olarak tanımlanırken, hakkındaki "Liszt'e benziyor", "Liszt'in yüce öğrencisi", "Liszt'in başlattığı şanlı yürüyüşü devam ettiriyor" ve "müzik sanatının beslendiği, üzerinde etkisi son derece büyük olan ve olacak olan (Liszt'in) zamansız anısı" dinle-

187 Eugène-Auguste Ysaye (1858 – 1931); "Kemanın Kralı" olarak anılan Belçikalı keman virtüözü.

188 Hugo Herrmann (1896 – 1967); Alman besteci, koro şefi, org sanatçısı.

189 Albert Becker (1834 – 1899); Alman besteci ve şef.

190 Édouard Risler (1873 – 1929); Fransız piyanist, Franz Liszt'in öğrencisi Eugène Francis Charles d'Albert (1864 – 1932) ile çalışmıştır. D'Albert ile Géza Hegyei'nin Macar basınında birlikte anıldıklarından bahsetmiştik.

yici görüşleri, onların nezdinde Liszt ekolünü temsil ettiğini ifade etmektedir. İlgili haber, piyanistin etkileyici ve büyüleyici virtüözitesini kelimelere dökme çabasıyla şu şekilde devam etmektedir: Ne diyebiliriz ki? Parmakları piyanonun fildişi tuşlarında inanılmaz bir şekilde uçuyor mu? Yeteneği ve tarzı olağanüstü bir parlama mı? Kavramanın yazmaktan daha kolay olmasını mı? Ki sanatsal icrası o kadar aydınlık o kadar ışıltılı ki dinleyiciyi içine çekiyor. İcrasının kolay algılamasını bu özelliği sağlıyor olabilir mi?

Dinleyiciler arasında ve özel olarak da onu dinleme lüksüne sahibim ve ben de düşüncelerimi söylemek istiyorum. Hegyei'nin sanatı yaşatır çünkü gerçek bir piyanistte olması gereken her özelliğe sahiptir. Hegyei çaldığı parçaya hükmeder, çünkü onu kavrayabilir ve en küçük ayrıntılarına kadar gerçek karakterini verebilir. Hegyei, tanımlamayı hak edeceği tek kelime olan “? [Latince, okunamıyor]” olarak adlandırdığım safliğa sahiptir, ancak belki de Attila'nın torunlarından biridir.

Varoluşun nihai amacı olan icrasıyla mükemmel mutluluğu yayma yeteneğine sahip Hegyei gibi bir sanatçıyı onurlandırdığında insanın kendisiyle gurur duyduğunu söylemek istiyorum.

Bay Hegyei'ye yedi yılda bir düzenlenen konserin çok az olduğunu ve gelecekte icrasını daha sık duyabilmemiz için işlerini düzenlemesi gerektiğini söyleyeceğim. Çünkü sanatta böyle bir noktaya gelen sanatçı müzik için yaşar, biraz da dinleyicisi için yaşar.

Hegyei, büyük bestecilerin en güzel parçalarını içeren çok güzel bir program gerçekleştirdi. Beethoven'ın 15 Varyasyon ve Füg, Op. 58 no'lu zor bir sonatını ve Chopin'in nadiren çalınan en eksiksiz ve tartışmasız en yüce eserini icra edildi. Chopin'in bu eserini yeniden icra etmek amansızca zordur. Eser Chopin'in ünlü “Odi profanum vulgus et arceo” adlı eserinden ilham alınarak yazıldı. Programda De-

bussy'den 3 mücevheri daha vardı. Ve sonunda Liszt'ten en cesur virtüözleri bile geride bırakan dört harika parça vardı. Hegyei, bu Liszt parçalarını, ustadan aldığı öğretimi sırasında öğrendiği için iyi bir şekilde seçip icra etti. Bununla, müzik sanatının beslendiği, üzerinde etkisi son derece büyük olan ve olacak olan (Liszt'in) zamansız anısına saygı göstermek istedi.

Bu güzel şov ile özel yeteneğiyle daha da başarılı olan gerçek bir piyano konseri yarattı. [...] Kısacası, Hegyei'nin başarısını zafer olarak adlandırıyoruz; çünkü konseriyle ülkemizin müzik yıllığında çığır açıcı olmaya devam ediyor.

Bu haberin ilgi çekici bir diğer özelliği, tarih boyu Türk-Macar dostluk ve akrabalık ilişkisine Osmanlı vatandaşı olarak benimsendiği anlaşılan Géza Hegyei'nin şahsında gönderme yapmasıdır. "Belki de Attila'nın torunlarından biridir" sözleriyle Türklük ve son cümledeki "ülkeminin" ifadesiyle başarısının kutlanması, birlik ve ortaklık düşüncelerini vurgulamaktadır.

Yine *Union Française* konser salonunda, İstanbul Müzik Derneği'nin düzenlediği, Alman saray müzisyeni Paul Lange'nin "pek de beğenmediği" şef Nava'nın yönettiği orkestranın eşliğindeki 3 Şubat 1902 tarihli konserin ardından çıkan haberde orkestranın yanı sıra geceye Hegyei'nin virtüözitesi damgasını vurmuştur. Gazete piyanistin üstün vasıflarını ve konserdeki performansını şu sözlerle değerlendirmiştir:¹⁹¹

[...] Geceye damgasını vuran, Maestro Hegyei'nin orkestra eşliğinde çaldığı Liszt'in meşhur 1. Konçerto'su oldu.

Maestronun kurmuş olduğu itibar öylesine büyük ki, onun birinci sınıf sanatçı olduğunu ve üstün niteliklerini burada uzun uzun yazmamıza gerek yok. Ancak dün gece elde ettiği sükse hakkında fikir vermesi açısından, bu konçertoyu Paris'te ünlü

191 *Moniteur Orientale*, 4 Şubat 1902.

piyanist Rosenthal'dan dinleme fırsatı bulmuş olan söz sahibi amatörlerin, Maestro Hegyei'nin kendini aştığı mahirane üslubuna hayran kaldıklarını söylemek yeterli olacaktır.

Eleştirmenler özellikle bu parçanın elverişli ve atik parmak tekniğini ön plana çıkararak enstrüman için iyi bir beste olduğu kanısında, başka bir deyişle, üstün virtüözlere yönelik olduğunu düşünmekte. Eleştirmenlere göre, bu eser üstün virtüözler tarafından çalınmadığı takdirde gürültülü ve değerinden yoksun bir hal almaktadır.

Ancak Maestro Hegyei, bildiğimiz gibi, sanatını o kadar büyük bir tutkuyla ve ruhunu sergileyerek icra etti ki, Liszt Konçerto'nun icap ettirdiği üstün teknikle duyguları birleştirmeyi başardı. Bununla birlikte, heyecanlanan seyircilerin alkışları öyle coşkulu bir hal aldı ki adeta bir zafere dönüştü.

Birçok kez sahneye çağırılan sempatik Maestro, tekrar çalmak durumunda kalıp Tausich'den [sic!, Tausig] bir *lied* çaldı ve can-ı gönülden alkışlandı.

Orkestranın aynı salonda 6 Nisan 1903 tarihli Şef Nava yönetimindeki altıncı ve son konserini „mükemmel virtüözitesi” ve „gerçek bir zaferiyle” taçlandıran Hegyei'nin haberi şu şekilde yayınlanmıştır:

Orkestra Maestro Nava şefliğinde Beethoven Egmont Üvertür'ü çaldı. Bu parçayı César Frank'in piyano ve orkestraya uyarladığı senfonik varyasyon takip etti. Bay Hegyei mükemmel virtüözitesi ile piyanoyla eşlik etti. Hızlı parmakları nüansların uzun bir skalasını kolayca gösterdi. Büyük bir alkış topladı. Norveçli E. Grieg'in la minör konçertosuyla da büyük beğeni topladı. Hegyei gerçek bir zafere imza attı. Konser Massenet Erynnies [*Les Érinnyes*] ilk bölümünün icrasıyla son buldu. Maestro Nava ve Bay Hegyei'ye defne çelenği verildi. Bayanlar Rossolate, Melita Pellegrini, Botton ve Moldovak ile orkestranın birinci kemancıları ise büyük çiçeklerle ödüllendirildi.

Şef Nava ile *Union Française*'de „atik parmaklarıyla tuşları konuş-turan” Hegyei'nin başarısı, piyanistin “büyük müzisyen”liğine atıfla bir diğer haberde şu sözlerle anlatılmaktadır:

[...] Bu büyük sanatçıdan daha önce sık sık söz etme fırsatımız olmuştu, dolayısıyla hakkında yazmış olduklarımıza atıfta bulunmamız yerinde olacaktır, özellikle de önemli bir başarı sergileyerek katılmış olduğu La Musicale konserinin özetinde yazdıklarımıza. Fakat dün, Mösyö Hegyei üstün yeteneğini bize geçen seferkinden daha da muhteşem bir şekilde sergiledi, artık kendini dinlettiren bir konser sanatçısıyla değil, büyük bir müzisyenle, seçkin bir armoni ve melodi üstadıyla karşı karşıyayız.

Bunun yansıra, tüm izleyiciler seçkin sanatçının nasıl bir marifetle piyanoyu orkestrayla birleştirdiğine hayran kaldı. O söz konusu olduğunda, [...] piyano tellerindeki armoniler iç içe geçip orkestra çalgılarınıninkilerle harmanlanıyor, piyanistin aklından geçenler tüm orkestraya iletiliyor ve mükemmel bir uyum ortaya çıkıyor.

Aynı salonda, kapanışını Franz Liszt'in eseriyle yaptığı bir piyano resitalinin haberi, konser repertuarını oluşturan parçaların icrasını ayrı ayrı değerlendirirken, Hegyei'nin parlak kariyerinin yanı sıra izleyicileri arasında birçok konserinde olduğu gibi çeşitli milletlerin temsilcisi üst düzey diplomatların ve devlet erkanının yer aldığını teyit etmektedir:

Piyano Resitali

Bu virtüözden bahsederken söylenmesi gereken ilk şey, dün gece Union Française salonunu dolduran Pera'nın en seçkin zümresi tarafından kesinlikle çok beğenildiği ve takdir edilmiştir.

Seçkin izleyiciler arasında Fransa Büyükelçisi ve Madam Constance, Almanya Maslahatgüzarı Baron von Wangenhe-

im, Ekselansları İbrahim Bey ve Sırbistan ve Romanya Bakanları dikkatimizi çekti.

Sonrasında, konser veren sanatçıyı özellikle tebrik etmemiz gerekir, zira üstün yeteneğinin parlak yönlerini ön plana çıkaracak şekilde programını gerçekleştirdi, böylelikle izleyiciler çaldığı parçalardaki tüm armoniyi ve tüm büyüğü birebir zevkle tecrübe etti.

Genellikle piyanistlerin ara vermeden çalma alışkanlığı vardır zira, en ufak bir ara izleyicinin dikkatini dağıtabilir, çalan parçayı bilmeyen izleyici, duymakta olduğu parçanın daha önce çalan parçanın devamı mı yoksa bir sonraki mi diye kendi kendine sormasına neden olur. Ancak söz konusu Mösyö Hegyei olunca, izleyicilerin bu hataya düşmesi mümkün değildir. Sanatçı, programında yer alan her bir bölüm arasına yaklaşık beş dakikalık anraktlar düzenlemiştir. Toplamda sadece dört bölümden oluşan programda ne parçalar vardı ama!

Konsere Bach'ın *fa minör Prelüd* ve *Füg'*üyle başlandı. Parçalar o kadar kusursuz bir şekilde icra edildi ki, bir Bach *Prelüd* ve *Füg'*ün ne olduğunu bilmek isteyenlerin, onu Mösyö Hegyei adındaki üstattan dinlemeleri gerekir.

Sonrasında, Scarlatti'nin *Mi Majör "Capriccio"*su ve Rameau'nun *la minör "Gavotte variée"*si, Mösyö Hegyei'nin icrasındaki zarif ritimlerde hafif ve canlı yönlerin de takdir kazanmasını sağladı. Söylemeye gerek yok, parçaların hepsi herkes tarafından coşkuyla alkışlandı.

No. 2'de yer alan yüce Beethoven'ın Op. 53 *Sonata*, muhteşem *Allegro con brio*'yla başlayıp *Introduzione* ve *Rondo*'nun güzel müzik dalgalarında gelişti. Bu müthiş parçanın icrası izleyicileri adeta kendinden geçirdi. Alkışlar o kadar coşkulu ve uzundu ki, sanatçı seyircilere teşekkür etmek için sahneye geri gelmek durumunda kaldı.

Daha sonra *fa minör Etüdü*, Op. 62 No. 2, Op. 72 No. 1 olmak üzere iki *Nocturne*'ü ve meşhur Op. 47 *Ballad*'ı ile Chopin vardı. Şüphesiz gerçek bir ustalıkla icra edilen bu *Ballad*, onun gibi rafine biri olan yorumcunun şahsi duygularına göre bir takdir teşkil ediyor. Piyanist *détaché* yapmak adına *legato*'nun üzerinde durmadı; böylelikle parçaya az bir miktar kaybolan yumuşaklığın yerine netlik kazandırmış oldu. Zaten Mösyö Hegyei'nin sanatında netlik, berraklık ve ifade gibi nitelikler baskın özellik olarak bulunmakta. Sanatçı, yorumundaki ustalığıyla ve mükemmeliyetiyle izleyicileri kesintisiz bir şekilde büyüledi. Mösyö Hegyei bir piyano üstadıdır ve programın son parçası olan Liszt'in *Tannhäuser Uvertürü* yorumuyla bunu bir kez daha ispatlamış oldu. Bu denli zor ve üstün eser, salondan memnun ayrılan izleyicilerde derin bir iz bıraktı.

Géza Hegyei'nin İstanbul'da sürdürdüğü piyanistlik kariyerindeki üstün konumu konserlerinin ardından çeşitli tarihlerde farklı dillerdeki gazetelerde yayınlanan "İstanbul'da kolay karşılaşılabileceğiniz bir piyanist değildir", "Piyanoyu çalmıyor, konuşturuyor aslında", "Daha fazla ün kazanmaya ihtiyacı yok", "Géza Hegyei ile ilgili tek söz yeterlidir: Birinci sınıf sanatçı", "İstanbul'da son zamanlarda duyduğumuz en iyi piyanistlerden, belki de en iyisi", "sadece bir piyano ustası değil müziğin ustası olduğunu kanıtlamayı başardı" değerlendirmeleri vesilesiyle tekrar tekrar tespit edilebilmektedir.

Hegyei, İstanbul'daki İran Büyükelçiliği'nde Mirza Rıza han himayesinde gerçekleşen ve İran okulu ve hastanesi yararına düzenlenen, çok sayıda diplomatın ve şehrin önde gelenlerinin katılımıyla gerçekleşen karma konserde yer almıştır. Büyükelçinin yeşil altın varaklı üniformalı görevliler eşliğinde misafirlerini bizzat karşıladığı konserin haberi, filantropi faaliyetlerini destekleyen duruşunu teyit etmektedir. Nitekim, 15 Mayıs 1914'de *Saint Elizabeth* Yardımlaşma Derneği yararına sahne aldığını ve 12 Nisan 1920'de ise *L'Union Essayan Sanoutz de Pera* için filantropi konseri verdiğini biliyoruz.

Besteci ve Müzik Yazarı Olarak Hegyei

Géza Hegyei, Liszt'in ekolünü sürdürdüğü konserlerinin ve piyano derslerinin yanı sıra, hocası gibi kompozisyon çalışmalarına devam etmektedir. Solo piyano, oda müziği ve piyano ve orkestra için çeşitli formlarda bestelediği, tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

- “Niçin mahzunsun?” *Berceuse* Naciye Enver Paşa'ya ithafen (Solo piyano için)¹⁹²
- *La Fileuse* (Solo piyano için)¹⁹³
- *Marche de L'Independance Nationale* (Milli Bağımsızlık Marşı) Gazi Mustafa Kemal'e ithafen (Solo piyano için)¹⁹⁴
- *Macar-Türk İtfaiye Marşı*¹⁹⁵
- *Serenad* Sultan V. Mehmed Reşad İçin
- *Fantasie Romantique* (İki piyano için)¹⁹⁶

192 Rezzan A. E. Yalman, *Düne Bakınca. Hatıralarım. Naciye Enver Paşa'nın Hatıraları*. 19 Aralık 1952. Taha Toros Arşivi.

193 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 292. Bu eserini tespit edebildiğimiz en erken program 28 Ekim 1890 tarihli Tepebaşı Belediye Tiyatrosu konserindeki icrasıdır. Ardından 7 Mart 1891 tarihli Opera Derneği konserinde icra etmiştir.

194 Hegyei iki kesitli bu eserinde, ilgili kesitlerin başlığından bildirdiği üzere, İstanbul'un işgalini ve işgalden kurtuluşunu, müziğiyle tasvir etmiştir. Milli Bağımsızlık Marşı kavramına istinaden İstanbul'un Başkent temsili ni ve kritik önemini vurguladığı bestesini, İstanbul'un durumu (işgalden kurtuluşuyla bağımsızlık) odağıyla kurgulamıştır. Eserin her iki kesitinde de aynı melodik ve ritmik yazı kullanılmış (Böylece İstanbul temsil edilmiş) işgal süreci ve sonrası sadece ton değişikliğiyle ifade edilmiştir: İlk kesit Sol Majör tonunda, ikinci kesit ise sol minör tonda yazılmıştır. İşgal altındaki hali Majör, işgalden kurtuluşu ise minör tonda işlemesi literatürde bu modlara atfedilen duygular açısından ilginç bulunabilir.

195 1892 yılı temmuz ayında İstanbul'da Macarlar tarafından işletilen *Orosdy, Back ve Ortağı Toptancı firması* ortağı ve büyük mağaza sahibi Bay Back'ın himayesinde Kont Ödön Széchenyi Paşa tarafından kurulan Modern itfaiye teşkilatının otuzuncu yıldönümünün kutlaması yapılmıştır. Bu program için Géza Hegyei “Macar Türk İtfaiye Marşı” bestelemiştir. Eserinin notaları net gelirinin yarısı Macar itfaiye teşkilatları yararına harcanmak üzere hem Macaristan'da hem de İstanbul'da satışa sunulmuştur. Csorba, “İstanbullu Macarların Tarihine Dair” (bkz. dn. 71), s. 109.

196 Bkz. 16 Nisan olarak kayıtlı *Teutonia* konser programı.

Görsel 10. Géza Hegyei'nin *La Fileuse* adlı eserinin kapağı.

- *Piyano Konçertosu* (Piyano ve orkestra için)
- Ayrıca Johann Strauss'un Op. 289 *Marche Persanne* adlı eserini piyano için aranje etmiştir¹⁹⁷

Bestelediği piyano konçertosuyla 9 Mayıs 1903'te Fransız hükümeti tarafından Gümüş Akademik Palmiye Nişanıyla (*Palmes académiques – Officier de l'Académie*) ödüllendirilmiştir.¹⁹⁸ Bu ödülünden sonraki konser programlarında ve diğer dokümanlarda ismini “Chevalier Geza de Hegyei” olarak kullanmıştır.¹⁹⁹

Hegyei'nin bestecilik teknikleri bağlamında elimizde eserlerinin notaları olmadığından doğrudan bir tahlil yapabilmemiz mümkün olamasa da, Osmanlı Batı Müziği'nde bestecilik yaklaşımı yerel unsurların Batı Müziği tekniğiyle sunulması esasına dayandığından, tıpkı diğer Osmanlı saray müzisyenleri gibi²⁰⁰ Hegyei'nin de bu ilkeyi

197 Aranje ederek 25 Mart 1888 tarihinde İran Konsolosluğu'ndaki konserde icra etmiştir.

198 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 100.

199 Bkz. 1920 tarihli filarmoni orkestrası konseri duyurusu ve kendisinin imzaladığı hatıratı.

200 Bkz. Callisto Guatelli, Enrico Henri Furlani, vb. saray müzisyenlerinin eserleri.

Görsel 11: 1903 senesinde Hegyi'nin aldığı Fransız Gümüş Akademik Palmiye Nişanı beratı. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

benimsediğini tahmin edebiliriz. Özellikle Sultan'ın bir eser sipariş etmesi ve bu eseri için onu ödüllendirmesi ile yine hanedan üyesi öğrencisi Naciye Enver Paşa için bestelediği eserinin “Niçin mahzunsun?” başlığını taşıması yerel yaklaşımı uygulamış olabileceğini adlarından ima etmektedirler. Aynı şekilde Atatürk'e ithafen bestelediği Milli Marş, Türk Ulusal Müzik Okulu repertuarına Osmanlı'dan beri süre gelen bir yaklaşımın bestecileri üzerinden katkısıdır. Hocası Franz Liszt'in Macar halk müziği öğelerini rapsodilerinde kullandığı ve böylelikle Macar Ulusal Müzik Okulu'nun oluşumunda etkin rol aldığı düşünülürse, Géza Hegyi'nin de hocasıyla aynı prensibi yaşadığı Osmanlı topraklarında uyguladığını ve imparatorluğun çok sesli literatürünün Osmanlı kimliğine Liszt ekolü temsiliyle eserler kazandırdığını söyleyebiliriz.

Hegyi'nin Liszt modelindeki gibi müziğin tüm alanlarını kapsayan çalışmalarının bir diğer temsili müzik yazarı kimliğiyle gazete köşelerinde yazdığı değerlendirme yazılarıdır. Elimizdeki gazete kumpürleri koleksiyonundan tespit ettiğimiz üzere *Chronique Musicale* köşesinde Weber'in *Invitation à la Valse* (Valse Davet) isimli eseri

Görsel 12: Géza Hegyei'nin yazdığı Valsa davet adlı gazete yazısı.
Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

üzerine bir yazı yazmıştır. Carl Maria von Weber solo piyano için olan Rondo formundaki bu eserini 1819 yılında bestelemiştir.

Başarılı icracılığı ve besteciliği ve yardımsever faaliyetlerin içerisinde gönülden yer aldığı için Hegyei kariyeri boyunca çeşitli nişanlarla taltif edilmiştir. Bunlardan daha önce de bahsettiğimiz olanlarla beraber aile arşivlerindeki beratlarından ve fotoğraflardan tespit edebildiklerimiz şu şekilde sıralanabilir:

- 1 5. rütbeden Mecidi Nişanı (1890)²⁰¹
- 2 3. rütbeden İran Güneş ve Arslan Nişanı (1902)²⁰²
- 3 3. rütbeden Nişan-i Ali Osmanî (Haziran 1902)²⁰³
- 4 Fransız Gümüş Akademik Palmiye Nişanı (Palme académique – Officier de l'Académie – 9 Mayıs 1903)²⁰⁴

201 Saray piyanisti olması vesilesiyle verilmiştir. Nişanın beratı Guy de Rassenfosse Aile Arşivinde mevcuttur.

202 Bu nişan muhtemelen Mirza Han'ın 20 Şubat 1902 tarihinde İran Hastanesi ve Okulu yararına düzenlediği yardım toplama konserinde sahne aldığı için verilmiştir. Nişanın beratı Guy de Rassenfosse Aile Arşivinde mevcuttur.

203 Sultan II. Abdülhamid'in torunlarının hocası olması vesilesi ile. Nişanın beratı Guy de Rassenfosse Aile Arşivinde mevcuttur.

204 Bu ödül bestelediği konçertosu nedeniyle verilmiştir. Nişanın beratı Karoly Aliotti Aile Arşivinde mevcuttur.

- 5 Fransız Altın Akademik Palmiye Nişanı (Palme académique – Officier de l’Instruction Publique) (1 Mayıs 1908)²⁰⁵
- 6 5. rütbeden İtalyan Haç Nişanı (Cavaliere della Corona d’Italia – 8 Mart 1910)²⁰⁶
- 7 Gümüş Liyakat Nişanı (9 Ağustos 1910)²⁰⁷
- 8 4. veya 5. rütbeden Yunan Krallığı Kurtarıcı (İsa) Nişanı (Τάγμα του Σωτήρος – Χρυσούς Σταυρός veya Αργυρούς Σταυρός – muhtemelen 1914’ten önce)²⁰⁸
- 9 4. veya 5. rütbeden Bulgar Taçlı Liyakat Haç Madalyası (Орден «За Гражданска Заслуга» IV–V Степен. 1916?)²⁰⁹
- 10 Hilâl-i Ahmer Tunç Madalyası (23 Eylül 1917)²¹⁰
- 11 İftihar (Altın Sanayi) Madalyası (23 Nisan 1918)²¹¹

Böylece Géza Hegyei kariyeri boyunca tespit edebildiğimiz kadarıyla 6 farklı ülkenin toplam 11 nişanıyla taltif edilmiştir. Osmanlı Sarayı’na 5 kez ödüllendirip iki Fransız ve birer İranlı, İtalyan, Yunan ve Bulgar nişanına layık görülmüştür. Bunca kez taltif edilmesine rağmen memleketi (Avusturya-)Macaristan veya Almanya gibi ülkelerden nişan almaması ilginç bir ayrıntıdır.

Şair Nigâr Hanım’ın Dünyasında Géza Hegyei

Géza Hegyei’nin İstanbul’da hanedan üyeleri ve saray erkânıyla olduğu kadar şehrin entelektüel camiasıyla yakın temaslarına dair

205 Nişanın beratı Karoly Aliotti Aile Arşivinde mevcuttur.

206 Nişanın beratı Karoly Aliotti Aile Arşivinde mevcuttur.

207 Nişanın beratı Guy de Rassenfosse Aile Arşivinde mevcuttur.

208 Muhtemelen İstanbul’daki Rum okul ve cemiyetlerinin düzenlediği yardım toplama konserlerinde sık sık kaşe almadan sahne aldığı için verilmiştir. Beratı eksik olması nedeniyle tam rütbesini tespit edemedik.

209 Bu nişan muhtemelen Sofya’da Anna Medek ve Jenö Hubay ile beraber 1916 Mart ayında verdiği yardım konseri için verilmiştir. Beratı eksik olması nedeniyle tam rütbesini tespit edemedik.

210 Hilâl-i Ahmer’in yurtdışındaki ve yurt içindeki faaliyetlerinde yer alması vesilesi ile verilmiştir. Nişanın beratı Guy de Rassenfosse Aile Arşivinde mevcuttur.

211 Macar Askeri Orkestrasıyla verdiği yardım konserleri vesilesi ile verilmiştir. Beratı eksiktir.

bulgulardan bir diğeri, öğrencisi ve dostu Şair Nigâr Hanım²¹²'ın 1887 – 1918 yılları arasında tuttuğu günlüklerinde²¹³ adının geçtiği satırlardır. Bu günlüklerdeki bahisleri, isminin aynı sosyal çevrenin diğeri mensuplarıyla birlikte anılması üzere olduğu gibi aktarıyor, diğeri şahısların kimliklerinin tespitiyle birlikte daha zengin ve derinlikli bir kültürel panorama sunulabileceğini ifade etmek istiyoruz.

212 Nigâr Hanım (1862 – 1918), İstanbul doğumlu Osmanlı kadın şairlerindedir. Babası 1848–49 Macar İhtilali mültecilerinden, asıl adı Sándor Farkas olan Macar asıllı, “Macar” lakaplı Osman Paşa’dır. 1905 yılında yaptığı büyük seyahatte Macaristan’daki akrabalarını ziyaret etmiştir. Nazan Bekiroğlu, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 33. 2007, ss. 83 – 85. Yaşam tarzı ve fikir hayatıyla Doğu geleneklerini, kültür yaşamı açısından Batı’yı bünyesinde harmanlayan bir şahsiyettir. Géza Hegyei ile ortak Macar kökenleri onları bir araya getiren unsurlardan biri olmalıdır.

213 Şair Nigâr Hanım. *Günlük. 24 Ocak 1887 – 14 Nisan 1890, Cilt 1*. Yayına Hazırlayan: Zeynep Berktaş. İstanbul, 2021, ss. 367, 376 – 377, 379 – 380, 385 – 387, 389 – 393, 395 – 403, 405 – 408, 414, 420, 427, 436, 447. İtalik dizilen kelimeler günlükte de Latin harfleriyle yazılmışlardır. Nigâr Hanım, Hegyei’nin ismini Latin harfleriyle yazarken önceleri “Haegy” imlâsını kullanmış, daha sonra doğru yazımı olan Hegyei’de karar kılmıştır. Erken tarihli girdilerde muhtemelen Hegyei’nin isminin sadece duyumunu bilmekte ve yazımını *Haegy* olarak tahmin etmekte, dolayısıyla bu şekilde günlükünde kodlamaktadır. İlerleyen günlerde, bir iki ay içinde tanışıklıkları ve temasları arttıkça piyanistin isminin orijinal yazımını öğrenerek doğru telaffuzuyla yer veriyor olmalıdır. Zaman zaman ise Osmanlı Türkçesi’yle parantez içinde okunuşuyla “Hege” olarak yazmaktadır ki bu yazım şekli diğeri Osmanlı Türkçesi kaynaklarda da geçmektedir. Diğeri şahısların da isimlerini kimi zaman Türkçe okunuşuyla parantez içinde yazmıştır. Bu şekilde yazdığı bir diğeri hitap “Devlet” isimli şahsa aittir. Bu şahsın günlüklerde Hegyei ile birlikte dört el piyano çaldığı ifade edildiğinden, Liszt’in öğrencileri bahsimizde andığımız, isminin okunuşu “Devlet” olan piyanist, besteci Cosmi Devlet Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Hegyei ile Devlet Efendi’nin aynı çevrede bulunmaları, birlikte dört el piyano çalmaları, Macar eserler icra etmeleri Devlet Efendi’nin Liszt bağı hipotezimizi güçlendiren bir bulgudur.

Günlüklerdeki tarihler her paragrafın sonunda Rumi tarihle ifade edilmiştir. Köşeli parantez ile ilgili tarihin Milâdi karşılığı çeviri yazım kapsamında eklenmiştir. Bu bölümü Nazan Bekiroğlu’nun nazik bildirimleri ile yardımları olmadan hazırlayamazdık. Bu vesile ile kendisine sonsuz teşekkürlerimizi ifade etmek isteriz.

Nigâr Hanım'ın Hegyei ile birlikte andığı, eş zamanlı evinde misafir olan isimler Ekrem Bey, Hobe, Ohannes Han, Mösyö Mavrogordato, Madam Mavrogordato, Mösyö (Devlet), Münif Paşa, Doktor Kunoş, Sâre Hanım ve kızı Eléonore, Refika Hanım, Madam (Rozenal), Matmazel (Rozenal), Mösyö (Rozenal), Madam Grosser, Mösyö Arnold, Cevad Han, Baron Guillamme, Hacer Hanım, Muhsin Han, Mösyö Arnold, Mösyö King, Matmazel (Perteve), Matmazel (Yanadi) ve kardeşi Mösyö Huart, Mösyö (Çerkaski) ve nişanlısı (sonradan Madam (Çerkaski) olarak geçiyor), Catina, Mösyö (Vondra), Madam (Vondra), Matmazel (Vondra), Nazîm Bey, Âsaf Bey, Doktor (Sartinski), Madam (Sartinski), Matmazel (Sartinski) ve erkek kardeşi, Mösyö Bargi, Madam Mercier Paşa ve kızı, Madam (Jipsi), Mösyö/Professor Lange, Madam ve Matmazel (İstavridi/Stavridi), Mösyö (Döring), Mösyö (Konşild/Konşil), Madam Loebel, (Kont Zıçini), Madam ve Mösyö (Van Ham), Mösyö Baumgarten, Mösyö (Goldberger), Başmâbeyinci Tefvik Bey haremi ve kerimesi, Madam Furlani²¹⁴, üç hemşire Nakkaşyanlar, Fâik Âli Bey, Nazire Hanım, Reşid Bey, Adil Bey, Şevket Bey haremi Naciye Hanım ve Şair Naci Bey'dir. Bu isimlerden piyano çaldığı ifade edilenler, Géza Hegyei'nin yanı sıra Nigâr Hanım, Mösyö (Devlet), Mösyö (Çerkaski), Mösyö Huart, Mösyö (Goldberger), Matmazel (Rozenal) ve Sabih Bey iken, ayrıca, Hegyei gibi Osmanlı Sarayı müzisyeni Wondra²¹⁵ keman, Nazîm Bey

214 Saray müzisyeni Enrico Henri Furlani'nin eşi. Hatıratında Hegyei'nin anıldığı satırlarda Nigar Hanım'ın evinde piyano çaldığı bildirilmese de piyanisttir.

215 Osmanlı Batı Müziği çalışmalarında özellikle icracılık, eğitimlik ve bes-tencilik alanlarında öne çıkan Macarlardan olan Henri Charles Wondra (1868 – 1905?) İstanbul doğumludur. Yeteneği erken yaşlarda keşfedilmiş olmalıdır ki henüz beş yaşındayken Romanya Kraliçesi'nin huzurunda bir konser vermiştir. Bu konserde kendisine aynı zamanda iyi bir piyanist olan kraliçe piyanoda eşlik etmiştir. Wondra, Kraliçe ile müzik temasları olduğunu (Macar Tefvik adıyla anılan Alessandro Voltan'ın Osmanlı Sarayı'ndan önde Romanya Kraliçesinin sarayında görev yaptığını hatırlayalım) ve kültürel diplomasi unsuru olarak Osmanlı piyano literatürünü içeren nota kitabını Romanya Kraliçesine gönderdiğini bildiğimiz Sultan II. Abdülhamid'in bursuyla Paris konservatuarında müzik eğitimi almıştır. Konservatuarda ünlü kemancı Massart'ın öğrencisi olmuş, 1885 yılında ikincilik, 1887 yılında henüz 19 yaşındayken "Prix Premières" (birincilik) ödülünü almıştır Eğitimi tamamlandıktan sonra doğduğu İstanbul'a dönüşü, eği-

lağuta (ilgili bahiste alaturka şarkı icra edilen bir çalgı olduğu anlaşıldığından lavta olmalı), genç Sartinski gitar çalmakta, aynı zaman-

timi ve yarışmada kazandığı, ismi üzerine altın yaldızlı harflerle kazanmış *Gand* kemani bahsiyle *La Turquie* gazetesinde şu şekilde duyurulmuştur:

Paris Konservatuarı'nın birincilik ödülünü kazanmış olan bu seçkin virtüöz, son Posta Vapuruyla Dersaadet'e dönmüştür. Monsieur Wondra resmi sertifikası ve şeref madalyalarından başka beraberinde değerli bir hediye daha getirmiştir: Ünlü yaylı çalgı yapımcısı [lutiye] ve Konservatuar'ın üreticisi Monsieur Gand'in kendisine takdim ettiği kıymetli bir keman. Bu enstrümanın kenarlarında, altın yaldızlı harflerle takdim eden kişinin adı, kazananın adı ve yarışmanın tarihi bulunmakta olup, sanatçıya çok itibarlı bir paye vermiştir.

Eğer Monsieur Wondra Paris'te bir süreliğine kalabilmiş, dünyanın bir numaralı müzik kurumunun yeteneğini tasdik ve tasvip etmesi için gayretle çalışabilmiş ve son olarak da sanatının tacı olarak artık başka bir süse ihtiyacı kalmamışsa, bu hususta Padişahımız Efendimiz Hazretleri'ne borçludur. Yüce Hükümdarımızın kendisine ihsan buyurmaktan geri durmadıkları cömertlik, alaka ve himâye-i âliye, İstanbullu genç sanatçının başarısına büyük katkıda bulunmuş ve yakın bir gelecekte kendisine çok parlak bir kariyer sağlamıştır.

Haberde bahsi geçen, kendisine Paris'te hediye edilen müstesna kemanın yanı sıra İstanbul Büyükkada'da "1702 Cremona" imzalı bir Stradivarius keman bulduğunu ve bu kemanını Almanya'da bir şirkete sattığını bildiren kaynaklar vardır.

Wondra Bey, Muzıka-yı Hümâyûn orkestrasında uzun yıllar başkemancı olarak görev yapmıştır. Şark Ticaret yıllıklarına göre Beyoğlu'nda oturmuştur. Şehrin hareketli müzik hayatına katıldığı halk konserleriyle de zenginlik katmış, oda müziği ve orkestra konserlerinde keman virtüözü olarak yer almıştır. Konserler bahsinde örneğini sunduğumuz gibi yayınlanan konser programlarında sürpriz isim olarak takdim edilmesinden son derece ilgi gören bir sanatçı olduğu anlaşılmaktadır. Wondra Bey ders vermeye başladığı 1891 yılından itibaren birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bu öğrencilerden bir tanesi İstiklal Marşı'nın bestecisi, orkestra şefi ve keman virtüözü Osman Zeki Üngör (1878 – 1958)'dür. Bir diğer öğrencisi diplomat, Türkiye Otomobil ve Turing Kurumu Başkanı Reşid Saffet Atabinen (1884 – 1965)'dir. 6 yaşından 22 yaşına kadar babası Saffet Bey ve hocası Wondra Bey gibi Muzıka-yı Hümâyûn orkestrasında kemancı olarak görev almıştır. Wondra Bey ile Géza Hegyei'nin yakın ilişkileri sadece Macar kökenlerinden değil aynı kurumlarda yan yana çalışmış olmalarından da anlaşılabilir. Daha ayrıntılı okuma için bkz. Evren Kutlay, Osmanlı'nın (bkz. dn. 19), ss. 225 – 230.

da saray müzisyeni, piyanist ve orkestra şefi olan Lange şan icracısı vasfıyla anılmaktadır. Piyanist olduğu ifade edilerek ilgili toplantıda kemençe çalan Kâmilzade ve Hânende Civan Efendi diğer müzisyenlerdir. Evde Osmanlı müziği uğraşısının Nigâr Hanım'ın şahsında hem alaturka hem de alafranga müzik icracılığı nezdinde ele alındığı görülmektedir. Kendisi de 18 Mart 1917 tarihli kaydındaki “Hegyei, Furlani alafrangada ne ise Sabih de alaturkada odur” tespit ve değerlendirme sözleriyle her iki müzik türüne de vakıf olduğunu ortaya koymaktadır.

Hegyei'nin günlüklerde piyanist ve hocalığının yanı sıra bir doğaçlama üstadı olarak geçmesi Liszt ekolü temsili hipotezimizi desteklemesi açısından dikkate değerdir. Günlüklerde ilk Hegyei bahsi 17 Mart 1889 tarihini taşımaktadır. Demek ki İstanbul'a yeni geldiği yıllarda, General Klapka'nın onu şehirde yaşayan tanınmış dostlarının ve Macar Büyükelçisi Baron von Calice'in himayesine emanet ettiği sosyal çevre vasıtasıyla, belki de Osmanlı Sarayı'yla yeni muhatap olduğu günlerde bu Macar kökenli aile ile tanışmış ve evlerinin sık ziyaretçilerinden olmuştur. Hegyei'nin adının geçtiği kayıtların tamamını okumak onun müzik alanındaki temsillerinin yanı sıra sosyokültürel çevresini çözümlmeyi ve Osmanlı entelektüellerinin yaşamları hakkında değerlendirme yapmayı mümkün kıldığından kronolojik sırasıyla aktarılmaktadır:

Bu sabah erkenden yataktan çıkıp meşhur *pianiste Haegyei* geleceği ve bu münasebetle Çarşamba günü akşam bizde bir ufak cemiyet olacağı cihetle Ekrem Bey'e, pederim tarafından olmak üzere *Hobe*'lere, *Ohannes*'lere, / 33 / *Mavrogordato*'lara, (Devlet)'e tezkireler yazıp cümlesinden dahi icabet edecekleri cevabını aldım; Münif Paşa'yı Cuma günü davet etmiştim geleceğine dair söz verdi. [...]

Fi 5 Mart (17 Mart 1889)

Sabahleyin evvelâ Almanca yazıp bir saat dahi piyano çaldıktan sonra pederimden ders aldım, *déjeuner*'den sonra yine Almanca yazıp kitap mütâlaa etmekte iken (Kunoş)²¹⁶ ve (Hege) / 46 / teşekkür ettiler; bi-

216 Meşhur Macar Türkolog, Türk halk edebiyat ehli Ignác Kúnos.

raz sonra Sâre Hanım ve Madam (Rozenal) dahi teşrif ettiler, (Hege) hayli piyano çaldı, Kunoş, Madam *Grosser*'in bir resmini getirmiş idi. Matmazel (Rozenal) dahi yadigâr olarak işlediği bir şeyi getirmiş olduğundan pek hoşuma gitti. Saat on bire yakın misafirlerimin cümlesi gittiler.

Fî 6 Nisan (18 Nisan 1889)

Dünkü günümü alelâde geçirdim, akşama davetlilerimiz bulduğundan henüz *toilette* yapıp salona çıkmış idim ki Doktor Kunoş biraz sonra Mösyö *Haegy* ile yeni şehrimize gelen Macarlardan bir zât ve ondan sonra Mösyö *Arnold* teşrif ettiler. *Diner*'den evvel pek güzel eğlendiğimiz gibi bade't-taam Cevad ve Ohannes Hanlar teşrif edip (Hege) dahi gece yarısından bir saat sonraya kadar mütemadiyen diyebileceğim bir surette piyano çaldığından mübalağa etmeyecek / 48 / vecd halinde dinliyordum diyebilirim. Zira bu yolda ve bu yaşta bu suretle piyano çalışına hayran olmamak muhaldir, pek ziyade hoşlandığımı gördüğü için haftada bir akşam geleceğini ve çalmaklığım için bir opera parçası getireceğini vaad etti. Dün akşam taam esnasında *Baron Guillaume*'dan aldığım bir mektupta, geçen gün vuku bulan teklifim üzere hemşireleriyle geleceğini beyan edip bir gün ve saat tayin etmecliğimi rica ediyor idi, bugün cevap verip cumartesi günü için davet edeceğim.

Sabahleyin, fî 13 Nisan (25 Nisan 1889)

/ 50 / [...] Hacer Hanım'dan geleceğine dair haber gelmesiyle kabul edeceğim cevabını verdimse de misafiri geldiğinden saat dokuza yakın Mösyö *Hegyei* geldiği bir zamanda teşrif etti, müddet-i medide görüşemedik. Kendisi gittiğinde ben *Hegyei*'nin nezdine çıktım, piyanoda bazı usûl irâe edeceğini geçen hafta vaad etmiş olduğundan hayli müddet parmakların ne yolda olması lâzım geldiğini talim etti ve taamdan sonra kemâl-i nezaketten birçok piyano çaldıysa da def-i melâle muktedir olamadığımdan sebep-i teessürümü sual etti. Mûmâileyh *Reine de Saba*²¹⁷ [Saba Kraliçesi] operasını getirmiş olduğundan ben dahi mukabeleten kendim işlediğim bir çift terlik ihdâ

217 *Reine de Saba* (Saba Kraliçesi): Charles Gounod'nun dört perdelik operası. Eserin librettosu, Gérard de Nerval'in *Doğuya Seyahat* adlı eserinden esinlenen Jules Barbier ve Michel Carré tarafından yazılmıştır.

ettim. [...] Bugün *Hegyei*'nin talimi üzere biraz piyano meşk edip kışlık elbisemi sandıklara yerleştirip yazlıklarımı çıkardım.

*Fî 22 Nisan (4 Mayıs 1889)*²¹⁸

Gece pederimle beraber Ohannes Han'ın hanesine gittik. Muhsin ve Cevad Hanlar ve Mösyö *Hegyei* orada idiler. Gece yarısına kadar eğlendik.

Fî 24 Nisan (6 Mayıs 1889)

Dün saat dokuz kâdar vaktimi alelâde geçirip Mösyö *Hegyei*'nin teşrifinde ise ders aldım. Bu aralık Mösyö *Arnold* teşrif etmiş bulunduğundan biraz dahi kendisiyle görüştim; saat on ikiye yakın Amerika Sefareti'nin kâtibi Mösyö *King* pederimi görmek üzere teşrif edip pederim dahi kendisini *diner*'ye alıkoyduğu cihetle bana *présenter* etti, bade't-taam Mösyö *Hegyei* pek çok piyano çalıp gece yarısında gittiler. Dün Madam Mavrogordato'dan aldığım bir tezkirede ehîbbâsıyla gelmek emelinde bulunduğundan bir gün tayin etmeliğimi teklif ediyor idi. Bugün saat ikide kabul edeceğimi yazdım. Kendisi beraberinde Matmazel (Pertev), Matmazel (Yanadi) pederi ve biraderi ve Mösyö *Huart* bulunuyordu. Hayli musâhabeden sonra *Catîna* piyano çalmaklığım için pek ziyade ısrar ettiği cihetle arzum hilâfına olarak iki *morceau* çaldım. Mösyö *Huart* hayli piyano çaldı, üç saatten ziyade oturdular. Azimetlerinden biraz sonra idi ki davetlilerimiz Madam ve Mösyö (Rozental) iki kerimeleriyle ve Mösyö Çerkaski nişanlısıyla teşrif ettiler, taam esnasında eğlendiği gibi bade't-taam dahi Matmazel (Rozental) biraz piyano çaldı; gece yarısından bir saat evvel gittiler.

Fî 27 Nisan sene [1]305 (9 Mayıs 1889)

Saat on ikiye yakın idi ki Doktor (Kunoş) Mösyö *Arnold*, Nazîm Bey, Mösyö *Hegyei*, Mösyö *Vondra* ve en sonra Muhsin ve Cevad ve Ohannes Hanlar teşrif ettiler. Taamdan sonra evvelâ Nazîm Bey lağuta ile birkaç müntehab şarkı okuyup sonra dahi Mösyö *Hegyei* ile Mösyö *Vondra* birlikte keman ve piyano ile birçok güzel *marceau*'lar

218 Aynı akşam Teutonia'da bir karma konserde yer aldığından ve Nigar Hanım saat dokuzu işaret ettiğinden, *Hegyei*'nin konserinin öncesinde sabah ya da ardından akşam bu ziyareti yaptığını düşünebiliriz.

/2/ çaldılar. Bir aralık cümleten beyan ettikleri arzu üzerine lağuta ile beraber ben dahi alaturka piyano çaldım. Hakikaten fevkalâde bir suretle eğlendik, azimetlerinde saat gece yarısını hayli geçmiş idi. Perşembe günü saat dokuza kadar vaktimi alelâde geçirip akşamüzeri Mösyö *Hegyei*'ye intizar etmek üzere salona çıktım. Zira çarşamba günü akşam ziyafet bulunduğu cihetle dersi perşembe gününe talik etmiş idik. Saat ona yakın kendisi geldi, iftar vaktine kadar meşgul olduk, bade't-taam kendisi biraz piyano çalıp tiyatroya gitmek üzere pederimle beraber erken gittiler. Bugün üç saat kadar piyano meşk edip çocuğuma çamaşır biçtim ve iki saat kitap mütâlaa ettim.

Fî 5 Mayıs sene [1]305 (17 Mayıs 1889)

Çarşamba günü akşama davetlilerimiz bulunduğu cihetle hizmette kusur edilmemesiçün gündüzden her şeye nezaret edip akşamüzeri ders için Mösyö *Hegyei*'ye intizar ettimse de gelmediğinden *toilette*'mi yapmak üzere yatak odama indim. *Salon*'a çıkıp eldivenlerimi giymek üzere iken Doktor *Sartinski*, Mösyö *Bargi*, Madam *Mercier* Paşa kerimesiyle, Madam *Gipsy*, Madam *Mavrogordato* zevciyle, Mösyö (Yanadi), Matmazel (Pertev), Mösyö *Huart*, Mösyö (Devlet) genç *Sartinski* teşrif ettiler.

Fî 19 Mayıs (31 Mayıs 1889)

Sabahleyin *Hegyei*'den aldığım bir mektupta yarın akşam kabul ettiğim hâlde meşhur *Professor Lange* ile beraber geleceğini yazıyor idi. Mûmâileyh mahzâ eğlenmekliğim için en büyük *artiste*'leri getirmek arzusunda bulunduğunu bildiğim için bittabi muvafakat cevabını verdim ise de benim bu hâlimde eğlenmek ihtimalim olmadığından mahzâ memnun etmek üzere verdim.

Fî 21 Mayıs (2 Haziran 1889)

[...] Mösyö *Hegyei* ile Mösyö *Lange* teşrif ettiler. *Lange* fevkalâde bir sedaya mâlik olduğundan *diner*'den evvel ve sonra birçok alafranga şarkılar söylediği, *Hegyei* hayli piyano çaldığı gibi biraz *4 mains* dahi yaptık. Gece yarısında gittiler.

Fî 22 Mayıs (3 Haziran 1889)

Çarşamba günü Mösyö *Hegyei* geldiğinde iki saatten ziyade piyano ile meşgul olup *diner*'den sonra dahi kendisini dinledim. Pek zarif bir zât olduğundan musâhabesinden dahi ayrıca istifade edilmektedir.

Fî 27 Mayıs (8 Haziran 1889)

Madam (Rozental)e gittimse de orada bulunmadığından başka bir yere gitmeyi canım istemediği / 11 / cihetle doğruca eve gelip Mösyö *Hegyei*'nin salonda bulunduğunu söylemeleriyle nezdine gittim. Biraz 4 *mains* çaldım. *Diner*'den sonra kendisi karanlıkta piyano çalmak istediği cihetle pederimle ben dahi piyano odasına gidip bir saat karanlıkta kendisini dinledik. Fakat ne güzel *improviser* [doğaçlama] etti! Ne mahir bir sanatkârdır! Badehu bir saat kadar dahi kendisiyle bezik oynadık, gece yarısına yakın gitti. Şu mükedder zamanımda muhâzarasıyla bir dereceye kadar teessüratımı unutturduğuyçün kendisine minnettar olmuştum.

Fî 29 Mayıs (10 Haziran 1889)

Dün *midi*'den sonra Almanca dersimi alıp henüz *salon*'a gitmiş idim ki, *Hegyei* teşrif etti! Biraz musâhabeden sonra derse başlayıp iki saatten ziyade çaldık. Saat on bir buçukta idi ki Mösyö Devlet dahi teşrif etti. Mehtâb gayetle latif olduğundan *diner*'den evvel ve sonra cümleten letâfet-i tabiatı *admire* [hayranlıkla seyretmek] ettik. İki *artiste* bil-münâvebe piyano çalıp birçok Macar havalarını dahi 4 *mains* çaldılar. Mehtâbın letafetiyle *inspiré* [ilham] olarak ben dahi iki seneden beri zevale erdiğini zannettiğim sesimi bir tecrübe etmek fikrine düşüp hilâf-ı memul pekiyi şarkımı okuyup piyano ile dahi *accompagner* ettim.

Perşembe, fî 1 Haziran sene [1]305 (13 Haziran 1889)

Bir iki saat yazı yazdıktan sonra idi ki Madam ve Matmazel (İstavridi) ile Mösyö *Hegyei*'yi *annoncer* ettiler. Müteakiben Mösyö *Lange* ile Mösyö (Döring), sonra Matmazel (Vondra) ile Mösyö (Vondra), Mösyö (İstavridi) ve en sonra Doktor (Sartinski) teşrif ettiler.

Fî 6 Haziran (18 Haziran 1889)

Saat dokuza yakın Mösyö *Hegyei* gelip bir buçuk saat ders ile meşgul olup sair zamanı musâhabe ile geçirdik. Akşamüzeri biraz hayâlâta revnak verip *diner*'den sonra kendisi piyano çaldığı esnada Maca-

ristan'dan Doktor (Çatari)den bir mektup aldım. Bir nişan aldığı-mı işittiği için beni tebrik eyliyordu. Bu sabah mutad üzere piyano meşk ettikten sonra kendisine bir cevap yazıp öyle bir iltifat-ı şâhâ-neye lâyük olmadım ise de mektubunun vürûdunu bir fal-ı hayr ad-dettiğimi bildirdim.

Fî 8 Haziran (20 Haziran 1889)

[...] salı *jour dé reception*'um olduğunu bildikleriyçün Mösyö *Hegyei*, Mösyö (Konşild) ile teşrif etti. Saat on bire yakın onlar dahi gitmesiyle Prens (Gika)nın âriyeten verdiği, bir genç kızın Fransızca eşârını okudum ve gece dahi cismen biraz rahatsız bulunduğum için biraz erken yattım. Bu sabah *midi*'ye kadar piyanoya çalışıp bade't-taam Almanca dersimi aldım. Bir iki saat validemin misafirleriyle görüşüp ders yazmaya başlamış iken *Hegyei / 18/* geldi, iki saat kadar piyano ile meşgul olup sair zamanı dahi âfâki musâhabe ile geçirdim. Bu gece yine pek tuhaflığı üzerinde olduğundan hayli güldürdü. Saat üçe ya-kın kendisi gitmesiyle ben dahi aşk ile hayli alaturka piyano çaldım.

Fî 14 Haziran (26 Haziran 1889)

Saat on ikiden sonra idi ki Madam ve Matmazel *Wondra* ile Mösyö *Sartinski* ve *Hegyei* teşrif ettiler. Biz *diner* etmekte iken Doktor *Sartinski*'nin yeğenleri ile biraz sonra dahi *Wondra* teşrif ettiler. Gece yarısından bir saat sonraya kadar *musique* yapıldı. Genç (Stavridi) dahi gelmişti. *Hegyei* ile *4 mains* çaldığımız gibi *Wondra* keman ve genç *Sartinski* dahi (gitar) çaldılar.

Fî 16 Haziran (28 Haziran 1889)

Pazartesi günü [...] pederimle Mösyö *Hegyei* teşrif ettiler. Biraz âfâki musâhabeden sonra *diner* edilip bade't-taam Münir Bey erken git-mesiyle biz de iki saatten ziyade piyano ile meşgul olduk. Gece üstad bizde kalmış idi. Sabahleyin *salon*'a çıktığımda pederimle beraber kendisini orada bulup *miniature* yapmayı öğrenmek arzusunda bu-lunduğu cihetle yarım saat kadar kendisine onu irae ettikten sonra gitti. *Midi*'ye kadar piyanoya çalıştım. Salı olduğu münasebetle alaf-ranga saat ikiden sonra Madam ve Matmazel *Wondra*, *Mercier* Paşa ve Matmazel (*Sartinski*) ile biraderi teşrif ettiler.

Fî 22 Haziran (4 Temmuz 1889)

Mösyö *Hegyei* teşrif etti. Bir müddet musâhabeden sonra ders alıp *diner*'den sonra 4 *mains* çaldık. *Hegyei* hakikaten pek hoş bir zâttır.

Fî 23 Haziran (5 Temmuz 1889)

[...] (Stavrıdi)ler ile (Hege) gelmiştiler. Yatakta bulunduğum esnada dahi Madam *Loebel*, Madam ve Mösyö (Çerkaski), Madam ve Mösyö (Van Ham) teşrif ettiler.

Çarşamba, fî 5 Temmuz sene [1]305 (17 Temmuz 1889)

Dün yatakta bulunduğum hâlde iki saat Âsaf Bey ve iki saat Mösyö (Hege) ile musâhabe ettim.

Pazartesi, fî 11 Temmuz (23 Temmuz 1889)

Saat dokuzda Mösyö *Hegyei* geldi fakat zaafiyetim hasebiyle pek az piyano ile meşgul olduk. Kendisi gittikten az sonra Âsaf Bey'in teşrifini haber verdiler.

Cuma, fî 15 Temmuz (27 Temmuz 1889)

Dün *midî*'den sonra Mösyö *Hegyei* gelip üç haftaya kadar Mısır'a gideceğini pederime söylemiş, bu havadis pek ziyade canımı sıktı, zira âlâm ve hiddetimi vakit vakit musâhabesi ve sohbetiyle tahfif eden bu zâtın gaybubeti benimçün pek müessir olacaktır.

Pazartesi, fî 18 Temmuz (30 Temmuz 1889)

Salı günü *midî*'den sonra Doktor *Sartinski* ve o gittikten sonra Mösyö *Hegyei*, Ohannes Han ve hemşiresi teşrif ettiler. Akşamüzeri yalnız *Hegyei* bizde kalıp birlikte *diner* ettik. Mısır'a gitmesi hakkında işittiğim rivayeti tekzip edip ertesi gün dahi dersi için geleceğini söyleyip gittiğinde validemin odasına inip komşum Refika Hanım bulunduğu cihetle iki saat kadar dahi kendisiyle görüştük. Çarşamba günü *Hegye-i*'yi bekledim ise de gelmediğinden ve bununla birkaç defadır beyhude beklediğinden canım sıkıldı.

Cuma, fî 22 Temmuz (3 Ağustos 1889)

Cumartesi günü *midî*'den sonra Mösyö *Hegyei* teşrif etti. Bir müddet musâhabe edip iki saat dahi piyano ile meşgul olduk. Akşamüzeri Doktor *Sartinski* dahi gelmesiyle biraz dahi onunla mülâkat ettik.

Diner'den sonra (Hege) ile 4 *mains* çalıp gece yarısında kadar musâhabe ettik.

Fî 25 Temmuz (6 Ağustos 1889)

Saat sekize yakın Sâre Hanım'ın, kerimesi *Eléonore* ile teşrifini haber verdiler. Bir saat kadar musâhabeden sonra Madam (Mavrogordato) bir muhibbesiyle, (Kont Ziçini) dahi (Hege) ile teşrif ettiler! Saat on buçuğa kadar cümleten musâhabe edildi.

Fî 26 Temmuz (7 Ağustos 1889)

İdin²¹⁹ ilk günü pederimi tedavi ile meşgul oldum. *Midi*'den sonra *Loebel* gelip onun azimetinden sonra *Hegyei* ders için geldi. Pederim bir dereceye kadar müsterih bulunduğundan iki saat piyano ile meşgul olduk. Birlikte *diner* edip gece dahi musâhabe ettik. Perşembe günü pederim biraz daha iyi olduğundan piyano meşk edip bade't-taam dahi teşrif eden komşular ile görüştüm. Cuma günü sabahleyin dört saat piyano meşk edip *midi*'den sonra tebrik için üç komşuya gittim. Avdetimden biraz sonra *Hegyei* teşrif etti. Taam vaktine kadar ve taamdan sonra leke'l-hamd pederim iade-i âfiyet etmiş bulunduğundan gece yarısına kadar pek hoş musâhabe edip ve çok gülüştük. Uşak akşamdan burada değil idi. Üstad geceyi dahi bizde geçirmeye mecbur olmuştu. Sabahleyin yarım saat kendisiyle görüşüp üç saat dahi piyano meşk ettim.

Fî 29 Temmuz (10 Ağustos 1889)

Hegyei'den aldığım bir mektupta gelmeyeceğini yazıyor idi.

Fî 5 Ağustos sene [1]305 (17 Ağustos 1889)

Bu sabah (Hege)ye bir kart yazıp sıhhati ne hâlde olduğunu sordum. Bade't-taam bir saat piyano çalıp bir saat dahi Fransızca yazdıktan sonra (Hege), biraz sonra Doktor *Mordtmann* (çağırılmış bulunduğundan) geldiler. Her gün tezâyüd etmekle günden güne beni eritmekte olan zaafiyetin müsebbibi ağırca bir keyifsizlik olup tedavisinde tesciyyüb etmemekliğimi ve yorulmamaklığım için sokağa dahi çıkma-

219 10 Zilhicce 1306'ya denk düşen bugünde Kurban Bayramı'ndan söz edilmektedir.

maklığını ekîden tembih edip, zaafiyet-i fevkalâdem hasebiyle ayakta gördüğüne dahi hayret ettiğini ilâve etti. [...] Doktor, validemin ve pederimin ilâçlarını dahi tarif ettikten sonra (Hege)nin nezdine çıkabildim, bir saat kadar kendisiyle görüştük. Hayli vakittir Doktor *Sartinski* görünmediğinden *diner*'den sonra ona bir mektup yazdım.

Pazartesi, fî 7 Ağustos (19 Ağustos 1889)

[...] bir müddet validemin misafirleriyle görüştüğüm sırada *Hegyei*'nin vürûdunu haber vermeleriyle arkama bir şey alıp *salon*'a çıktım. Hastalığım nâsiyemden belli olduğu cihetle kendisi defaatle istifsâr edip emr-i tedavide teseyyüb etmemeliğimi defaatle tavsiye etti. Piyano dan bahsettiğinde hatırıyçün çalıp çalamayacağımı tecrübe etmek üzere bir kere başlamayı teklif edip biraz çaldım ise de kudretim taalluk etmediğinden bi'l-mecburiye bıraktım. Evde herkes hasta bulunduğuyçün gitmek istediye de mümânaat ettim. Kendisi *diner*'den evvel birkaç kadeh rakı içti! ve bade't-taam hayli beni güldürdü.

Perşembe, fî 10 Ağustos (22 Ağustos 1889)

Dün [...] saat dokuzdan sonra idi ki Mösyö *Hegyei* bir refikiyle beraber cami civarındaki küçük kahveye gelmiş bulunduğundan gelmek için istizân etmek üzere bir pusula yazmıştı. Kabul edeceğim cevabını verdikten sonra alaturka giyindim ve *salon*'a çıktım. Hemen teşrif ettiler, *présenter* ettiği / 37 / zât Macar asilzadegânından *Baumgarten* namında bir genç idi. Bir saatten ziyade mülâkat ettik.

14 Ağustos (26 Ağustos 1889)

Akşam (Kont Ziçini, Hege, Konşil), seyyahînden (*de Goldberger, de Baumgarten*) teşrif ettiler. *Diner* esnasında ve bade't-taam pek iyi eğlendik. Ekseri *musicien* oldukları cihetle bi'l-münâvebe piyano çaldılar. Ben dahi (Hege) ile 4 *mains* ve biraz da alaturka çaldım. Gece yarısında gittiler.

Cumartesi, fî 19 Ağustos (31 Ağustos 1889)

Sabahleyin yatak odamda mütâlaa etmekte idim, *Baumgarten*'ın kartını getirdiler. Azimet üzere olduğundan vedaya gelmişti ve fakat erken olduğundan girmek istemediyse de adam gönderip girmesini teklif ettirdim. Kendim dahi bir sabah entarisi giyip salona çıktım.

Hegyei ile beraber teşrif etmişler idi. Yalnız beş dakika görüştük, bugün Atina'ya müteveccihen hareket ettiğini söyledi.

Pazartesi, fi 21 Ağustos (2 Eylül 1889)

Teyzemin hanesinde iken adam gelip misafir geldiğini haber verdi. Eve geldiğimde seyyâh bir madam ile (Hege) ve (Kovaç)ı buldum. Onlar gittiler, (Hege) alafrağa saat beşte geçen akşam *diner*'de bulunanlar ile tekrar geleceğini söylediğinden *toilette* değiştirdim. Akşamüzeri *Comte* (Ziçini), (Konşil), (Goldberger) ve (Hege) teşrif ettiler. Bir saatten ziyade görüştük. Akşam sofraya gitmeyip yalnızca *diner* ettim.

Salı, fi 22 Ağustos (3 Eylül 1889)

Akşamüzeri pederimden Almanca okuduğum esnada Mösyö (Hege) teşrif etti, biraz kendisiyle görüştük zira kendisine dün bir kart göndermiştim.

Fi 1 Eylül (13 Eylül 1889)

[...] musâhabe ettiğimiz esnada *M.* ve *Melle* (Kovaç) ile Mösyö *Hegyei* teşrif ettiler, akşama kadar eğlendik.

Fi 20 Teşrinievvel (1 Kasım 1889)

Cuma günü [...] *Hegyei*'yi *annoncer* ettiler, akşamüzeri idi biraz kendisiyle görüştük.

Fi 12 Teşrinisani (24 Kasım 1889)

Akşamüzeri evvelâ (Kunoş) biraz[dan] (Hege), / 14/ *de Goldberger*, (bir diğer zat ki bugün *présenter* ettiler) teşrif ettikleri gibi en sonra dahi Nazım Bey, Münif Paşa ve *Arnold* teşrif ettiler. *Diner*'den evvel ve sonra bi'l-münâvebe (Hege) ve (Goldberger)'in piyanolarıyla Nazım'ın lağutasını dinledik. Akşamüzeri *Lanzoni* dahi gelip gece tekraren gelmek üzere gitmişti. [...] Gece yarısında cümlesi çekildiler.

Fi 19 Kânunievvel (31 Aralık 1889)

Pazar günü Doktor Kunoş gelmişti kendisiyle görüştük, mûmâileyhten *Hegyei*'nin bir Mecidî nişan ile elli lira ihsan-ı şâhâneye mazhar olduğunu işittim.

Fi 6 Şubat (18 Şubat 1890)

*Midi'*den sonra *Hegyei* ile bir genç Macar ve biraz sonra yine *touriste*'lerden [turist] üç madam ile Kunoş teşrif ettiler. Birkaç saat birlikte vakit geçirdik. Çarşamba günü sabahleyin *touriste*/54/lerden *Baron Mızari* ve murahhaslardan birkaç kişi ile (Kunoş) geldi.

Fî 29 Mart (10 Nisan 1890)

1890–1916 yılları arasında Géza Hegyei ile Nigar Hanım'ın bir araya geldiklerini işaret eden tek kayıt, Hegyei'nin Nigar Hanım'ın hatıratı olarak arşivlerde yer alan, fakat doğrudan onun hatıratı kimliğinden ziyade misafirlerinin günün anısına imzaladıkları ziyaretçi defteri vasfıyla öne çıkan tutanaklardaki Géza Hegyei imzalı 28 Haziran 1893 tarihli *Gondoliere* başlıklı 6/8'lik ölçüde fa minör kısa tek sesli melodidir.

İlgili defterde her bir ziyaretçinin görüş ve dilek bildirilerini kendi vasıflarına has işaretlerle imzaladıkları dikkat çekmektedir. İngilizce, Fransızca, Macarca ve Osmanlıca ifadelerine kimi ziyaretçinin çizimleri Hegyei gibi müzisyen olanların ise kendi el yazılarıyla yazdıkları kısa melodileri eşlik etmektedir. *Gondolière*, Batı Müziği'nde, Avrupalı bestecilerin ilham aldığı Gondol şarkılarına dayanan popüler bir formdur. Franz Liszt'in de aynı başlıklı bir piyano eseri mevcuttur. Hegyei'nin imzaladığı bu zarif, naif, mırıldanılabilir kısa melodi kendi bestelediği bir *Gondolière*'in ana teması olabileceği gibi bir başka bestecinin eserinden bir kesit olabilir. Hegyei, Nigar Hanımla bir sohbetin ardından (Örneğin İtalya hakkında ya da Liszt'in aynı başlıklı eseri²²⁰ hakkında sohbet etmiş olabilirler, vb.) günün hatırası olarak sohbet konusunu/olayını anarak o günlerde iyi bilinen, popüler olan, belki kendilerinin de icra ettikleri aynı adlı bir parçadan ufak bir tema yazmış olabilir. Bu tavır defteri imzalayan diğer müzisyenler için de geçerli olabileceği gibi günümüz müzisyenlerinden bazılarınca halen benimsenmektedir: Şöyle ki, görüştükleri şahsa has, o kişinin, günün ilhamına dair literatürde mevcut olan melodik bir temayı yazar ve o kişiye ithafen imzalarlar. Bu durum büyük piyanistlerin/bestecilerin, müzikle düşünen ve kendisini ifade edenlerin o yıllardan kalan bir imza biçimi olarak değerlendirilebilir. Kişiye/

220 Franz Liszt'in *Gondolière*'si Hegyei'nin konser repertuarında yer almakta olup, 4 Mayıs 1892 tarihli *Teutonia* konserinde bu eseri icra etmiştir (*Stamboul*, 3 Mayıs 1892).

Görsel13: Géza Hegyei'nin *Gondolière* adlı eseri. Kaynak: Nigar Hanım'ın defteri. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

duruma ithafen melodik temsil kullanımı görüşümüzü Hegyei ailesi bireylerinin kendilerine has atanmış melodik temalarla ev içinde birbirlerini çağırmaları ya da dışardan eve dönerken ısıklıkla bir melodi çalarak ev halkıyla haberleşmeleri desteklemektedir.

Géza Hegyei ile Nigar Hanım'ın hatıratlarında tespit ettiğimiz irtibatlarının 28 Haziran 1893 – 29 Temmuz 1916 tarihleri arasında, yaklaşık 23 sene kesintiye uğramasını, Nigar Hanım'ın evlilik hayatındaki çalkantılı süreçlere, sağlık durumlarına, ailevi kayıplarına ve 1905 – 1914 yılları arasında sürdürdüğü yurt dışı seyahatlerine bağlayabiliriz. 1 Nisan 1918 tarihinde ölen Şair Nigar Hanım'ın Hegyei ile ilgili kayıtları 1916 yılının ikinci yarısından itibaren tekrar düzenli aralıklarla şu şekilde görülmektedir:²²¹

Garip! Yirmi seneden beri görmediğim Mösyö Şoymer ile Hegyei geldiler, pek ziyade memnun oldum; ebediyetim, hayat-ı maziyim bir saat kadar yine hayalimde tecessüm etti, vakt-i zuhra kadar pek hoş vakit geçti.

Cumartesi, 16 Temmuz 1332 (29 Temmuz 1916)

221 Günlüğün bu kısmı henüz yayınlanmamışken bizlerle bu satırları paylaşan Nazan Bekiroğlu'na bir kez daha teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Saat ikiye kadar alelâde vakit geçti; ondan sonra giyinip salonlarıma nezaret için indim, misafirlerim başladı: Başmâbeyinci Tevfik Bey haremi ve kerimesi, Madam Furlani, üç hemşire Nakkaşyanlar, Fâik Âli Bey, Nazire Hanım, Reşid Bey, Mösyö Hegyei, Adil Bey.

Salı, 13 Kânunievvel 1332 (26 Aralık 1916)

Prenses Şivekâr ile sözlü idim. [...] Prenses ile iki buçukta İstanbul tramvayına râkiben Saraçhanebaşı'nda merhum Sadr-ı esbak Kâmil Paşa konağına üç buçuktan sonra vâsıl olduk. [...] Epey misafirleri vardı, Hegyei biraz çaldı, Naci Bey şiirini inşad etti.

Cuma, 16 Kânunievvel 1332 (29 Aralık 1916)

Saat yarımda Fahriye Hanım, ikiden sonra da diğer züvvâr yekdiğerini takiben geldiler. Yedi buçuğa kadar burada idiler, hoş geçti, bâhusus Hegyei iyi güldürdü.

Salı, 3 Kânunievvel 1332 (16 Ocak 1917)

[...] pek mağmûm idim. Gönlümü her yerde gezdirdim, Sabih Bey'in piyanosunu dinlemeye karar verdim, [...] Saat üçte çıktım, Şevket Bey haremi Naciye Hanımefendi'ye gittim, [...]. Sabih'i piyanoya da-ve[t] ettim, piyanist Kâmilzade kemençesini aldı, Hânende Civan Efendi okudu. [...] Hegyei, Furlani alafrangada ne ise Sabih de ala-turkada odur.

Pazar, 18 Mart 1333/1917

İstanbul'un Sosyokültürel Yaşamındaki Konumuna Dair Diğer Göstergeler: Davetler, Kartvizitler, Mektuplar ve Tebrik Kartları

Abdülhak Şinasi Hisar, Şair Nigâr Hanım ve çeşitli cemiyet örneklerinde gördüğümüz gibi, Géza Hegyei, İstanbul'da birbirinden bağımsız kurum ve toplulukların, geniş bir sosyokültürel yelpazenin, kozmopolit kesimlerin saygınlığını ve takdirini kazanmış, aranan, itibarlı, prestijli bir isim hatta bir markadır. Bu toplumsal statüsünün tespiti profesyonel çalışmalarının ve yazılı/sözlü tebliğlerin yanı sıra kendisine gönderilen davet, mektup, kartvizit ve tebrik mesajları

vesilesiyle mümkündür. Saraydaki tecrübelerine dair aktardığımız gibi zarif, mütevazı, cömert ve yardım sever kişiliği, kendisine ücretsiz verdiği konserleri için gönderilen ve “bu iyiliğinin hiçbir zaman unutulmayacağı” ifade edilen teşekkür mektuplarından teyit edilebilmektedir.

Muhafaza ettiği kartvizitler, sahipleriyle birebir teması olduğunu gösterdiğinden İstanbul’daki çevresine ve toplumsal statüsüne dair ipuçları vermektedir. Bu kişilerin kimlikleri ve temsil ettikleri ülkeler²²² (ve varsa kartta yazdıkları not) aşağıda listelenmiştir:

Almanya

Alman Konsolosu Le Baron de Wangenheim
Genelkurmay Birlikleri Başkanı Theodor Ritter
von Hoffmann-Ostenhof
Bay ve Bayan Nadolny

Avusturya-Macaristan

Le Marquis Jean Pallavicini²²³
Avusturya-Macaristan Konsololuğu Danışmanı
Le Chevalier de Loewenthal Linau
Avusturya-Macaristan Konsololuğu Askeri Ateşesi
Diplomat General Joseph Pomiankowsky
Avusturya Tam Yetkilisi Diplomat Auguste Kral
Avusturya-Macaristan Ordusu Husaren Alayı N. 13
Teğmen Baron Andreas Hatvany
Avusturya-Macaristan Elçiliği Hukuk Danışmanı
Comte Ivan Csekonic
Bayan (Madame) Lucy de Ürményi née Weidt²²⁴

222 Kartvizitlerin sahiplerinin kimlikleri ayrıca İSAM Kütüphanesi’nde R25 katalog numaralı “*Liste de Messieurs les Membres du Corps Diplomatique, Constantinople, 1914*” başlıklı kitapta teyit edilebilir.

223 Marquis Jean Pallavicini (1848 – 1941), 1906 – 1918 yılları arasında İstanbul’da Avusturya-Macaristan elçisi olarak görev yapmıştır. Johann Markgraf von Pallavicini olarak da bilinir.

224 Lucy de Ürményi née Weidt (1876 – 1940), Opava’da doğmuş Viyana’da ölmüş opera şarkıcısı. Çek asıllı olsa da kariyerinde Viyana bağları sebebiyle Hegyei ile teması Avusturya Macaristan elçiliği vasıtasıyla olmuş olmalıdır.

Amerika

Amerika Konsolosu Henry Morgenthau²²⁵
(Çocuklar için övgüyle)

Fransa

Fransız Diplomat Henri Cambon²²⁶
Fransa Konsolosluğu Tam Temsilcisi Danışman Auguste Boppe
Güzel Sanatlar Eğitimi Bakanı Senatör J. Chaumié²²⁷

Hollanda

Baronne de Welderen Rengers²²⁸, Baronne van Heemstra²²⁹
(Almanca “En derin duygularla”)

İngiltere

İngiliz Konsolosu²³⁰

İran

İran Konsolosu²³¹

İtalya

İtalya Konsolosu R. Tritonj
Bay ve Bayan (Mr. & Madame) Guido Panfili²³²
Regno Senatörü ve İtalya Krallığı Elçisi March.
Camillo Eugenio Garroni

225 Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerikan büyükelçisi olan Almanya doğumlu Henry Morgenthau (1856 – 1946) aynı zamanda avukat ve iş adamıdır.

226 Diplomat Henri Cambon (1876 – 1953), 1891 – 1898 yılları arasında İstanbul'da Fransa Konsolosluğu yapan Paul Cambon'un muhtemelen akrabası.

227 Joseph Chaumié (1849 – 1919), Fransa Güzel Sanatlar Eğitimi Bakanı.

228 Theo van Welderen Rengers (1867 – 1945), Hollandalı diplomat'ın eşi.

229 Baron Aarnoud van Heemstra (1871 – 1957), Hollandalı politikacı, diplomat'ın eşi. Baron van Heemstra, ünlü aktris Audrey Hepburn'ün dedesi.

230 Kartta isim belirtilmemiştir.

231 Davet kartında ismi geçmese de Hegyei'nin İran konsolosluğunda verdiği konserlerin programlarında konsolosun ismi Mirza Mahmoud Khan olarak belirtilmiştir.

232 İtalya Konsolosu.

İsveç

İsveç Krallığı Tam Yetkilisi ve Elçisi Diplomat
C. d'Anckarswärd

Osmanlı

Şehzade Abdülmecid Efendi (Evlilik tebriği, 5 Temmuz 1906)
Ferit Paşa (Lütfen Bay Bepat?'ın davetini kabul edin.
Biz başka bir akşam yine beraber müzik icra ederiz)
Mehmed Akif (Katalina Hegyei'ye Başsağlığı mesajı,
Géza Hegyei'nin eski dostu)

Osmanlı Rum

Bayan (Madame) Caratheodory Effendi²³³

Romanya

Romanya Krallığı Tam Yetkilisi Diplomat Constantin Mano²³⁴
Romanya İlişkileri Yetkilisi Prens Emm. Rosetti Rosnovano

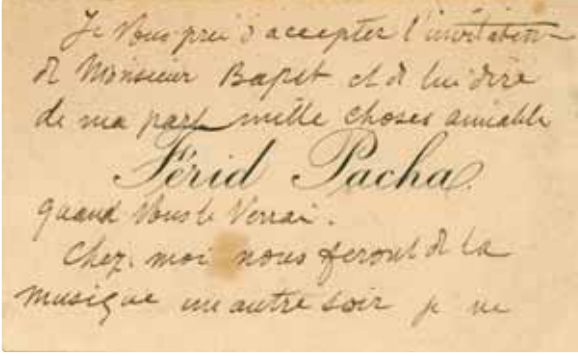
Rusya

Bay ve Bayan (Mr. & Madame) Michel de Giers²³⁵
Bayan (Madame) de Giers
Rus Elçiliği Danışmanı Constantin Goulkewich

233 Constantinos Caratheodory (1802 – 1879) Sultan Abdülmecid'in şahsi doktoru olarak görev yapmış, Edirne doğumlu bir Osmanlı Rumu'dur. İmparatorluk Tıp Okulu'nun en ünlü hocalarındandır. Üç kez evlenmiştir. İlk iki eşi çocuklarının doğumunda ölmüşlerdir. Kart muhtemelen üçüncü eşine aittir.

234 Constantin Mano Hegyei'ye çeşitli vesilelerle defalarca kart göndermiştir.

235 Michel Nikolaievitch de Giers (1856 – 1932) 1911 – 1914 yılları arasında İstanbul'da Sultan'ın Olağanüstü ve Tam Yetkili Elçisi olarak görev yapmış Rus diplomatıdır. 1912 yılında Balkan Birliği'nin kurulması üzerine Dışişleri Bakanlığının talimatıyla Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Balkan halkların haklarını genişletmek için Türk hükümetini Bulgaristan ve Sırbistan'ın taleplerine taviz vermeye ikna etmeye çalışmış, İkinci Balkan Savaşı'na Türkiye'nin girmesini engellemek istemiştir. Alman İmparatorluğu'nun ve İttifak Güçleri'nin Osmanlı'da artan etkisine karşı koyamamıştır. Rus İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na Osmanlı'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan ile müttefik olmasından ve savaş ilanından kısa süre önce İstanbul'dan ayrılmış, 1915'te Roma'ya elçi olarak atanmıştır.

Görsel 14.1-2: Géza Hegyei'ye takdim edilen kartvizitler. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

Kartvizitinde ülke belirtilmeyenler / belirlenemeyenler Bayan (Madame) d'Anckarswärd

İstanbul'da ikamet eden üst-düzey rütbeli Avrupa kökenli çevrelerle, özellikle Avusturya-Macaristan, Fransız, Rus ve Alman Büyükelçilikleriyle yakın irtibatla olduğunu, onlardan büyük itibar gördüğünü, muhafaza ettiği kartvizitlerden²³⁶, kendisine gönderilen yemek ve konser davet mektuplarından, hatta zaman zaman özellikle daveti iletmek için görevlendirilen yetkililerin varlığından anlıyoruz. Kendisine ayrıca mesleki konularda danışılmakta, görüşleri alınmaktadır. Örneğin, İstanbul'daki Alman *Dürerbund*²³⁷'un ilkinin organize ettiği Oda Müziği Akşamı'nda genç sanatçılardan oluşan topluluğun konserine misafir sanatçı olarak katılması ve böylelikle desteği, kurumun 14 Kasım 1915 tarihli mektubunda ifade edildiği üzere büyük takdir ve şükranla karşılanmıştır.

236 Vatandaşı olduğu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na dair kartvizitler en fazladır. Ülkesiyle ve oradaki çevresiyle bağlarını koparmadığı, İstanbul'da yaşamını sürdürürken de irtibatla olduğunu hem Macar gazetelerinin İstanbul'daki çalışmalarını yakinen takip ettiğini ifade eden haberler hem de Budapeşte'den "Géza" diyerek ilk ismiyle hitap eden samimi ifadelerle Macarca yazılmış mektuplar göstermektedir.

237 Almanya'da 1902 yılında kurulan, orta sınıf entelektüel yaşamı üzerinde Avusturya ve İsviçre'de güçlü etkisi olan sanatçı ve yazarların organizasyonudur.

March. Camillo Eugenio Garroni
Levitore del Regno
Ambasciatore di S. M. S. di Prussia

Costantinopoli

Baron Andreas Katerberg
Friedrich von L. u. L. Kaiserl. Regiment N. 43

Auguste Röpke

Commissaire de l'Ambassade de Prusse

Konstan Röpke - nicht in No. 1 für 2018
die Tour le 10.01.18 2018

AUGUSTE KRAL
ENVOYÉ EXTRAORDINAIRE ET MINISTRE
PLÉNIPOTENTIAIRE D'AUTRICHE

PRINCE HENR. ROSETTI ROENOVANO
CHARGÉ D'AFFAIRES DE RUSSIE

HAUPTMANN IM K. U. K. GENERALSTABCORPS
THEODOR RITTER VON HOFFMANN-OSTENHOF

Le Chevalier de Saventhal-Linow
Commissaire de l'Ambassade d'Autriche-Hongrie

M. G. M. Michel de Guers

Madame d. Ansharovsk
Alra d'eg elle fect
procham après 4 heures

EN GÉNÉRAL
JOSEPH POMIANKOWSKI
LÉGIT. MILITAIRE PLÉNIPOTENTIAIRE & L'AMBASSADE
IMP. DE RUSSIE, D'AUTRICHE-HONGRIE
& CONSTANTINOPLE

Madame de Giers
sera chez elle jeudi 17 Mars 1844

With compliments from
Henry Wagnetham
Ambassadeur d'Autriche et Hongrie
à Paris
for the children
Constantinople

Madame d'Anderswärd

L'Ambassadeur d'Angleterre

Madame Lucy d'Arminge
en Veldt

C. d'Anderswärd
Charge d'Affaires d'Autriche
à Paris
Requiert à l'ill. M. de B. de G.
à Paris le 17 Mars 1844
N. 1073

R. Fuley
R. Consul Général à Paris

Constantinople

COŢE IVAN GRENONICH
CONSEILLER DE LÉGATION
À L'AMBASSADE I. M. D'AUTRICHE-HONGRIE

Constantinople, Constantinople
Commissaire de l'Ambassade de Paris

HANDBY DE WELDEREN HENDERS
HANOY VAN HANOY.

Mit tief gefühlter
inniger Teilnahme

Le Baron de Wagnetham
Ambassadeur d'Autriche

Macar harp ressamı olarak İstanbul'da bulunan István Zádori'nin 1916 yılında yazdığı hatıratında Hegyei ile bir anısını anlatmaktadır. İlgili hikâye Hegyei'nin, eşiyle birlikte, Osmanlı toplum hayatı ile Saray kurallarına ve yerel şartlara son derece vakıf olduklarını, kısa süreli şehirde bulunan Macar dostlarına sahip çıktıklarını, gerektiğinde mihmandarlık ettiklerini göstermektedir:²³⁸

Piyano sanatçısı Geza Hegyei ile tanıştım. Eşi önde gelen bir Rum ailesindendi; onyıllardır İstanbul'da oturuyorlardı. Kendisi saray müzik topluluğun şefi ve Sultan'ın çocuklarının eğitmeniydi. Salonunda resitaller düzenler, bu resitallerde kıymetli Türk ve Avrupalı misafirler biraraya gelirlerdi. Bayan Hegyei bir defasında bana eşlik eden eşim Türk hanımlarla da tanışabilsin diye hanımlara özel bir parti düzenledi ... Hegyei'nin evinde Mehmet Reşad Beyle karşılaştım, kendisi Sultan'ın kızıyla evliydi. Eşinin portesini hazırlamak isteyip istemediğimi sordu. Günler boyunca süren müzakerele başladı. Osmanlı topraklarında bundan kimseye bahsetmeyeceğime ve bu portreyi bir daha hazırlamayacağıma dair hafızama söz vermem gerekiyordu; aksi takdirde bu bizler için çok tehlikeli olurdu. Birkaç şartı ve temkin odaklı kuralı daha vardı. Plan şuydu: Akşam eşimle Hegyei çiftinin yanına gidecektim. Saat 10 civarında perdelenmiş bir araba gelip benim nerede olduğuna dair herhangi bir fikrimin olmadığı, Boğaz kıyısındaki bir yalıya götürecekti. Yolda yanımda Hegyei vardı. Hanımlar ise evde kaldılar. Yerel koşulları iyi bilen Hegyei, eşine, sabah 3'e kadar eve gelmediğimiz takdirde Avusturya-Macaristan Monarşisi Büyükelçiliğine haber vermesini tembihledi ...²³⁹

Tüm bu ilişkilerin yanı sıra İstanbul'a, Hegyei'nin yanına eğitime gelmek, icrasını ona dinletmek isteyen Avrupalı piyanistlerin / öğ-

238 István Zádori, *Egy hadifestő emlékei, 1914 – 1918*. Budapest, 1933, ss. 69 – 82.

239 Zádori sonuç olarak portreyi yapmış ve yalının salonunda bekletilen Hegyei ile beraber saat 3.15'te Hegyei çiftin evine ulaşmıştır. Zádori, *Egy hadifestő emlékei* (bkz. dn. 238), ss. 81 – 82.

Deutscher Dürerbund in Konstantinopel

Konstantinopel, am 14. November 1915.

Hochverehrter Herr Professor!

Nicht Formpflicht sondern eine wahre Herzenssache ist es uns, Ihnen, hochverehrter Herr Professor, für Ihre glänzende Mitwirkung an unserm ersten Kammermusikabend zu danken, der durch Sie über den Rahmen einer bescheidenen musikalischen Veranstaltung hinaus zu einem bleibenden Gewinn für alle wahrhaften Freunde unserer alten Musikmeister geworden ist. Wir halten uns nicht für berufen, den hohen künstlerischen Wert Ihrer Darbietungen in angemessener Weise zu würdigen; nur danken wollen wir Ihnen heute, dass Sie uns so reich aus Ihrem reichen Können beschenkt haben.

Der Erfolg, den wir mit unserer Kammermusikvereinigung errungen zu haben glauben, ist zum grossen Teil auch Ihr persönlicher Erfolg, hochverehrter Herr Professor, und wir glauben, Ihnen unsere dankbare Gesinnung nicht besser beweisen zu können, als indem wir auf dem betretenen Wege guter und künstlerischer Pflege ernster Kammermusik unserer grossen Meister auch weiterhin, unbeirrt durch eine leichte Kritik, fortfahren.

Görsel 15: Alman Dürerbund Organizasyonu tarafından Hegyei'ye gönderilen mektup.
Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

Görsel 16. 1: Géza Hegyei'nin vefat ettiği gün tertiplenen müzik programı için Alman Büyükelçi Nadolny'nin gönderdiği davetiye. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

renciliğin varlığı²⁴⁰ bize Osmanlı başkentini Liszt ekolü temsiliyle markalaştırdığını ifade edebilir. Diğer bir deyişle İstanbul, Hegyei'nin şahsında müzik eğitimi almak için Avrupa'da itibar gören, gelinmek istenen bir şehirdir.

İstanbul'da Ölümü ve Katalina Hegyei

Géza Hegyei, İstanbul'daki yaklaşık kırk yıllık yaşamı boyunca onlarca konsere çıkmış, öğrenciler yetiştirmiş, eserler bestelemiş ve tespit edebildiğimiz kadarıyla 11 adet madalya ile ödüllendirilmiştir. Avrupa ve Amerika'da Franz Liszt'in İstanbul'da yaşayan öğrencisi olarak tanınmış, Sultan'ın müzisyeni kimliğiyle uluslararası basında yer almıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet yıllarına devam eden, Liszt'in şahsında bütünleşmiş icracılık, repertuar, eğitim, yazarlık, bestecilik gibi alanlarını kapsayan Liszt ekolünün İstanbul'daki Macar temsilcisi olmuştur. 1906 yılında Osmanlı-Rum'larından Katalina'yla evlenmiş ve 1916 yılında Ödön Mihlovics Macaristan'daki Müzik Akademisi'nde hocalık teklif ettiğinde, hocası Franz Liszt'in bayrağını

240 Karoly Aliotti Aile Arşivi'nde yer alan yazışmalar.

KONZERT

in der DEUTSCHEN BOTSCHAFT in KONSTANTINÖPEL
am 20. FEBRUAR 1926.

MITWIRKENDE :

Herr Kammersänger **Heinrich Schlusnus**
von der Staatsoper in Berlin (*Gesang*)

Begleitung: Frau Professor **von Hegyei**

Herr Prof. **Chevalier Geza von Hegyei** (*Flügel*)

Herr **Albert Braun** (*Violine*)

Herr **Serge Barjanski** (*Cello*)

PROGRAMM :

1. — Volkmann . . . . . Trio in F-Dur.
2. — a) Die Ehre Gottes . . . . . L. v. Beethoven.
b) Der Kuss . . . . . L. v. Beethoven.
c) Sei mir gegrüsst . . . . . Fr. Schubert.
d) Dem Unendlichen . . . . . Fr. Schubert.

PAUSE.

3. — Händel . . . . . Passacaille.
4. — D'Albert . . . . . Gavotte.
5. — a) Der Musikant . . . . . H. Wolf.
b) Verschwigene Liebe . . . . . H. Wolf.
c) Der Freund . . . . . H. Wolf.
6. — a) Ständchen aus Don Juan . . . . . W. A. Mozart.
b) Champagnerlied . . . . . W. A. Mozart.

*Il est mort après avoir fini de
jouer !*

Görsel 16.2: Géza Hegyei'nin vefat ettiği güncü konserin programı.
Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

kendi topraklarında taşımaya devam etmek yerine bu teklifi gururla reddederek²⁴¹ ailesiyle birlikte İstanbul'da yaşamayı ve Sultan'ın Osmanlı saray müzisyeni olarak kalmayı tercih etmiştir.

Ölümünden biraz önce, bir Milli Marş besteleyerek ithaf ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal'e çok saygı duyduğundan 26 Şubat 1926 tarihinde pek de hevesli olmasa da Ankara'ya gitmeyi planlamıştır. Fakat öncesinde Alman Konsolosluğu'nda, 19 Şubat 1926 tarihinde D. Rabe, Rudolf Lindemann ve Dr. Krümmer'in temsil ettiği komitenin *Teutonia*'da vereceği çay partisine katılmayı, 20 Şubat 1926'da da Almanya Büyükelçisi Nadolny'nin davetiyle Alman Konsolosluğu'nda konser vermeyi programlamıştır.

Başarılı geçen konserin son eserini tamamlayıp kutlamalara geçildiğinde şampanya içerken aniden yere yığılmıştır. Salonunda kalp krizi geçirerek binanın arka odasına götürüldü, konsere katılan Dr. Besim Ömer Paşa ile Doktor Senni'nin bütün çabalarına rağmen hayata gözlerini yummuştur. Hegyei Alman Konsolosluğu'nda Berlin Devlet Operası sanatçısı Heinrich Schlunus, eşi Katalina Hegyei, keman sanatçısı (sonradan torununun keman hocası olacak) Albert Braun ve viyolonsel sanatçısı Serge Barjanski ile verdiği konserinin ilk parçası olarak Robert Volkmann'ın Op.3 Fa Majör Piyano Trio'sunu seçmiştir.

Alman Konsolosluğu'nda sohbet ettiği diplomata konser programında icra etmek üzere Volkmann Trio'yu seçme sebebini "Volkmann benim hocamdı. Kalp krizi geçirip öldüğü an onun yanında idim. O sırada bu Trio çalınıyordu" olarak anlatmıştır. Kaderin garip cilvesiyle hocasıyla aynı son hikâyeyi paylaşmıştır.²⁴² Oysa bu eseri yıllar

241 Haberde yer aldığı gibi bu tarihi teklifi "gururla reddetmesi" ruhen kariyerinin doruk noktasına, hayran olduğu hocasını temsil ettiği mevkie ulaştığını ve kendince içindeki bir misyonu tamamladığını hissetmesinin bir ifadesi olabilir.

242 İsmail Tosun Saral, *Osmanlı Sarayında bir Macar Piyaniist: Geza von Hegyei (1863 – 1926)*. 2020. <http://www.turkmacar.org.tr/osmanli-sarayinda-bir-macar-piyaniist-gezavon-hegyei-1863-1926/> (14 Mart 2023).

önce de İstanbul'da icra etmiştir. Alman Robert Volkmann, bestelediği Piyano Trio'suyla Franz Liszt'in dikkatini çekmiştir. Liszt ile birlikte 1875 yılında Budapeşte'de müzik akademisini kuran kişidir. Dolayısıyla Géza Hegyei'nin akademideki hocalarından olmalıdır. Volkmann 1883 yılında, Hegyei müzik akademisinden yeni mezun olmuş, hayatın onun için hazırladıklarından habersiz genç bir piyanistken Budapeşte'de ölmüştür. İşte Franz Liszt'in İstanbul'daki elleri Osmanlı saray müzisyeni Géza Hegyei, bu son icrasıyla hayata, belki de başladığı noktaya, kaderinin çizildiği ana ve o anın temellerini atan aktörlerine temas ederek veda etmiştir.

Hegyei'nin cenaze töreni yoğun bir kalabalıkla İstanbul'da Saint Antoine Kilisesi'nde gerçekleşmiş, ardından Feriköy Katolik Mezarlığında defnedilmiştir.²⁴³ Ölümünün ardından, görev yaptığı İstanbul Konservatuarı bir matem konseri düzenlemiştir. Bu konserde Berlin'deki konservatuardan birincilik ödüllü ilk Türk kıızı olan, ünlü ressam ve müze kurucusu Osman Hamdi Bey'in torunu Nimet Vahid Hanım aryalara söylemiştir. Ardından, 5 Mart 1926 tarihinde saat 17.30'da Alman Konsolosluğu'nda bir anma konseri düzenlenmiştir.

Bir diğer anma konseri Muhiddin Bey²⁴⁴'in hamiliğinde 28 Mart 1926 tarihinde saat Tepebaşı Tiyatrosu'ndan yapılmıştır. Programda Géza Hegyei'nin konservatuarda beraber görev yaptığı meslektaşları Cemal Reşid, Sezai ve Seyfeddin Asal kardeşler, Ekrem Besim, Muhiddin Sadak, Ali Sezai ve Ali Hasan yer almışlardır.

Géza Hegyei'nin İstanbul Konservatuarı'ndaki görevine, onun öğrencisi olarak İstanbul'da Liszt ekolünü sürdüren eğitmen ve konser piyanisti eşi Katalina Hegyei devam etmiştir. Eşinin temsil edildiği mercilerin kendisine gönderdiği davetlerden, hakkında basında çıkan haberlerden toplumsal algı bağlamında da Géza Hegyei'nin piyanist temsilcisi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

243 *Pesti Hírlap*, 28 Şubat 1926, s. 12.

244 Muhtemelen konser programında da viyolonsel icrasıyla yer alan, İstanbul Şehir Tiyatrolarının kurucusu, şehir orkestrası ve operası yöneticisi ve İstanbul konservatuarı hocası Muhiddin Sadak'tır.

Görsel 17: Géza Hegyei'nin anısına Alman Büyükelçiliği tarafından düzenlenen konserin afişi. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

Görsel 18: Géza Hegyei'nin anısına İstanbul Şehremini Muhittin Memduh (Üstündağ)'ın düzenlediği konserin programı.
Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

Katalina Hegyei, aynı yıl, dönemin tiyatro sanatçılarından Ahmet Fehim'in 1926'daki ellinci yıl jübilesi için yapılan tören programında bir konser vermiştir. Odeon Tiyatrosunda, 4 Aralık 1926 Cumartesi günü akşamı saat 21:30'da düzenlenen "Üstat Ahmet Fehim Efendi Günü"nde "İstanbul konservatuarı muallimlerinden" Madam Hegyei (piyano) refakati ile Ekrem Besim Bey (keman) tarafından Bach'ın Sol teli üzerinde arya ve Dvořák'ın İslav Dansı isimli eserleri icra edilmiştir".²⁴⁵ "Türk Tiyatrosunun Duayeni", 1856 Üsküdar doğumlu Ahmet Fehim Efendi onuruna düzenlenen bir karma konser programında sahneye ilk olarak "konservatuar hocaları" Madam Hegyei (piyano), Seyfeddin Asal (keman) ve Sezai Asal (viyolonsel) çıkmışlar ve Tchaikovsky Trio'yu icra etmişlerdir. Osmanlı yıllarındaki yerleştirilmiş karma konser kavramının halen sürdürdüğünü

245 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 110.

bu konserin programında gözlemlemek mümkündür. Zira Trio ile birlikte programda örneğin, Türk Tiyatrosu'nun önemli isimlerinden Naşid Bey²⁴⁶ ve ekibinin komedisi ve daha önce Géza Hegyei ile babası Tamburi Cemil Bey'in defalarca sahne aldığı Mesut Cemil'in solo tambur icrası yer almaktadır. Hegyei ve Cemil ailesinin konser sahnelerindeki birliktelikleri süre gelmektedir.

Eşinin ölümünün ardından yoğun konser programı devam eden Katalina Hegyei'nin 1926 yılında katıldığı son konser *Union Française* salonunda düzenlenen 10 Aralık 1926 tarihli organizasyona aittir.

1926 yılı sonu ya da 1927 yılı Ocak ayı itibarıyla Alman Konsolosluğu ile kalıcı bir müzikal işbirliğine gittiği anlaşılmaktadır. Katalina Hegyei'ye hitaben Alman Konsolosluğu'ndan gelen 2 Şubat 1927 tarihli mektupta "geçen akşamki konser" için teşekkür eden Bay Krümmer, 17 Şubat 1927 tarihli mektubunda Bay von Hornbostel'in kendileriyle paylaştığı üzere *Teutonia*'da Filarmoni grubunun gerçekleştireceği bir sonraki konserde soprano Nimet Vahid Hanım'a piyanoda eşlik etmeyi kabulüne kalbi şükranlarını sunmaktadır. Mektupta zorlu olduğu ifade edilen bu konserde yer almayı kabul ederek, Katalina Hegyei, belki de eşinin matem konserinde sahne alan bu yetenekli genç Türk hanıma destek olmak istemiştir. Nitekim ilerleyen yıllarda Nimet Vahid Hanım'la konser birlikteliklerinin devam ettiğini görüyoruz.

Katalina Hegyei'nin orkestra eşliğinde *Teutonia*'da verdiği Senfoni Orkestrası Konserleri Serisi'nden tarihini bilemediğimiz fakat Latin harflerle yazıldığından Harf İnkılabının gerçekleştiği 1 Kasım 1928 tarihinden sonraki konserlerden birine dair olduğunu anladığımız gazete köşe yazısında Musa Süreyya Bey şu değerlendirmeleri yapmıştır:

246 Tiyatro oyuncusu ve tuluat ustası Naşid Bey (Özcan) 1886 yılında Şehzadebaşı'nda doğmuştur. Komik Naşid Efendi ve Komik-i Şehir (Büyük Komedyen) olarak da anılmaktadır. Tiyatro ve sinema oyuncularını Adile Naşit ve Selim Naşit Özcan'ın babaları, Naşit Özcan'ın dedesidir. 1900 yılında, 14 yaşındayken alındığı Muzika-yı Hümayûn'da Kuklacı Halim Bey ile Viyolonist Zeki Bey'in (Zeki Üngör) öğrencisi olmuştur. Kabiliyetini fark eden Sultan II. Abdülhamid'in bursuyla Fransa'ya eğitime gönderilmiştir. Döndükten sonra sarayda ve İstanbul'daki tiyatrolarda görev yapmıştır. 1943 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Soirée donnée en l'honneur de FEHMI Eifendi,
doyen du théâtre turc

PROGRAMME

1 - Concert (*Tchaikowsky Trio*)

Par les professeurs du Conservatoire :

Violon: Seifeddin Assaf

Viloncele: Sezaï Assaf

Piano: Mme Hegéï

2 - Hommages par I. Galib Bey

3 - Comédie :

Nachid Bey et sa troupe

4 - Solo Tambour :

Messoud Djénil

5 - Hommages par Halid Fahri

—6—

LA COMEDIE DE CELMI QUI EPOUSA UNE FEMME MUETTE.

Comédie en 2 actes de

ANATOLE FRANCE

par les artistes du DAR - UL - BEDAI

Görsel 19: Ahmet Fehim Efendi onuruna düzenlenen karma konserin programı. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

Her Yung²⁴⁷ orkestrayı cidden liyakat ve vukuf ile idare etmekte idi. İkinci numara Sezar Frank'ın piyano ve orkestraya mahsus bir varyasyonu idi.

Şiddetli alkışlarla karşılanan bu musiki pek ziyade hoş giden bir ahenkti. Madam Hegenin derin hassasiyetle çaldığı piyanoya orkestranın tam bir sadakat ve itina ile refakati takdire şayandı. Bu beste pek ince işlenmiş bir san'at eseri idi. Piyanodan çıkan seslerde yıldızların parlaklığı vardı. Bu berrak ve billûri sadalara orkestranın ipek gibi yumuşak seyyal ahengi ara sıra sarılıyordu. Üçüncü numarayı teşkil eden Vayngartnerin bir bestesiyle dördüncü numaradaki Bramısın do minör senfonisi diğerleri gibi aynı muvaffakiyetle çalındı.

Konserin hitamında samiler büyük orkestronun serveti ahengile ruhları doymuş olarak simalarında okunan memnuniyet hisleriyle salonu terketteler.

Katalina Hegyei'nin, Géza Hegyei'nin ölümünün hemen ardından başlatıldığını elimizdeki 15 Ocak 1927 tarihli ikinci konserin programından anladığımız, Alman Konsolosluğu tarafından *Teutonia* salonunda düzenli gerçekleştirilen Oda Müziği konserleri serisi ile Senfoni konserleri serisinde orkestrayı Theo Jung yönetmiştir. Ulaşabildiğimiz afiş ve programlardan 1930 yılına kadar sürdüğü görülen bu iş birliği, Géza Hegyei'nin Alman Konsolosluğu davetiyle verdiği konserde trajik ölümünün ardından, eşine, bu kurumun sahip çıktığı intibasını uyandırmaktadır.

247 Her Yung'un elimizdeki koleksiyon görsellerinden *Teutonia* Senfoni Konserleri'nde orkestrayı yöneten Theo Jung olduğunu anlıyoruz [Herr (okunuşu Her) Almanca "Bay" demektir. Yabancı dildeki kelimelerin Cumhuriyet yıllarında da Türkçe okunuşuyla yazılmaya devam edildiğini görüyoruz]. Gazete metnini olduğu gibi aktardık. Metinde Katalina Hegyei'nin ve eserlerin bestecilerinin isimleri de Türkçe okunuşlarıyla yazılmıştır. Metin ayrıca Türkçe kelimelerin harf inkılabının ardından erken dönem kullanım biçimini göstermektedir.

Görsel 20: Katalina Hegyei'ye İstanbul Konservatuari'nca maaş verildiğini gösteren evrak. Kaynak: Karoly Aliotti Arşivi

Katalina Hegyei, ayrıca, Türk Ocağı'nda (Bahri Baba), Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda, Galatasaray Lisesi'nde ve İstanbul dışında 6 ve 7 Ocak'ta²⁴⁸ İzmir'de konserler vermiştir. Bu konserlerde İstanbul Konservatuvarı hocaları Sezai ve Seyfeddin Asal, Ekrem Besim ve Nimet Vahid Hanım ile birlikte çoğunlukla oda müziği eserleriyle, yine konservatuar muallimlerinden Bay Braun ile keman-piyano ikilisi olarak yer almıştır. Bir konserde kontrbas icracısı olarak Mehmed Ali Bey'in adı geçmektedir. Ayrıca İstanbul Konservatuvarı öğrencilerinin 14 Şubat 1930 Cuma günü verdikleri konserin basılı programında Bach, Chopin ve Beethoven çalacak öğrencilerden Elizabet ve A. Danailof adlı ikisinin piyano muallimi olarak yer almıştır. Aynı programdaki diğer iki hoca Cemal Reşid (Rey) Bey ve Nezihe Hanım'dır. İstanbul konservatuvarı Katalina Hegyei'yi öğrenci konseri için görevlendirdiği yazısında konservatuarın bir yıllık mesaisinin ardından Tepebaşı Tiyatrosu'ndaki talebe konserinde 120 kişilik bir koro Mozart, Saint-Saëns, Mendelssohn ve Beethoven'dan parçalar çalınacağını, Cemal Reşid ve Nimet Vahid Hanım'ın eşlik edeceğini bildirmiştir.

Her yıl düzenli organize edildiği anlaşılan konservatuar öğrenci konserlerinin dördüncüsü de çok başarılı geçmiş ve Bayan Hegyei'nin de aralarında bulunduğu hocalarının tebrik edilmesi gereği gazetede yer almıştır. Haberde Resmiye Hanım, Jülide Hanım, Kebuter Hanım, Aranka Hüseyin Hanım gibi Türk kız öğrencilerin isimleri dikkat çekmektedir.²⁴⁹

16 Ocak 1933 tarihinde Bayan Hegyei Paris Konservatuvarı Opera-Komik büyük ödülü sahibi, Ulusal Gete-Lirik Tiyatrosunun ["La Gaité Lyrique"] Baş Kadın Şancısı Ren M. Bahiddin Kemal ile Galatasaray Lisesi'nde bir "Şarkı Konseri" vermişlerdir. Bu konserinin programı elimizdeki son sahneye çıkış belgesidir. Dolayısıyla eşi Géza Hegyei'nin ölümünün hemen ardından konserlerde yer al-

248 Programlarda yılı yazmamaktadır. Fakat Osmanlı Türkçesi ve Fransızca olduğundan 1 Kasım 1928'den önce yapıldığını anlıyoruz.

249 Haber metninde ilk ismi takip eden "Hanım" ifadesiyle Müslüman Türk kız öğrencilerin kastedildiğini tahmin ediyoruz. Zira gayrimüslim öğrenciler Matmazel titrini takip eden soyadlarıyla yer almaktadırlar.

maya başlayan Katalina Hegyei'nin müzik kariyerini 16 Ocak 1933 tarihine kadar takip edebiliyoruz. 1902–1933 tarihleri arasında, 31 sene boyunca başta İstanbul'da ve İzmir'de konserler vermiş, konservatuarda Cemal Reşid Rey, Sezai Asal, Seyfeddin Asal gibi Cumhuriyet yıllarının önde gelen isimleriyle Géza Hegyei'nin İstanbul'da yetiştirdiği öğrencisi vasfıyla Liszt ekolünü Cumhuriyet yıllarında devam ettiren kollarından biri olarak bu kurumda öğrenciler yetiştirmiştir.

İstanbul'daki Hegyei Ailesi

Hegyei'lerin çocukları ve torunlarının bir kısmı hayatlarını İstanbul'da sürdürmüşlerdir. Çocuklarının ve torunlarının müzik ilgileri devam etmiştir. Küçük kızları Zsuzsi önce Şeref Serdengeçti isimli bir Türk genciyle, daha sonra da 1953'te Remo Aliotti ile evlenerek Arnavutköy'de oturmuştur. Zsuzsi'den olan torunları Annabella müzik yeteneğine ve azmine sahip bir çocuk olarak piyano eğitimi almış, İtalya ve İsviçre'de eğitim görmüş, 1993 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.²⁵⁰

Diğer kızları Margit Christine Hegyei (1909–1980), 1931 yılında, Belçika Ticaret Odası Genel Sekreteri Edmond de Rassenfosse (1874–1947)'nin oğlu, Saray Başkımşyeri Charles (Stanislaw) B. Paşa'nın torunu, İstanbul doğumlu tüccar-muhasebeci Charles Edmond Djemil (Cemil) Rassenfosse (1903–1978) ile evlenmiştir. Margit Hegyei babası Géza Hegyei ve ölümünün ardından annesi Katalina Hegyei tarafından iyi bir piyanist olarak yetiştirilmiştir. Margit'in Charles Edmond Rassenfosse ile evliliğinden doğan çocukları Guy de Rassenfosse ailenin müzik kariyerini sürdüren torunudur. 7 yaşındayken bir yılbaşı günü ailesi tarafından kendisine hediye edilen keman onun için sıradan bir oyuncaktan ötedir. İlk keman derslerini anneannesi Katalina Hegyei ile birlikte İstanbul Konservatuvarı'nda keman hocalığı yapan, birlikte konserler verdiği Bay Albert Braun'dan almıştır.

250 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 112.

Görsel 21: Margit Hegyei keman sanatçısı oğlu Guy de Rassenfosse'ye piyanoda eşlik ederken. Duvarda Géza Hegyei'nin fotoğrafı.
Kaynak: Guy de Rassenfosse Arşivi

Evdeki eğitimi sürecinde annesi Margit²⁵¹, Beethoven Sonatlarda ve Konçertolarda piyanoda kendisine eşlik etmiştir.

Beyoğlu'nda anneannesinin sokağına yakın bir evde ikamet ettiklerinden zaman zaman Katalina Hegyei de torunu Guy'a piyano eşliği hususunda destek olmuştur.

Guy de Rassenfosse dedesi Géza Hegyei ve ardından anneannesi Katalina Hegyei'nin görev yaptığı İstanbul Belediye Konservatuarı'na ailesinin ilgi ve teşvikiyle hazır olarak gitmiş, 10 senelik müfredatı iki senede, aynı okulun mezunu Orhan Borar'ın keman sı-

251 Evde sıklıkla piyano icra eden Margit'in solo çalışmalarında en sevdiği ve sıklıkla icra ettiği repertuar Chopin'in eserleridir. Repertuarının arasında Chopin'in yanı sıra Bach'ın Vivaldi'nin Konçerto'larının aranjmanı Org Konçertosu, Beethoven eserlerinin öne çıkması ailede uzanan Liszt ekolünü işaret etmektedir. Evde piyano dersleri de vermektedir. Margit'in evindeki piyano sonradan satın aldıkları kiralık bir piyanodur. O yıllarda evde kullanım için piyano kiralamak yaygın bir yöntemdir. Piyanonun akort vb. tüm bakımlarını tedarikçisi sağlarken ona piyanosu için aylık kira ödenmektedir. Evren Kutlay'ın Guy de Rassenfosse ile 2 Şubat 2022 tarihli görüşme notları.

nında tamamlamıştır. Avrupa’da önemli yarışmalarda dereceler kazanmıştır.²⁵²

Katalina Hegyei ve kızı Margit Hegyei’nin Macar vatandaşı oldukları ve bu statülerini sürdürme teşebbüslerini resmi mercilerden aldıkları belgeler ortaya koymaktadır. Katalina Hegyei eşinin ölümünün ardından muhtemelen vatandaşlık işlemleri için evlilik belgesi çıkartmıştır. Bu belgede Géza Hegyei ile evlilik şahitlerinin isimleri ortaya çıkmaktadır: Eduardo de Nari (İtalyan mimar), Mizzi et Mongeri (muhtemelen Büyükkada’daki Mizzi Palas’ın sahibi) şehrin önde gelen Levantenleridir. Edgardo Bianchi? ve Petrus Somman?’ın kimlikleri tespit edilememiştir.

7 Ağustos 1940 tarihinde Macar vatandaşlığını devam ettirmek istediğini konsolosluga beyan eden Katalina Hegyei’nin uzun bir mektuplaşmanın ardından resmen Macar vatandaşlığını muhafaza etmeyi başarmıştır. Margit Hegyei de babası Géza Hegyei Budapeşte’de oturduğu için Budapeşteli kabul edilmiştir.

1940’tan sonra 28 Ekim 1952 tarihli Vatan gazetesinin Sanat Âleminde köşesinde Fikri Çiçekoğlu “Konservatuarda bir imtihan münasebetiyle” başlıklı yazısına kadar ailenin izini Guy de Rassenfosse’nin anlatımı çerçevesinde takip edebiliyoruz. Gazetede çıkan yazıda Guy de Rassenfosse’den ve konservatuar mezuniyetinden bahsedilmektedir. Fikri Çiçekoğlu İstanbul Belediye Konservatuarı’nda kalabalık bir jüri ve konservatuar hocalarının katılımıyla gerçekleştirilen 1951–1952 yılının keman bitirme sınavına geçen yılki gibi davet edilmiş, o sene mezuniyet sınavına giren Orhan Borar’ın öğrencisi, on sekiz on dokuz yaşlarındaki Guy de Rassenfosse’nin başarılı icrasını ve konservatuar sınavının dünya çağındaki yarışma repertuarlarındaki beklentiden dahi ağır ve ezici yapısını eleştirerek gazete sütununa taşımıştır:

Öğretmenin kısa açıklamasından anladık ki Guy de Rassenfosse, İstanbul Konservatuarından son sekiz sene zarfında

252 Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay, *İstanbul Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul, 1963, s. 2962.

mezun olacak ilk viyolonisttir. Bu öğrenci konservatuar tahsilini ilk sınıflardan başlayıp son kademelere kadar getirmiş değildir. Muhtelif öğretmenlerden ders aldıktan sonra İstanbul Konservatuarına başarılı bir imtihandan sonra kabul edilmiş ve iki yıllık bir tahsilden sonra mezuniyet imtihanına girmeye hak kazanmıştır.

Programın başında J. S. Bach'ın Sol minör Partitası tam olarak yazılı (Adagio, Fuga, Siciliano, Presto), J. Dont'tan Caprice No. 20, Paganini'den 19, 9, 13 numaralı Caprice'ler ve nihayet Beethoven'ın Re majör keman konçertosunun tamamı (Allegro ma non troppo, Larghetto, Rondo). Bir konservatuar mezuniyet imtihanında öğrenciye bu kadar güç, – yahut kalemimin ucuna gelen kelimeyi kullanayım; – bu kadar ezici bir program yüklemek iki bakımdan dikkate şayandır: I – Konservatuardaki öğretimin ciddiyetini açıklar. II – Bu eserleri ve bu eserlerle birlikte tehlikeyi göze alan öğrencinin nefsine itimadını gösterir.

Genç viyolonist Bach'ın Partita'sını bir solukta çaldı. Bizler koltuklarımızda rahat rahat dinledik. İki dakikalık bir dinlenmeden sonra öğrenci, Dont'un ve Paganini'nin Caprice'lerini de çaldı. Bizler yine rahat gönülle dinlemeye devam ettik. Birkaç dakikalık bir nefes almadan sonra Guy de Rassenfosse, bu sefer öğretmen ve piyanist Ferdi Ştatzler'in piyano eşliğiyle Beethoven'ın konçertosuna başlayınca (El ihsanü bittamam!) diyerek bu muazzam eserin de tamamını dinlemeye ahdettilik ... Nihayet bu kadar yüklü bir program sona erince ve bir buçuk saat demir leblebi çiğneyen bu genç viyolonistin sanatını not halinde değerlendirmek icap edince; sanki konservatuar bitirme imtihanını veren bir öğrenciyi değil de konser salonunda sanat iddiası ile karşımıza çıkan şöhretli bir konsertisti tartak-larcasına kusurlar ve pürüzler aramaya koyulduk.

Değil bir konservatuar son sınıf öğrencisinin, değme bir viyolonistin bile belini bükecek ağırlıktaki böyle bir programı başından sonuna kadar çaldırmak, kanaatime göre hatalıydı. Mesela Bach'ın Partitasından Adagio ve Fuga'yı çaldırmak

kâfiydi. Paganini'nin üç Caprice'i herhalde içinden birisi veya ikisi seçilsin diye programa konmuştu sanırım. Ve Beethoven'ın konçertosunda ilk Allegro, sonundaki Kreisler'in kadanslarıyla dinlendikten sonra (kâfi!) denebilirdi [...].

10 Ekim 1952 Cuma günkü Vakit Gazetesi Guy de Rassenfosse'nin mezuniyet konseri icrasını "Sekiz senedir susan yay dile geldi" başlığıyla manşetine taşımış, "Böyle bir öğrenci yetiştirmek çok az öğretmene nasip olmuştur", "Bu konserciğin nasıl bir şeriat altında çalışmalara mal olduğu hissediliyordu" sözleriyle başarısı duyurulmuştur. Gazetenin sınava katılıp kanaat bildiren 30 kişi arasında saydığı konservatuar profesörlerinden Muhiddin Sadak, Rassenfosse'nin babası Katalina ile sayısız konserler veren isimlerdendir.²⁵³

18 Ekim 1852 tarihli Dünya Gazetesi İstanbul Konservatuarı yüksek devresi keman sınıfının yedi seneden beri ilk mezununu verdiğini, Guy de Rassenfosse'nin ilk konserini İstanbul Radyosu'nda vermesi gerektiğini hatta "bu mezuniyet imtihanı radyodan dinletilebilirdi" sitemiyle, Orhan Borar'ın bu fırsatı Mesut Cemil'e hatırlatmamasının İstanbul Radyosu ve dinleyicisinin güzel bir program imkânını kaybetmesi olarak yorumlamıştır.

Tepebaşı'ndaki konservatuar binasındaki mezuniyet konserine katılan diğer basın mensupları da Guy De Rassenfosse'nin sınavını gazete köşelerine taşımışlardır. Konservatuar müdürü Eşref Antikacı, İstanbul Valisi Gökay, İstanbul mebusu Salih Fuat Keçeci, Muhittin Sadak törende mezun olan genç sanatçılarla duydukları gururu ifade etmişlerdir. O yıl konservatuarın Batı musikisi kısmından üç kişi diploma almıştır: Guy de Rassenfosse (keman), Ergican Saydam (piyano) ve Haluk Tarcan (piyano).²⁵⁴

Tüm bu mezuniyet haberleri Guy de Rassenfosse'nin son yedi-sekiz yıldır adeta hasret kalınan alışılmış dışı başarısını tasdik ederken

253 Sekiz senedir susan yay diler geldi. *Vakit Gazetesi*, 10 Ekim 1952. Guy de Rassenfosse Aile Arşivi.

254 Burhanettin Ökte, *Konservatuarda Diploma Töreni*. 1 Haziran 1953. Guy de Rassenfosse Aile Arşivi.

kısa sürede ortaya koyduğu performansının ailesinin müzik kültürel geçmişiyle, yetiştirilişindeki rolüyle ve alt yapısıyla bağına üstü kapalı ilişkilendirmektedir. Zira konservatuara zaten hazır geldiği ve dolayısıyla zorunlu eğitim sürecinden çok daha kısa sürede mezun olabildiği yapılan değerlendirilmelerden de açıkça görülmektedir.

Başarılı solo ve “müşterek” konserleri dikkat çeken, Radyo konserleri zevk ve alaka ile takip edilen, İstanbul Operası ve Konservatuara çalışmaları ilgi gören, “musikideki kuvvetini konserleri ve çeşitli müzik çalışmalarıyla ispata muvaffak olan”, “duyguları güzel, musiki kültürü derin” Guy de Rassenfosse ile “Konservatuara kurucusu Hegyei’nin torunu” olarak yapılan söyleşi Son Saat gazetesinde ailesinin müziğe yönelmesindeki rolünü ve Osmanlı’dan beri “Batı musikisinde bir otorite olan” Liszt ekolünü İstanbul’da yaşatan dedesinin yadsınamaz katkısıyla Batı müziğinin yeşerdiği İstanbul’un alanındaki konumunu şu sözleriyle anlatmaktadır:

Musikişinas bir aileye mensup olmam sanatla ilgimi küçük yaşlarda sağladı. Babamın vazife ile bulunduğu İstanbul’da dünyaya gelmem benim için şans olmuştur. Çünkü İstanbul’un müzik sanatçısı için ne kadar cazip bir yer olduğunu her halde takdir edersiniz.

Saint Benoit lisesine giderken bir taraftan da konservatuara devama başladım. Pekiyi dereceyle okuldan mezun olduktan sonra etütlerime devam ettim. Bildiğiniz gibi şimdi konservatuarda öğretmen, Şehir Operası’nda 1. Keman olarak çalışmalarına devam ediyorum. Batı musikisinde bir otorite olan, tanınmış ve büyük sanatçı Liszt’in talebesi M. Hege İstanbul Konservatuara’nın kurucularındandır.

Haber ayrıca Rassenfosse’nin ailede güçlü bir müzik kültürüyle yetiştirmiş kabiliyetini yukarıdaki satırlarda bahsettiğimiz gibi 10 senelik müfredatı iki senede bitirerek ispat etmeyi başardığını ifade etmektedir. Katıldığı diğer çalışmalar, Hamit Alacalıoğlu yaylı sazlar orkestrası, Cemal Reşit Rey Orkestrası ve Orhan Borar ile radyo konserleri ile verdiği solo konserler olarak tanımlanmış, İstanbul radyo-

sunda verdiği son konserinde Bach'ın eserlerini icrada başarı kazandığı bildirilmiştir.²⁵⁵ Şehir operasında kendisi 1. Keman iken hemen arkasındaki sırada hocası Orhan Borar yer almaktadır.

Aynı gazetenin 28 Ağustos 1963 tarihli haberinde gelecek konserleri “İstanbul Konservatuarının kurucularından, büyük sanatçı Liszt'in talebesi M. Hege'nin²⁵⁶ torunu, radyo konserleriyle tanıdığımız Guy De Rassenfosse” girişiyle duyurulmuştur. Rassenfosse'nin şahsında 1960'lı yıllarda dahi Géza Hegeyi'nin Osmanlı yıllarından miras kalan Franz Liszt temsili algısı yaşamaya devam etmektedir.²⁵⁷ Tıpkı Franz Liszt'in Macaristan'ın Ulusal Akademisi'nin kurucularından biri olması ve piyano bölümü başkanlığı yapması gibi Türk Çok Sesli Müziği'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan çalışmalarının halka açık eğitim veren kurumsal bacağına üstlenen İstanbul Konservatuarının kurucularından ve piyano bölümü başkanı Géza Hegeyi'nin ve ardından yetiştirdiği eşi Katalina Hegeyi'nin görev yaptığı kurumda torun Guy de Rassenfosse keman hocalığı yapmış, bugün de dinlediğimiz sayısız Türk keman icracısını yetiştirmiştir.

İstanbul kültür sanat hayatında aktif bir keman sanatçısı olan ve basından izini takip edebildiğimiz Guy de Rassenfosse, 11 Kasım 1965 tarihinde İngiliz Konsolosluğu'ndaki programda Erdoğan Saydam²⁵⁸ ve Panayot Abacı²⁵⁹ gibi isimlerin de yer aldığı Alacalıoğlu Oda Orkestrası'nın bir üyesi olarak sahneye çıkmıştır.²⁶⁰ Yukarıdaki satırlarda bahsettiğimiz İstanbul Devlet Opera ve Balesi Orkestrası'ndaki görevlerinin yanı sıra, Zekai Apaydın Orkestrası ile Orhan Avşar

255 Halit Oğuz Kiper, “Konservatuar Kurucusunun Torunu Guy de Rassenfosse.” *Son Saat*. Guy de Rassenfosse Aile Arşivi.

256 “Bay Hegeyi'nin” (M., Fransızca'da Bay anlamında kullanılan Monsieur'ın kısaltmasıdır. Hegeyi'nin yine Türkçe okunuşu yazılmıştır).

257 Halit Oğuz Kiper, “Guy De Rassenfosse Konserine Hazırlanıyor.” *Son Saat*, 28 Ağustos 1963. Guy de Rassenfosse Aile Arşivi.

258 Konservatuardan aynı yıl mezun olduğu piyanist Ergican Saydam'ın kardeşi.

259 İstanbul Şehir Orkestrası'nın kurucularından, İstanbul Devlet Opera ve Balesi çellisti, İstanbul Filarmoni Derneği'nde görev aldı. Aylık müzik dergisi *Orkestra'yı* yayınladı.

260 *Yeni Gazete*, 13 Kasım 1965. Guy de Rassenfosse Aile Arşivi.

Tango Orkestrası'nın 2. Keman sanatçısıdır.²⁶¹ Modern Folk Üçlüsü ile kayıtlar yapmıştır. Guy de Rassenfosse Türkçe Giray Rasenfos ismiyle de anılmaktadır.²⁶²

261 İlgili haberde Guy de Rassenfosse'nin Berklee diplomalı caz piyanisti Nejat Cendeli'nin kayınbiraderi olduğu ifade edilmektedir. Bkz. <https://www.jazzdergisi.com/hilton-rooftan-isvece-bir-hayati-kafe-60-yilin-tekmili-birden-hikayesi/> (14 Mart 2023).

262 Gökhan Akçura. "Müzik İnsanları: Piyanoda Aleks Keleci", *Popüler Tarih*, 8 Ocak 2001, s. 58.

Sonsöz

Géza Hegyei'nin Osmanlı kariyeri, bize Osmanlı başkentindeki kültür-sanat hayatı, Osmanlı Sarayı'nın müzik sanatını ele alış tavrı ve müzik politikaları, Osmanlı-Macar ilişkilerinin müzikal boyutu, Franz Liszt'in İstanbul'daki aktivitelerinin sadece konser vermek ve Sultan'a eser ithaf etmekle sınırlı değil, yetiştirdiği öğrencilerle ve onların öğrencileriyle kurumsallaşan, yüzyıla dayanan bir ekole dayandığı ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılan müzikal altyapı hususlarını kapsamaktadır. Diğer bir deyişle Hegyei'nin şahsında, 19. yüzyılın son çeyreği itibarıyla girdiği Türk Çok Sesli Müziği alanına uzun soluklu yansımaları olmuş bir tarih kesiti üzerinden, Osmanlı'nın modernleşme süreçlerinde benimsediği Batı'nın sahip olduğu donanımı onun önde gelen temsilcilerini himaye ederek öğrenip, bünyesinde eritip, yorumlayıp kendi kimliğine has unsurlarla yüzyıllara dayanan mevcut imparatorluk müzik kültürüne topraklarının Doğu'dan Batı'ya kapsayışının sanat alanında bir ifadesi olarak zenginlik katacak ve stratejik bağlamda kültürel diplomasi hizmetine alacağı yeni bir müzik dili ve yaklaşımı teşkil etme, yerelden globale uzanma ve kurumsallaşma hedeflerini, toplumsal yapısındaki çoklu temsilîyetlerin Osmanlı politikalarına hizmet eden işbirliklerini, adanmış katkılarını, sosyokültürel konjonktürü, Franz Liszt'in Osmanlı kronolojisinin Cumhuriyet yıllarına aktarılan devamlılığını okumak mümkün oluyor. Osmanlı Macar müzik ilişkileri alanında bağımsız, apayrı bir konu gibi ele alınan, Franz Liszt ekolünün Alessandro Voltan'ın öğrencisi olarak devamlılığının temsilcilerinden Adnan Saygun'un, Cumhuriyet'in çok sesli müzik yapılanması çalışmalarında Türk hükümetince davet edilen, piyano eğitim metoduyla Liszt mirasını temsil eden István Thomán'ın öğrencisi, Franz Liszt akademisinin hocası Macar müzisyen Béla Bartok (1881-1945) ile Anadolu'daki işbirliği, iki ülkenin Osmanlı yıllarına dayanan, Franz Liszt'in köklerini sağlamlaştırdığı çok boyutlu müzik ilişkilerinin bir uzantısı değil midir? Ya da Liszt'in günümüze kadar süregelen temsili bağlamında, Budapeşte'de kurduğu, onun ismiyle markalaşan ve eğitim modelini, ekolünü ifade eden, Hegyei'nin de mezunu olduğu akademisinin keman bölümünde yetişmiş, Cumhuriyet Türkiye'sinde hizmet etmiş Madam Marta

Amati (1902–1989)'yi anmayalım mı? Bir Türk subayı ile evlenerek 1938 yılı itibariyle İstanbul'da bulunan, 1950'lerde İzmir'e yerleşen, Dokuz Eylül Üniversitesi Konservatuvarı kurucularından olup sayısız öğrenci yetiştiren Madam Amati (Sadi), Liszt'in Cumhuriyet yıllarına nakşeden isimlerinden biri değil midir? Biz burada Géza Hegyei'nin yaşam hikâyesinin bilinmeyen yönlerini çözümleyerek ile Osmanlı'dan erken Cumhuriyet yıllarına geçişi kapsadık; zira ekolün kalabalıklaşan soyağacının günümüze uzanan kökleri müzik tarihimizin Osmanlı yıllarına dayanmaktadır.

Osmanlı modernleşme süreçlerinde milliyetçilik etkisine ve yerel müzik kimliğinin inşası hususlarına değinmiştik. Bu bağlamda Macar halk müziğine Osmanlı ilgisini, Hegyei'yi sarayına müzisyen olarak atayan Sultan II. Abdülhamid'in yine saray müzisyenlerinden ve şehzadeliğinden itibaren müzik hocası olmuş Paul Dussap'ın 2 Nisan 1877 tarihli *New York Times* gazetesinde yayınlanan "A Sultan's Fondness For Music" başlıklı röportajından hatırlayalım²⁶³:

[...] Abdülhamid piyanodan ve yaylı kuartetlerden hoşlanırdı. Bu şekilde bestelenmiş birkaç parça çaldıktan sonra, benden şarkı söylememi ister, sonrasında da müzik sohbetleri yapardı. Türk musikisinin kendisine mahsus tuhaf ikelliğini ve onun biraz daha medeni kardeşi Macar müziğini severdi. Arzusu üzerine, Marseillaise ritmiyle, Türk ve Macar müziklerinin kendilerine has modülasyonlarını birleştirerek onun için bir marş besteledim. Bu marşın mümkün merteye babasının marşı tarzında olmasını emretmiştir.

Tarihin birbirinden kopuk görünen ama fitratı devamlılığa dayanan anlarını, aktörlerinin sadece fizik dünyaya has görünürlikle kendi nesilleri üzerinden aktarımları yoluyla mikro düzeyde değil, sanatları ve bilimleriyle ölümsüzleştirdikleri miraslarının makroda temas ettikleri zaman ve mekânlara dair DNA'larını çözümleyerek birleştirebilmek, bütünü anlaşılmaya hizmet edecektir.

263 Evren Kutlay, *Osmanlı'nın* (bkz. dn. 19), s. 182.

Biyografiler

Prof. Dr. Evren Kutlay

İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı'nda sürdürdüğü yarı zamanlı piyano eğitimiyle birlikte, Almanca eğitim yapan Çağaloğlu Anadolu Lisesi ve ardından Boğaziçi Üniversitesi Matematik bölümünden mezun oldu. Amerika'da tam bursla davet edildiği University of West Georgia'da Üniversite rektörünün onur öğrencilerine verdiği İşletme dersi ile İşletme ve Müzik bölümlerinin Araştırma görevlisi olarak çalışarak MBA (İşletme yüksek lisans) ve MM in Piano Performance (Piyano yüksek lisans) eğitimlerini birincilikle tamamlamıştır. İşletme bölümündeki başarısı sonucu "Beta Gamma Sigma International Business Scholars" ödülüne layık görüldü. Amerika'daki eğitimi sırasında katıldığı GMTA piyano yarışmasında "Award of Excellence" (Mükemmeliyet Ödülü)'ne layık görüldü. Amerika çapında faaliyet gösteren MTNA (Music Teachers National Association) kurumunun, akademik başarısı ve yüksek liderlik vasıflarını ifade eden "Star of the Year" ödülünü alan tek yabancı olmuştur. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Müzikoloji doktora çalışmalarını tamamlamıştır. Koç Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Halen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde öğretim üyesidir.

Kasım 2013'te Amerika'nın Teksas eyaletinde "Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı Müziği" alanında yaptığı çalışmalar Amerikan Hükümetince Fahri Teksas vatandaşlığı, Amerikan Kongresi ve Teksas Milletvekili Özel Ödülü'yle takdir edilmiş; Türk Kültür ve Sanatını tanıtmak üzere sürdürdüğü uluslararası başarılı çalışmalarına atfen 8 Kasım 2013 günü Teksas Valiliğince "Dr. Evren Kutlay Günü" ilan edilmiştir. 15 – 18 Ağustos 2017 tarihleri arasında New York'ta düzenlenen Uluslararası Türk Kültür, Sanat ve Edebiyatı konferansında sunduğu "Hints of Ottoman American Musical Interactions during Nineteenth to Early Twentieth Centuries" başlıklı bildirisi için Turkish Cultural Foundation (TCF) Fellowship in Turkish Culture and Arts/ Türk Kültür ve Sanatı Bursu'yla ödüllendirilmiştir. 2019

Ekim ayında New Jersey'deki Rutgers Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olmuştur.

Düzenli verdiği solo ve oda müziği konserlerinin yanı sıra araştırma çalışmalarını ağırlıklı olarak "19. yüzyıl Osmanlı Batı Müziği" alanında sürdüren Kutlay'ın bu alandaki ulusal ve uluslararası hakemli dergilerdeki makaleleri, seminerleri, konferans bildirileri ve kitap bölümlerinin yanı sıra "Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri" başlıklı kitabı 2010'da, *100 Soruda Osmanlı Müziği* adlı kitabı 2017'de, *An Introduction to Western Music History* kitabı 2019'da, *Dersaadette Avrupa Müziği* başlıklı Osmanlı dönemi çok sesli müzik literatüründen seçme eserleri piyanoda yorumladığı CD kaydı 2011'de çıkmıştır. Kutlay, TRT için belgesel serileri çekmiş, danışmanlıklar yapmıştır. Klasik müzik dergileri *Andante*, *Neo Filarmoni* ve *Opus*'da yazılar yayınlamıştır. Ayrıca 2012 – 2014 yılları arasında TRT Radyo 3'te Müzik Evreninde Yolculuk başlıklı bir klasik müzik programı hazırlamıştır. Uluslararası Çaykovski piyano yarışmasının onur jüri üyesi olan Kutlay, WPTA-IPC (World Piano Teachers Association-International Piano Competition) uluslararası piyano yarışmasının daimi jüri üyesi seçilmiştir.

Dr. Gábor Fodor

6 Ağustos 1984 tarihinde Budapeşte'de doğdu. Babası Macar Bilimler Akademisi Hümaniter Bilimler Araştırma Merkezi eski genel müdürü, Türk Tarih Kurumu Şeref üyesi, Osmanlı tarihi uzmanı Pál Fodor. Annesi emekli Fransa dili öğretmeni.

Liseyi bitirdikten sonra Eötvös Loránd Üniversitesi (ELTE) Türk Filolojisi ve Tarih bölümlerinde okumaya başladı. Üniversitede yılları sırasında Budapeşte Tarih Müzesi ve Milli Müzesi tarafından düzenlenen kazılarda arkeolog teknisyeni olarak bir süre çalıştıktan sonra 2009'da merhum Türkolog György Hazai'nin araştırma grubuna işe alındı. 2006 senesinde Ankara'daki TÖMER'de bir aylık burs kazanıp 2009 senesinde Erasmus bursuyla ise Bilgi Üniversitesi'nde bir sömestre geçirdi. Üniversiteden 2011'de mezun olunca Macar Bilim-

ler Akademisi Macar Dil Kurumu – Türkoloji Araştırma Grubu'nda resmi olarak işe başladıktan sonra bir sene sonra aynı grup dahilinde Edebiyat Kurumu'na geçti. Macar Bilimler Akademisi Genç Araştırmacı Burs Programı'na alınıp 2014 senesine kadar aynı kurumda çalışmalarına devam etti. 2014–2015 arasında İbn Sina Orta Doğu Araştırma Merkezi'nde görev yapıp 2015 senesinde Liszt Enstitüsü – İstanbul Macar Kültür Merkezi müdürü olarak atandı. ELTE Üniversitesi Tarih Doktora Programını 2012'de başlayıp doktora tezini 2018 senesinde üstün başarıyla bitirdi. 2015 senesine kadar yarı zamanlı olarak Türkiye'de Macar turistlerle turist rehberi olarak da çalıştı. 2013–2015 arasında Macar-Türk Dostluk Derneği genel sekreteri olarak görev aldı.

Macaristan kültür diploması dahilindeki işinin yanı sıra ilgi alanı 19–20. yüzyıl Türk-Macar ilişkileri üzerinde yoğunlaştı, araştırdığı konular arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Macarların hikayeleri ile Macarca yazılan seyahat defterleri, günlükler ve anılar vardır. Şimdiye kadar iki kitabı ve Macarca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca olmak üzere muhtelif dillerde 30'a yakın bilimsel makalesi çıktı.

Pera-Blätter

Pera-Blätter, Orient-Institut Istanbul'un düzensiz aralıklarla yayınladığı bir bilimsel makale dizisidir ve tek tek yayımlanmaktadır. *Pera-Blätter*, sınırlı sayıda ve İngilizce veya Almanca olarak basılmakta ve özgün dilinde ve Türkçe olarak online yayımlanmaktadır.

39 NIEHOFF-PANAGIOTIDS, Johannes, NIKOPOULOS, Anastasios

Mönche und Osmanen. 2023.
(Yayına hazırlanıyor)

38 SELKE, Stefan

Aşırı Verimli İnsanlar ve Manipülatif Araçlar. 2023.

37 GREVE, Martin (Ed.)

Peter J. Bumke. Mankerek – Doğu Dersim'de/Tunceli'de Köy Hayatı 1974 – 1978. 2022.

36 ADAK, Hülya & WITTMANN, Richard (Eds.)

Mapping Gender. What's New and What's Ahead in Ottoman and Turkish Women's, Gender, and Sexuality Studies. 2022.

35 ULUÇ, Lâle

Ottoman-Safavid Relations in the Sixteenth Century and the Importance of the *Nakkaşhane*. 2022.

34 NEMATOLLAHY, Kamyar

Iranian Music and the Construction of Collective Identity. The 1970s and Early-Revolutionary Iran. 2022.

33 ROGAN, Eugene

Prisoners of the Great War on the Ottoman Front. 2018.

32 HORNE, John

Nineteen Fifteen and the Totalizing Logic of the First World War. 2017.

31 JANZ, Oliver

Der Erste Weltkrieg als globaler Krieg. 2016.

- 30 URSINUS, Michael**
Sarajevo, an Ottoman City of Many Names and Disputed History. 2015.
- 29 WINTER, Jay**
The Trans-national History of the Great War. 2015.
- 28 PUSCH, Barbara & SPLITT, Julia (Eds.)**
50 Jahre deutsch-türkische Migrationsforschung: Ein autobiografischer Rückblick von Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat. 2014.
- 27 ZÜRCHER, Erik Jan**
What was Different about the Ottoman War? 2014.
- 26 GLASSEN, Erika**
Die phonetische und semantische Emanzipation der arabischen Lehnwörter *huzur*, *hüzün* und *sohbet* im Osmanischen und ihre mentalitätshistorische Bedeutung. 2014.
- 25 KRUMEICH, Gerd**
Vom Krieg der Großmächte zur Katastrophe Europas. 2014.
- 24 LAUT, Jens Peter**
Was ist Turkologie? Überlegungen zu einem sogenannten Orchideenfach. 2013.
- 23 JOPPIEN, Charlotte (Ed.), KAMP, Kristina & SCHULZ, Ludwig**
Zehn Jahre AKP – Eine Retrospektive auf Außen-, Innen- und Kommunalpolitik. 2012.
- 22 ÖZAKTÜRK, Hülya**
Ehrenmorde in der Türkei. 2012.
- 21 SCHARLIPP, Wolfgang Ekkehard**
Sherlock Holmes und Mike Hammer in der Türkei. Genre und Subgenre in der türkischen Kriminalliteratur. 2011.
- 20 MOMMSEN, Katharina**
Goethe's Relationship to the Turks as Mirrored in his Works. 2011.
- 19 GESER, Marcel**
Geschichte des deutschen Kindergartens Istanbul. 2007.
- 18 MOTIKA, Raoul**
Entwicklungstendenzen des Islam in Tatarstan. 2002.
- 17 AYGEN, Zeynep**
Vom Stadtrand zum innerstädtischen Verfall – Kreuzberg in Berlin – Zeyrek in Istanbul. 2000.
- 16 YEŞİLADA, Karın**
Die geschundene Suleika – Das Eigenbild der Türkei in der deutschsprachigen Literatur türkischer Autorinnen. 2000.
- 15 LIER, Thomas, PREISLER, Holger & SCHUBERT, Gudrun**
Hellmut Ritter und die DMG in Istanbul. Herausgegeben anlässlich des 10jährigen Bestehens der Abteilung Istanbul des Orient-Instituts der DMG. 1997.
- 14 Istanbul-Miniaturen**
Zusammengestellt und übersetzt von Klaus-Detlev Wanning. Türkisch-deutsche Ausgabe anlässlich des 10jährigen Bestehens der Abteilung Istanbul des Orient-Instituts der DMG. 1997.

13 BUCHNER, Roswitha
Die Fotografenfirmen Sebah und Joaillier. Das Bild Istanbuls im 19. Jahrhundert. 1997.

12 WILD, Stefan
Türken, Araber und Deutsche. Bemerkungen zur Entstehung und Bewertung von Völkerfreundschaften. (Deutsch-türkische Ausgabe). 1991.

11 PFEIFFER, Judith
Twelver Shi'ism as State Religion in Mongol Iran: An Abortive Attempt, Recorded and Remembered. 1996.

10 PUSCH, Barbara
Die Umweltdiskussion bei muslimischen Intellektuellen und radikalen Grünen in der Türkei. 1996.

9 DALITZ, Renée
The Sewing Machine and the Car. A Critical Introduction to Western Feminist Theories of Knowledge. 1996.

8 BERGER, Albrecht
Minderheiten und Ausländer im byzantinischen Konstantinopel. 1996.

7 DRESSLER, Markus
Vom Ulu Önder zum Mehdi – Zur Darstellung Mustafa Kemals in den alevitischen Zeitschriften Cem und Nefes. 1996.

6 SCHÖNIG, Hanne
Feudalistisch organisierte Nomaden im Wandel der Zeit: Die Tuareg in Südostalgerien. 1996.

5 BERG, Andrea
Baschkirien und Tatarstan im Spiegel der türkischen Presse. 1996.

4 HÖFERT, Almut
Das Fremde durch die Brille des Eigenen. Das mittelalterliche Erbe im europäischen Türkenbild der Renaissance. 1995.

3 NEUWIRTH, Angelika
Zur Symbolik des Islam. Neue Überlegungen zur Gebetsrichtung. 1995

2 SCHÖNIG, Claus
Von Hunnen, Türken und Mongolen. Eine vorgeschlagene Periodisierung der türkischen Geschichte. 1994.

1 VORHOFF, Karin
Die Aleviten – eine Glaubensgemeinschaft in Anatolien. 1995.

